

‘Tell me who your friends are...’

Willem Oltmans

bron

Willem Oltmans, *‘Tell me who your friends are...’*. Papieren Tijger, Breda 2002

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/oltm003tell01_01/colofon.php

© 2014 dbnl / Willem Oltmans Stichting

binnenkant voorplat

Voor mijn ouders en broers

Peter van de Wouw
Professor dr. Alexander Poslavsky
Marie van Oostenbrugge-van Zoeren
Quirine Hille Ris Lambers-Hattink
Toon Quarles
Christine Roessingh-Reijnders
Ir. Egbert Kunst
Mevrouw N. Hazeu-Sloos
Vic Vernède
Han André de la Porte
John van Haagen
Ambassadeur A.M. Hanafi
Luchtmaarschalk Omar Dani
Indro Noto Suroto
Ir. Harisanto
Dr. Bob Tapiheru
Sukmawati Sukarnoputri
William Bast
Barbara Applegate
Marjorie Kellogg
Frits van Eeden
Jonathan Raymond
Bibeb
Adèle Croiset
Klaas Jan Hindriks
Daan Dijksman
Volodja Molchanov
Casper van den Wall Bake
Frank Heckman
Tage Domela Nieuwenhuis
Eduard Voorbach
André Haakmat
Roel Martens
Eduardus Halim
Minister Mangosuthu Gatsha Buthelezi
Elphra Erasmus
Joa Calkoen
Roland van den Meerakker
Edwin van Rooijen
Kees Thomassen
Ad Leerintveld
Uitgeverij Papieren Tijger
Bart Spring in 't Veld
Hans en Carla Tichelaar
Arendo Joustra

[Woord vooraf]

Je leert je vrienden niet in voorspoed kennen. Hem, die het goed gaat, en van huis uit alle mogelijkheden meekrijgt om een voorspoedig levens parcours af te leggen, kan desondanks alléén komen te staan. Vooral wanneer hij een eigen mening uitdraagt en weigert zich door superieuren, laat staan door een overheid, de wet te laten voorschrijven. Collaborateurs met het gezag, en strebers, die tegen ieder prijs carrière willen maken, koesteren dan al gauw naijver en jalousie jegens hem, die staat voor waar hij in gelooft, die geen water bij de wijn doet, die openbaar maakt wat openbaar moet worden, ook al zal hij hier mogelijk schade door lijden en in moeilijkheden komen. Een ras journalist zal bereid zijn desnoods die hoogste prijs te betalen, zeker wanneer het om oorlog of vrede gaat. In het naoorlogse geschil met Indonesië, was ik vóór de overdracht van de voormalige koloniën in zuidoost Azië aan Sukarno. En zelf net een oorlog en een Duitse bezetting meegemaakt hebbende - was ik tegen schieten. Niet in 1945. Mijn eerste reactie als jongeman was me op te geven als marinier voor de bevrijding van Indië. De Japanse bezetting diende gewroken te worden. Maar na Nijenrode en Yale College in de VS begreep ik, dat het Britse voorbeeld van een gemenebest van staten uit voormalige overzeese gebieden het enige kenmerk van de Haagse dekolonisatie politiek zou moeten zijn. Bovendien was het in het belang van beiden landen, dat de honderd duizend Nederlanders nog altijd werkzaam in Indonesië ten tijde van de soevereiniteitsoverdracht, op hun posten bleven. Indonesië had de ervaring van deze mensen dringend nodig. Maar de heren Drees, Luns, Beel, Romme en hun kornuiten wisten niets beters te doen dan pesterijen jegens Sukarno te bedenken, zoals om West Nieuw Guinea opzettelijk van de koloniale boedel af te scheiden. De door Washington afgedwongen overdracht van Indië aan Indonesiërs werd bezoedeld door oorlog en treiterijen, omdat Nederland geen kans zag de bakens radicaal te verzetten en Nederlanders zich slechte verliezers betoonden. Den Haag handelde in strijd met het landsbelang. Men zag geen kans de betrekkingen met een onafhankelijk Indonesië aan nieuwe realiteiten aan te passen.

Mijn van Den Haag afwijkende benadering van de Indonesische kwestie en de voorspelling, dat Nieuw Guinea onherroepelijk naar

Indonesië zou gaan, kwam me op een rijks rode kaart te staan, die van 1956 tot 2000 geldig zou blijven. Zij, die ongelijk hadden gekregen maakten misbruik van hun machtspositie. Het werd me bijna een halve eeuw onmogelijk gemaakt ongehinderd mijn beroep uit te oefenen. In 1990 ontvluchtte ik voor de zoveelste maal Nederland en vestigde me met mijn hele hebben en houden in Zuid Afrika. Ambassadeur Piet Schaepman, die zelf in de jaren 70 in conflict met minister Max van der Stoep kwam omdat deze mijnheer onwaardig en oneerlijk jegens zijn ambassadeur had gehandeld, waarschuwde me jaar in jaar uit. Hij zei dan, 'Ik weet waar BuZa toe in staat is en welke strategie zal worden gevolgd om je kapot te maken. Pas op je centjes.' Hij kreeg gelijk. In 1992 werd ik op verzoek van Den Haag in Pretoria gearresteerd en op 2 augustus door twee rechercheurs op een vliegtuig gezet. Ik was brodeloos en dakloos. Ik was 65 jaar. Ik had slechts één koffer met broodnodige spullen bij me. Ik stond letterlijk op straat, zoals Schaepman had voorspeld. Twee vrienden, Eduard Voorbach in Amsterdam en Iwan Beek in Johannesburg, hebben alles gedaan om te redden wat er te redden viel. Eduard wist me na tien weken een kamer van zes bij zes in de Jordaan te bezorgen, waar ik acht jaar heb gewoond. Iwan heeft er voor gezorgd, dat mijn Yamaha-vleugel in Johannesburg werd verkocht. In tandem met Eduard regelde hij, dat mijn laatste bezittingen - en mijn gehele dagboek - weer veilig terug in Holland kwamen. De staat liet mij in Zuid-Afrika uitwijzen, opdat ik afhankelijk van de Amsterdamse sociale dienst zou worden en daarmee simpelweg in een positie van gevangene van Den Haag werd gemanoeuvreerd. Buitenlandse reizen waren niet toegestaan voor steuntrekkers. Mijn journalistieke leven stond vrijwel stil. De uitkering bedroeg in 1993 slechts 1.100 gulden per maand. Het was in deze periode, dat je je vrienden het beste leert kennen en er opnieuw mensen uit mijn leven verdwenen.

Een jongen, met wie ik in 1963-1965 samenwoonde, die trouwde en drie kinderen kreeg, had hulp nodig om zijn opleiding tot piloot af te maken. Ik leende op mijn toekomstige erfenis een bedrag in vijf cijfers en beschouwde het als een schenking, want om principiële redenen leen ik nooit aan vrienden. Maar toen ik zelf 25

jaar later hardnekkig probeerde met een minimum uitkering in de Jordaan te overleven, is hij me in 1993 één keer komen opzoeken. Het zou geholpen hebben, als hij eens per jaar me mee naar een Chinees zou hebben gevraagd. Maar ik heb hem nooit meer gezien. Hij ontbreekt dan ook in dit boekje.

In 1960 raakte ik in New York bevriend met Jan Cremer. Hij zou me in 1993 op een moment, dat ik echt niets meer had op zéér originele wijze verrassen. Ik werd namelijk in mijn kamertje drie hoog vóór in de Jordaan opgebeld door *Het Parool*. De vraag was of ik wist, dat een reisbureau in zijn krant mijn faillissement had aangevraagd. Ik was perplex. Jan Cremer had me in 1990 mee gevraagd op een vriendenreisje naar Budapest om zijn 50ste verjaardag te vieren. Ik had hem eerder via mijn vriendin, Anna Bebrits, de Hongaarse ambassadrice in Den Haag, aan uitstekende contacten in Budapest geholpen. Daar werd een tentoonstelling van zijn werken georganiseerd. Ik antwoordde aan Jan, dat ik me de vliegreis van circa 2.000 gulden niet kon permitteren en dus niet mee zou gaan. Eén dag voor vertrek telefoneerde hij, dat hij had geregeld, dat ik op het biljet van Joop van Tijn kon reizen, die had afgezegd. De dag van vertrek haalden Jan, vriendin Babette en zijn schoonmoeder me per auto in Amsterdam Noord af om gezamenlijk naar Schiphol te rijden. Ook de kamer in het hotel in Budapest was weliswaar voor Joop gereserveerd, maar mijn bedje was dus dankzij Jan toch gespreid. Althans dat nam ik redelijkerwijs aan. Tot dat drie jaar nadat ik onder verantwoordelijkheid van het kabinet Lubbers - Hans van den Broek uit Zuid-Afrika was gesmeten, de aanvraag van mijn faillissement in *Het Parool* bekend werd gemaakt wegens niet betaling van het Cremer-ticket. Iedere poging hem te bereiken om tekst en uitleg te vragen was vergeefs. Einde vriendschap. Mijn advocaat Hans Vermeer heeft die zaak tegen het reisbureau toen weten te regelen. Jarenlang heb ik maandelijks 50 gulden moeten overmaken van toch al schamele uitkeringsfondsen. Het herinnerde me aan een uitspraak van een leraar op het Baarns Lyceum, Van Voorst van Beest, die eens tegen me zei, ‘Van je vrienden lijdt je het meest.’

In 1953 werd ik redacteur buitenland bij het *Algemeen Handelsblad* in Amsterdam. Dit gebeurde op voorspraak van mijn beste Nijen-

rode-vriend, Henk Hofland. Hij introduceerde me bij dr. Anton Constandse, chef van de toenmalige buitenlandredactie. Hofland was zes maanden eerder zijn journalistieke carrière aldaar begonnen. Hij zit er nog. Maar tegen welke prijs? Ik ben er één jaar gebleven om vervolgens naar het persbureau United Press te verhuizen, omdat dit 200 gulden per maand meer salaris bood. Weer een jaar later vestigde ik me in Rome, van waaruit ik artikelen schreef voor *De Telegraaf*. In 1956 bezocht Sukarno Italië. In Nederland werd tegen hem aangekeken, als een soort Indonesische Osama bin Laden. Voor mij alle reden hem te interviewen. Hoofdredacteur J.J.F. Stokvis verbood mij dit echter uitdrukkelijk per telegram.

Het derde jaar dat ik journalist was, nam ik een cruciaal besluit, dat levensbepalend zou zijn. Mijn negen collega-correspondenten in Rome hielden zich braaf aan de instructie van ambassadeur H.N. Boon om Sukarno tijdens zijn zevendaags bezoek aan Italië, straal te negeren. Zij vermeldden het Indonesische staatsbezoek maar waren zo wijs het niet in hun hoofd te halen met hem te gaan spreken. Ik wist een opdracht van Agence France te bemachtigen en stapte regelrecht naar de Indonesische president. Sukarno vroeg me mee op een reis van vijf dagen door Italië in de presidentiële trein. Op 23 juni 1956 publiceerde ik in *Elsevier* een verslag van het gesprek, dat Sukarno en ik over Nederland en Nieuw Guinea voerden, wandelend tussen de ruïnes van Pompeï. Den Haag in rep en roer. Ambassadeur Boon in de gordijnen. Toen professor Herman von der Dunk eind jaren tachtig een positieve recensie van mijn *Mémoires: 1925-1953* in de NRC schreef, ontving hij onmiddellijk een brief van toen oud-ambassadeur Boon met de vraag, ‘Weet je wel wat Oltmans voor een onbetrouwbare schoft is?’ Herman wist precies waar ik vandaan kwam, want hij hockeyde met mijn broer Theo op het Bilthovens Lyceum. Hij vroeg Boon zich nader te verklaren en kreeg natuurlijk nooit antwoord. Reeds in 1956 richtte Boon twee brieven aan hoofdredacteur Stokvis van *De Telegraaf*, mijn werkgever, hoe deze ooit ertoe was gekomen een schoft als Oltmans in dienst te nemen. Dus: einde correspondentschap in Rome. Het toenmalige Haagse establishment beschouwde het als regelrechte insubordinatie, wanneer een journalist normaal zijn werk deed. Oud-minister en ambassadeur A.M. Hanafi,

sindsdien een echte vriend, schrijft hier over de Italiaanse reis van Sukarno in 1956, die wij dus beiden meemaakten.

Er ontbreken trouwe vrienden voor het leven, omdat zij soms reeds lang geleden zijn overleden. Mijn jongste broer, Theo, zou zeker een bijdrage hebben willen schrijven, maar mijn ouders en beiden broers zijn er al lang niet meer. Mijn dagboeken, waarvan tien delen zijn verschenen en 60 delen zullen volgen, zullen recht doen aan al die dierbare relaties die nu moeten ontbreken. De originele notities bevinden zich in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Er ontbreken ook sommige vrienden uit mijn jeugd, die nog in leven zijn, maar in de afgelopen 30, 40 en 50 jaar van elkaar kennen door misverstanden of onoverbrugbare verschillen van opvatting zijn weggevallen.

Misschien wel de pijnlijkste ervaring in de sector ‘das war einmal’ is het verraad van Henk Hofland geweest. Op Nijenrode was hij mijn beste vriend en dat zijn we tot 1972 gebleven. Ik heb hem bij zijn haren bij de zaak Nieuw Guinea gesleept. Zoals de diplomaat Bob Tapiheru zich in zijn bijdrage herinnert, heb ik Hofland ook bij ambassadeur dr. Zairin Zain binnengebracht. Pas begin 1961 wist ik hem te overtuigen eindelijk ook in contact te treden met de heren van Rijkens, waar ik al vijf jaar mee bezig was. Vrijwel alle *inside information*, vooral aan Indonesische zijde, heeft hij aan die contacten overgehouden om later te verwerken in zijn boekje *Tegels Lichten*. Overigens een misleidende titel, want zijn bemoeienis met de kwestie Nieuw Guinea bewoog zich op veel te grote afstand van de hoofdrolspelers.

Ik zal nooit weten wat hem heeft bewogen mij in 1972 gewoon te bedriegen en om de tuin te leiden. Ik gaf een ontvangst voor Sovjetdiplomaten en nodigde een aantal collega's uit. Hofland belde, dat hij een lifter meebracht, die in werkelijkheid een fotograaf van *De Telegraaf* was. Niemand was er beter van op de hoogte, dat ik sinds 1956 op de zwarte lijst van Stokvis en Goeman Borgesius en hun mannen stond. De ongewenste gast nam plaatjes van de Russen op het moment dat Hofland mij vroeg als op Nijenrode het *Clair de Lune* van Debussy te spelen. Paparazifotografen hebben een vrijwel onzichtbaar cameraatje achter hun revers zitten. Dankzij mijn beste vriend in de journalistiek werd ik de volgende dag

breed uit gemeten op de voorpagina van *De Telegraaf* gepresenteerd als bezig zijnde met Sovjetdiplomaten samen te zweren tegen de benoeming van Luns als secretaris-generaal van de NAVO... Niemand wist in 1972, dat Luns ooit enthousiast lid van de NSB was geweest. De man loog niet alleen over Sukarno en Indonesië, hij liet zijn broer Huib zeggen, dat die hem in het geheim NSB-lid had gemaakt. De weduwe van Huib kwam mij in 2000 vertellen hoe de vork in de steel zat, hetgeen ik aan anderen heb overgelaten te publiceren. Dan te bedenken, dat ooit Luns populairder bij het Nederlandse volk was, dan prins Bernhard, terwijl geen van beiden zuiver op de graad waren. Journaliste en vriendin Bibeb koos als thema voor haar bijdrage hier, de relatie tussen Hofland en mij die veranderde van een *bloodbrother*-schap naar, voor mij een medelijdende minachting voor dit heerschap. Hij gaf er de voorkeur aan zijn leven te beëindigen als professor met een eredocoraat plus een lintje van de majesteit. Van de werkelijke Hofland, die eens mijn vriend was, is vrijwel niets meer over. Hij werd een broodschrijver die zijn ziel verloochende. De jongste van mijn drie advocaten in het proces tegen de staat, Ellen Pasman, ondernam halverwege de jaren negentig een poging tot verzoening. We hebben toen enkele ontmoetingen gehad, waarbij hij de gebruikelijke toezeggingen deed, waarvan hij er geen één zou waar maken. Hij zou bijvoorbeeld over de laatst verschenen delen dagboeken in de NRC schrijven. Maar ook bij deze krant lag inmiddels, zoals één harer eindredacteuren van het zaterdag bijvoegsel me met schaamrood op de kaken kwam vertellen, een consigne van de hoofdredactie, mijn naam bij voorkeur niet in het blad (waar ik sinds mensenheugenis een abonnement op heb, voornamelijk vanwege de overlijdingsannonces) mocht verschijnen. Redacteuren, die voorstelden om bijvoorbeeld ter gelegenheid van mijn overwinning in het proces tegen de staat mij te interviewen, kregen te horen, ‘dat kan bij ons niet.’

Vijftig jaar geleden begon ik mijn werk als journalist bij deze krant op voorspraak van Hofland. Niemand anders dan hij was zo minutieus op de hoogte van wat mij in die vijftig jaar in ons vak is overkomen. Hoe ik tot de bedelstaf werd gebracht, omdat ik de voorkeur gaf aan brodeloos te zijn, dan mijn normen en waarden

over journalistiek bedrijven, zowel tegenover de lezers als jegens mezelf, te verlooehen. Zoals ik in de TV uitzending ‘Het Zwarte Schaap’ heb benadrukt, ‘liever geen cent, dan voor de Haagse bende door de knieën gaan.’ Een bende, waar Pim Fortuyn het mes in zette tot hij werd vermoord, met alle rampzalige gevolgen van dien. Zijn niet afgemaakte werk zal dit land nog vele jaren vervolgen.

De NRC heeft in de afgelopen vijftig jaar duizenden prominente Nederlanders geïnterviewd, behalve mij. Redacteurs van de NRC, *de Volkskrant*, *De Telegraaf*, en het *Algemeen Dagblad* achtten me ongeschikt om ooit voor een gesprek in aanmerking te komen. Je moet er in dit land voor in de wieg zijn gelegd, om als eerlijk mens door het leven te gaan en gewoon te weigeren te collaboreren met de gevestigde orde voor persoonlijk gewin en zogenaamd prestige bij idioten. Ze laten je bij het leven niet aan het woord en liggen op de loer tot je dood gaat, om je vervolgens ter vermeerdering van eigen glorie effectief de grond in te schrijven. Gelukkig ben ik zo verstandig geweest om sedert de jaren dertig mijn leven op uur en datum vast te leggen. Een zo exact bijgehouden dagboek is in zeventig jaren noteren niet te vervalsen. Mijn normen en waarden liggen onwrikbaar vast in woord en praktijk. Toch heb ik de afgelopen vijftig jaar een feestelijk extra tintje willen geven en enkele van mijn echte vrienden te vragen ter gelegenheid van die gebeurtenis een paar regels te schrijven. Ik ben hen er dankbaar voor.

Uit mijn dagboeken zal blijken, dat ik één totale vriend heb gehad, die sedert 1967 alles voor me heeft betekend. Hij werkt aan de publicatie van een keuze uit 13.000 van mijn brieven, die naast de dagboeken zullen gaan verschijnen. Daarna voel ik mij als ‘Der Mohr die seine Schuldigkeit hat getan’.

‘La vie est un pèlerinage.’
foto Willem Oltmans

Peter van de Wouw

Peter behoeft eigenlijk geen begeleidend woord. Onze relatie is 'Ein Lied ohne Worte'. Zojuist is deel tien van mijn herinneringen bij Papieren Tijger in Breda verschenen, dat begint op de dag dat ik hem ontmoette. Hij zou mijn leven voor altijd ingrijpend gaan veranderen. Hij spreekt zelf over kruisbevruchting. Dit is zo waar. Dat ik 77 ben en me oergezond voel is bijvoorbeeld op de eerste plaats het directe resultaat van zijn beslissende invloed geweest. Hij leerde me eten. Ik was 42 toen ik hem ontmoette. We verschilden twintig jaar. Zelfs mijn moeder constateerde in 1972 op mijn verjaardag, 'Wim, ik geloof dat je echt van Peter houdt.'

Nu is het 2002. Net terug uit Egypte kwam 10 november 2002 zijn bijdrage per fax uit Johannesburg binnen, waar hij met zijn levenspartner, de Zuid-Afrikaanse acteur Edwin van Wijk, woont. Zijn bijdrage was de laatste en is uiteraard de eerste in deze reeks. Het was ook de enige die ik in tranen las. Dank je Peter, voor de vriendschap die je de afgelopen 35 jaar met mij hebt gedeeld. De komende vijftig delen dagboek zullen, zoals ze dit voor mij waren, ook voor jou misschien dikwijls alsnog een openbaring zijn. Voor mij hebben de memoires een psychoanalytische werking gehad, in de ware zin des woords. Dat wil zeggen, ze hebben me teruggebracht tot de werkelijkheid zoals alles was en is.

We hebben veel bijzonders beleefd, zoals afgelopen augustus nog tijdens onze vijf dagen samen in Cape Town. Het leek even op 1967. Ik ben Edwin dankbaar, dat hij onze relatie begrijpt en er ruimte voor laat in jouw leven. Ik heb mijn best gedaan er altijd voor je te zijn, zoals ik je moeder dit heb beloofd. Ook vroeger, toen ik nog veel in Amerika was en jij in London samen met Edwin een toneelcarrière volgde. Ik zal altijd je beste vriend op afstand blijven. Jij hebt in veel opzichten een andere jeugd gehad dan ik en je bent eigenlijk een veel liever mens dan ik. Toch zal ik er voor je zijn tot de dag, dat de olifant met de lang snuit bij me langs komt. Dan vertrek ik, maar in de overtuiging, dat onze relatie de zuiverste vorm van vriendschap denkbaar is geweest. Die hebben we vanaf 19 mei 1967 samen gedeeld. Dat is onuitwisbaar en nemen we samen mee naar wherever we will go.

Schrijven is de wereld ontsluiten

Sartre

On the 19th of May, 1967, I was waiting for a girlfriend in the lobby of the Americain Hotel, Amsterdam. She never turned up. I became aware of this man staring at me with such force. He was tall and tanned, with the bluest eyes that went straight through me like laser beams. I felt very uncomfortable, so I had to move away. I lived then, on a little farm in the woods, in Brabant with an American lover. I was 21, in the bloom of my athletic youth and teaching in Tilburg, I was in a repressive a restrictive relationship. I was always stared at and developed the notion that something was wrong with me. I avoided going into busses, trains and crowds at all costs, and had become introverted and withdrawn. And half an hour later, there I was stepping into this man's open red TR-5. His eyes invited me into his aura.

At that point I did not realize that my life would be changed around completely and that my destiny would be shaken. I had never met anyone who was so completely authentic and so nakedly honest. He took a book out of my hand with the title 'Analyse van een Leven'. It was about a life followed from childhood into adulthood seen through a psychoanalytical lens.

This first encounter with Willem I found overwhelming, scary, exiting, and intimidating. It blew me away. I knew I had met a very unique soul. That day, Willem went back to Utrecht, and I went back to my shielded life in Brabant. Willem wrote this to me in 1967 from 'De Goudvogel':

'Hij stond daar in de drukte als een brok gezondheid uit een bos. En de roofvogels van de straat cirkelden om hem heen. Het vulde hem met angst en tegelijkertijd spanning. De wens het leven te kennen, te kennen wat hem vreemd bleef te ervaren, te leven, vrij als een vogel, die rijp wil worden om te paren'.

I wanted to become a psychologist. That was my passion, the study of the human inner condition, which I would later study at the University of Tilburg.

Soon we would meet again.

Willem showed me his world vision and taught me how to except the realities and absurdity of life. His self-mocking humor made me roar with laughter and I was suddenly smiling again and coming out of myself. I was drawn to the power of his mind, and it was as if he switched on the lights of my soul.

I was beginning to enjoy the limelight's put onto me and soon I embarked on my first theatre production with the great Connie Stuart and Elsje de Wijn, touring the whole of Holland.

Many productions would follow, in various countries...

Later we were setting up a home together at Amerbos, Amsterdam. Willem's home was enveloping like a womb. His music would always filter through the house. Rachmaninoff, Mahler, Liszt and Willem playing Chopin on his grand piano would always fill me with solace and embrace and sooth my soul. Both of us have such different characters, but through give and take interactively, after many personality clashes, sometimes fighting like animals and make each other bleed, we both enriched and strengthened each other. In that sense it became a real cross personal fertilization.

‘De Goudvogel’ was flying with huge wings of newfound pride, and Willem was overly protective about me. He would go through hell and high water to shield me against ‘De boze wereld’.

His vigorous zest for life, his intellectual and sexual vigour, his relentless pursuit of the truth has been very stimulating to me over more then 35 years of bonding. It comes from an amount of energy like a marathon runner and never stops. And to keep up with him can be exhausting at times.

I have seen his fury, which can be volcanic, and his very generous charm. He can charm the pants off anybody.

Even in restaurants he can make the whole staff fall in love with him, or get them into a nervous breakdown within minutes.

His being in the now spontaneity, can trigger off anything, any-

where, and the courage of his convictions can cause tidal waves.

Within the context of this book I have limited space, which is unfortunate, as I could write volumes on this extraordinary species.

35 years later, Willem is as strong as the day I met him; considering the sabotage and betrayals that he had to endure from the men in gray suits in The Hague and many of his colleagues.

It takes an enormous strength of character not to go under.

Witnessing over many years, the backstabbing, the malicious gossip, and all the attempts to assassinate his character, by his own government. Amazingly, he continued determinedly to prove the truth and make his point.

It all culminated in 1992, in South Africa, where to his own government's meddling he was declared Persona Non Grata.

Again I had to witness Willem being brutally escorted into a car by two police officials, speeding off to Jan Smuts international airport. I was left with such sadness and was profoundly shocked. At the age of 65, he had to be on the street for 8 months.

Willem as a great traveler, has always sent me from all parts of the globe, books and articles from newspapers, magazines and other publications often arriving in huge envelopes, always knows what is of interest to me. It has greatly enhanced my knowledge of mankind and I never look for granted this storeroom of information that he is sending to me so generously. Willem wrote me from Cairo, nov. 7, 2002:

‘Fresh impute all the lime is the key to full usage of the mind. And, as long as the pounds of protoplasm operate smoothly, thoughts grow like pine trees.’ (And emotions as well.)

Willem has always been a prolific letter writer and for some reason I have never thrown away a single letter. I am now in possession of more than 13.000 letters written over a period of more than three decades.

I have decided that some of these letters should be published. I am in the process of selecting and editing those of which I think

should be appropriate. Rereading them now, makes me feel as if my life is replayed in a movie.

These letters will appear in two volumes.

Being with Willem has been a journey down a long and winding road. And the end is not in sight. In a mad and forever changing world, Willem has always been the constant, like a rock.

Some mysterious psychic web that cannot be explained connects us.

An indissoluble bond joins our lives.

And the long and winding road will always lead me to his door.

Peter

November 2002, Johannesburg, South Africa.

Peter, Sandton, Zuid Afrika 2002

Professor dr. Alexander Poslavsky

Professor dr. Alexander Poslavsky, de halfbroer van mijn moeder, was psychiater. Hij was een kwart eeuw geneesheer-directeur van de Willem Arntzhoeve in Den Dolder. Zijn vader, graaf Ilia Poslavsky, was de tweede echtgenoot van mijn grootmoeder. Hij werd in 1886 in Tashkent, Uzbekistan geboren als zoon van de gouverneur-generaal van de Tsaar van Rusland in Russisch Azië. Mijn grootmoeder heeft nog voor de communistische revolutie met haar man op het paleis in Tashkent gewoond. Met Pasen reisde men ter bijwoning van het paasfeest naar Petrograd als gasten van de Romanovs.

Mijn biologische grootvader, Ir. H. van der Woude, was overleden voor ik werd geboren, waardoor in mijn beleving 'grandad' Poslavsky mijn echte grootvader was. Als kinderen brachten we met de hele familie de vakanties door op Villa des Marronniers te Sprimont in de Ardennen, waar mijn grootouders woonden. Lex werd in 1919 in Bisbee, Arizona geboren. Om die reden werd hij tijdens de Duitse bezetting gearresteerd en naar een concentratiekamp in Oostenrijk gebracht. Mijn grootouders bevonden zich toen de communistische revolutie losbarstte in de VS. Ir. Ilia Poslavsky was mijnbouwkundig ingenieur. Hij werd door de communistische staatsgreep politiek vluchteling in de VS. Hij was werkzaam in de mijnen van Arizona. Midden twintiger jaren vestigden de Poslavsky's zich in België, waar ook andere gevluchte Russische families naar toe waren gegaan.

Lex was zes jaar ouder, maar in mijn beleving groeiden we door de gezamenlijke vakanties samen op. Hij is mijn intiemste vriend binnen de familie geworden. Wij wisselden regelmatig van gedachten over alle gebeurtenissen in ons beider leven. Toen hij bijvoorbeeld onoverkomelijke problemen in zijn eerste huwelijk ondervond, herinner ik me zijn voorstel om samen een lange wandeling te gaan maken. Dit deden we op de Leusderheide. Later zette hij me in Utrecht op de trein. Ik vroeg hem bij het afscheid, of ik hem tot steun was geweest. 'Jouw directe en eerlijk reacties zijn goud waard Wim,' antwoordde hij.

Zijn tweede huwelijk was zeer gelukkig. Op de zilveren bruiloft gaven hij en zijn tweede vrouw een diner in Utrecht voor vrienden en naaste familie. Hij richtte het woord ook tot mij en moedigde me aan de weg, die ik was ingeslagen, om me eindelijk te verzetten tegen de toen 40 jaar durende terreur vanuit Den Haag, te blijven volgen. Ik voelde dit, juist van hem komende, een deskundige die mij een halve eeuw op de voet had gevolgd, als een betrouwbare en extra aanmoediging. Hij vond dat ik het gevecht te-

gen mijn vijanden bij de overheid, vooral ook aan mezelf was verplicht. Hij deed dit op een moment dat kans van slagen om het proces tegen de staat te winnen nihil was. Hij eindigde zijn woorden aan mij met de conclusie dat hij overtuigd was dat ik als mens als overwinnaar uit mijn perikelen zou komen. 'Wim, in onze familie heb jij het het verste gebracht,' zei hij tijdens dit diner op een moment dat ik maatschappelijk gezien in de goot was gemanoeuvreed. Ik leefde immers op dat moment van een armenuitkering van 1.100 gulden per maand in een kamertje van zes bij zes driehoog op de Westerkade. Mijn situatie was totaal uitzichtloos. Drie advocaten stonden me bij, maar ik had geen fondsen om hen te betalen. Toch zou Lex Poslavsky gelijk krijgen. Helaas heeft hij zijn gelijk niet mogen beleven.

Lex zal ik dankbaar blijven omdat hij een leven lang ten alle tijden bereikbaar was om van gedachten te wisselen, wanneer ik werkelijk een betrouwbaar advies nodig had. Hij onthield me allerm minst zijn kritiek, maar hij was tegelijkertijd een man op wie ik blindelings kon vertrouwen. Zo herinner ik hem mij. Hij schreef de hier volgende brief bestemd voor dit boekje in 1993. Hij is in 1995 overleden.

Beste Wim,

Het grootste deel van de aandacht die we aan elkaar hebben besteed, hebben we, in tijd gemeten, besteed aan elkaars brieven. Daarom wordt deze bijdrage ook een brief. Brieven roepen nog wel eens aardige vragen op, zoals: door wie werd deze geschreven? En aan wie? Deze brief gaat alleen over de laatste vraag, aan wie? Dit is bedoeld als een weergave van mijn beeld van jou.

Om te beginnen: we hebben beiden deel aan dezelfde familiemythen. Die zijn, althans voor een deel, opmerkelijk genoeg! Zo vertellen ons deze mythen, die wij gehoord hebben op De Horst maar ook in het door jou (in deel 1 van je *Memoires*) zo gloedvol beschreven Sprimont, van schier meer dan levensgrote voorouders. Over de mannen hoorden wij geweldige avonturen, onmetelijke rijkdommen (waar niet te veel over gepraat mag worden), benijdenswaardige potentie en nog meer. Ook de vrouwen zijn van bovenmenselijke proporties maar zijn dat in het negatieve, in heerszucht en andere onvrouwelijke eigenschappen, althans, zo werd ons verhaald. En met dit laatste woord kom ik op het thema van

deze brief, dat ik maar meteen aangeef in de termen waarin ik dit zelf ook gevonden heb in *Narrative Truth and Historical Truth*; het is de titel van een boek van de psychoanalyticus David Spence. De eerste die dit probleem gezien lijkt te hebben was Gaius Julius Caesar: in zijn *Gedenkschriften van de Gallische oorlog* schrijft hij over zichzelf als (handelend) krijgsheer in de derde persoon, maar over zichzelf als (vertellend) geschiedschrijver in de eerste persoon.

Nu hebben de lange jaren die (helaas!) sinds Sprimont en De Horst zijn verlopen ons de levensles geleerd dat er een wijde kloof gaapt tussen de narrative truth van de familiemythen en de historical truth over onze voorouders. We onderkennen ook zonder moeite factoren die tot de vertekening bijgedragen hebben, n.l. de lange tijd tussen de legendarische gebeurtenissen en het moment dat wij de verhalen kregen (en de emotionele betrokkenheid van de vertellers). De kloof, veroorzaakt door wat de juristen het bloot beloop van de tijd noemen, lijkt haast onvermijdelijk. CNN tracht, zoals je weet, dit probleem op te lossen: ‘we bring the news as it happens’. Tijdens Desertstorm lag ik in het ziekenhuis en had dus niets ander te doen dan CNN kijken, mij fascineerde de slogan ‘as it happens’ enorm. Maar, er nog eens kritisch naar kijkend, wat je zag, was niet de gebeurtenis, maar, (in het beste geval een simultaan) verslag van de gebeurtenis, d.w.z. wederom het verhaal! Weliswaar hebben wij ook flitsen van verschillende vormen van artillerie en raketten boven Baghdad gezien, zonder commentaar, omdat niemand wist wie op wat schoot of waarom; d.w.z. dat de informatieve waarde daarvan nihil was. Het doet ons denken aan de (misschien wat overgeneraliserende) uitspraak van Derrida: ‘Il n’y-a pas d'hors-texte’.

Ander gezichtspunt: er zijn mensen, vooral erg gewetensvolle mensen, die bij het verhalen van een gebeurtenis een enkele maal het gevoel krijgen dat het misschien niet helemaal zo ging als ze vertellen, terwijl ze het toch niet beter kunnen zeggen. Blijkbaar voelen ze in die gevallen een verschil tussen de narratieve en de historische werkelijkheid. Soms zien we hoe mensen dan a.h.w. vaste grond onder de voeten proberen te vinden, bijv. door het zoeken naar verband met objectief geregistreerde gebeurtenissen (als grote evenementen) of vaste kalendergegevens.

Een verwant fenomeen lijkt me te zijn dat sommige mensen, als zij hetzelfde verhaal na een langere tussentijd nog eens vertellen, daarbij de vraag in zich voelen opkomen of ze dat verhaal de vorige maal wel precies zo verteld hebben. Hier wordt, dunkt me, niet alleen het verschil tussen narratieve en historische werkelijkheid gevoeld, maar ook de (vaak) met de tijd groeiende discrepantie tussen deze beide ‘waarheden’. (We kunnen hier niet nagaan hoe dit fenomeen samenhangt met de normale ontwikkelingen in en rondom de verteller, dat zou ons te ver van jou afvoeren).

Weer een heel andere gezichtshoek kreeg ik te zien bij Mevrouw Büring Boekhoudt. (Ik was door jou meegenomen naar deze dame; zij was zeer op je gesteld, omdat ze in je middelbare schooltijd een soort beschermfunctie over je had gehad). De bedoeling was dat ik haar gerust zou stellen over de zaken waar jij aan werkte. Tot mijn grote verbazing vroeg zij daar inhoudelijk niet naar en wilde daar ook nauwelijks iets over weten.

Wat zij horen wilde - en je weet, ik heb haar eerlijk gerustgesteld - was of zij uit jouw verhalen wel mocht opmaken dat jij rechte paden bewandelde. Iets abstracter gesteld ging het niet om *narrative and historical truth* maar om *narrative truth and moral truth*, niet om de beschrijving maar om de morele beoordeling van gebeurtenissen. In dit geval was het bijzonder goed bedoeld en door oprechte genegenheid ingegeven; we zullen ons echter maar niet begeven in de verschrikkelijke gevolgen die contaminatie van morele en historische waarheid kan hebben.

In deze brief kun je het woord dagboek natuurlijk niet missen! De eerste vraag die hierbij opkomt is: waarom zou je er zo uitzonderlijk vroeg (ik meen ongeveer zes jaar oud) mee begonnen zijn? Wat ik mij hierbij afvraag is of op De Horst een zelfde soort gewoonte bestond als bij mijn moeder, een gewoonte die ik nog nooit exact heb leren omschrijven maar die ik misschien kan benaderen als een habituele betekenis- en woordverschuiving (door de volwassene in gesprek met het kind) waardoor je als kind ten eerste niet precies begreep wat er gezegd werd, maar bovendien ook niet wat jezelf precies gezegd of gedacht had. Ik vraag me af

of je hierbij (onbewust?) de wiebelende woorden op schrift hebt willen vastzetten. Je bent ook niet toevallig een schrijvende, en geen fotojournalist geworden.

Een andere factor zou ook kunnen zijn dat er op De Horst niemand was om echt mee te praten, in die omstandigheden is er geen trouwere metgezel dan een dagboek.

Nog een vraag: gebruiken we hier het woord dagboek in strikte zin?

Bij Canetti vinden we hoogst interessante opmerkingen over het dagboek. Ik begin bij deze: 'In het dagboek spreekt men tot zichzelf. Wie dat niet kan, wie een auditorium voor zich ziet, al is het in de verre toekomst, al is het na zijn dood, die speelt vals'. En nog zo iets: 'een dagboek is geheim of het is er geen'.

Ik stel me zo voor dat je inderdaad begonnen bent met een dagboek in de meest strikte zin (van Canetti), en dat het langzamerhand van functie veranderde en werd tot een *Merkbuch*, moeilijk te vertalen, letterlijk: onthoudboek. (Ik noem het maar notitieboek). In die periode begon het veeleer te gaan om het fixeren van het beweeglijke ogenblik of de voorbijgaande gebeurtenis. Maar nu is er nog een opmerking van Canetti die relevant is en hierop neerkomt dat alleen degene die de persoonlijke aantekeningen gemaakt heeft werkelijk weet wat er eigenlijk in staat.

En hier vinden we misschien wel de oorsprong van de memoires. De aantekeningen worden 'files', zoals jij ze tegenwoordig meestal noemt, en zij worden aangevuld met zorgvuldig bewaarde documentatie uit de meest verschillende bronnen en in de meest verschillende vormen: de memoires moeten de persoonlijke notitieboeken toegankelijk en begrijpelijk maken voor de geïnteresseerde buitenstaander.

Maar toch, tot in de *Memoires* blijft een essentieel dagboekelement behouden, n.l. de herhaalde terugkeer van themata en opvattingen, van bepaalde visies op de wereld en op gebeurtenissen, die je blijkbaar na aan het hart liggen.

Het is niet mijn bedoeling op deze themata en opvattingen in te

gaan. Daar is een brief als deze niet de plaats voor en bovendien ontbreekt me voor vrijwel alle onderwerpen de vereiste competentie. Maar ik kan niet nalaten drie uitzonderingen te maken.

Over de eerste ben ik niet zo zeker, maar toch denk ik wel eens dat iedere opvatting, die door een meerderheid van de bevolking wordt gehuldigd, jou alleen al daarom verdacht voorkomt.

De tweede betreft het in het eerste deel van de *Memoires* beschreven idyllische beeld van het verblijf van je grootmoeder in het Belgische Sprimont. Afgezien van het aardige om over mijn eigen jeugd te lezen, was ik vooral verrast door de wijze waarop je erin slaagde zulk een exclave van een voorbije tijd treffend te beschrijven. (Louis Couperus deed het minder opwekkend dan jij doet!). Medisch-historisch zijn de beschrijvingen van dergelijke ‘exclaves in de tijd’ (als ik ze zo mag noemen) ook zeer belangrijk; er kwamen psychische ziektebeelden in voor die nergens anders meer te vinden waren, waarschijnlijk omdat ze zo tijds- en cultuurgebonden waren. Ik heb zelf nog net de tijd meegemaakt dat dergelijke zeldzame ziektebeelden in zulke exclaves van oude tijden nog werden aangetroffen, in afgelegen dorpen of geïsoleerde uithoeken van kleine stadjes. Dergelijke toestanden zijn door de toegenomen mobiliteit en communicatie thans vermoedelijk verdwenen.

Belangrijker - en daar wil ik graag iets meer over zeggen - vind ik je inzet voor de Club van Rome. Laat ik eerst bekennen dat deze club mij nooit één enkele minuut slaap gekost heeft. Maar waar ik heen wil, is dat ik met enige verbazing jouw ijver in deze zaak gevolgd heb. (Mocht bij iemand de gedachte zijn opgekomen dat jij hier belangrijke relaties hoopte op te doen, dan is dat een vergissing, de fase waarin je je misschien nog moest inspannen om belangrijke relaties te verwerven, was je in die tijd al lang gepasseerd). En na de tijd van de Club van Rome heb je mij, eerlijk gezegd, nogal eens geïmponeerd als ongeluksprofeet. Nu is waar dat de techniek van de moderne media en de wijze waarop de exploitanten van diezelfde media ons met een overmaat aan rampzalige berichten zegenen, niet zeer opwekkend is. Maar nog onlangs vertelde je ons dat de wereld zijn ongeluk tegemoet gaat, ‘omdat de toekomstverwachtingen van de mensen uit het lood geslagen zijn’.

Eerlijk gezegd, ik heb deze en dergelijke voorspellingen niet altijd zo heel ernstig opgevat, ze meer gehouden voor, laat ik het maar bekennen, de wat sombere kijk op de wereld die bij een zeer langdurige overdosis van informatie kan ontstaan. Eerst onlangs werd ik, ook door Canetti, op de veronderstelling gebracht dat je in deze (en zeker ook in andere) zaken integendeel juist blijkt geeft van een zuiver gevoel voor de ongehoorde mate waarin de werkelijkheid voor alle mensen van deze tijd veranderd is in vergelijking met de werkelijkheid van mensen in vroeger tijden (en dit vroeger is nog niet eens zo heel lang geleden).

Canetti noemt verschillende punten waaronder in dit verband de twee belangrijkste zijn: de **toenemende** werkelijkheid (denk aan de infolawine, gecontamineerd door allerlei desinformatie) en de **actuele werkelijkheid van wat nog komen moet**. Wat Canetti hier lijkt te bedoelen is dat, veel meer dan vroeger, (mogelijke) **toekomstige** misère en onheilen worden ervaren als **nu aanwezig** en reeds nu actueel.

Dit laatste aspect van de werkelijkheid heeft ongetwijfeld de leden van de Club van Rome gegrepen en ook jouw belangstelling en ijver voor deze benadering van de realiteit gewekt. (In hoeverre verstandige maatregelen ter voorkoming van werkelijke gevaren werden aangeprezen kan ik niet beoordelen en vind ik voor deze beschouwing ook volstrekt irrelevant).

Ik zie je door de jaren heen tegelijk waarheid trachten te vinden en wereldkundig te maken. Daarbij ben je je altijd bewust gebleven van de subjectiviteit van ons aller waarheid. Om deze subjectiviteit te reduceren tot een minimum heb je minstens twee procedures gevolgd: het onmiddellijk opschrijven om vervorming door de tijd tegen te gaan en het aanvullen van eigen ervaring met alle verkrijgbare documentatie. Maar tegelijk, en dat vind ik het bijzondere, heb je nooit willen afzien van de betekenis van je eigen persoonlijke opinievorming op grond van eigen onderzoek ter plekke, waar ook ter wereld de actie was en geschiedenis gemaakt werd.

En zo vindt een maximale synthese plaats tussen narratieve en historische werkelijkheid; uit dat geheel kom jij dan naar voren als de

persoonlijk onderzoekende, gedocumenteerde verteller op zoek naar de ‘historical truth’. Om deze in je *Memoires* te vertellen heb je een enorme (ik zou haast zeggen Balzacianse) taak op je genomen.

Nu zou er nog één vraag te stellen zijn: die naar de verhouding tussen jou en je *Memoires*, algemener gesteld tussen de mens en zijn verhaal. Deze vraag zal echter denkelijk altijd een open vraag blijven, zolang we de mens benaderen met het respect voor zijn eigenheid, dat jij aan de dag legt in de interviews die je afneemt. Daarom stopt deze brief hier.

Ik wil besluiten met je de kracht, de wijsheid en de jaren toe te wensen deze taak tot een goed einde te brengen.

Met hartelijke groeten,

Lex.

Marie Oostenbrugge-van Zoeren

Marie was al in 1934 - toen ik negen jaar was - één van de hulpen van mijn moeder op onze buitenplaats De Horst in Bosch en Duin, bij Den Dolder. Haar vader was groentenboer en kwam dagelijks met kar en paard langs de Baarnseweg. Ik vermoed, dat zij via dat contact bij ons kwam. Later trouwde zij met Henk, die al jaren geleden is overleden. Marie was tot voor kort ook lid van het koor, zowel in de kerk in Den Dolder als op de Willem Arntzhoeve. Ook na het overlijden van mijn vader bleven mijn moeder en Marie elkaar op hun verjaardagen ontmoeten, een traditie die ik na Mams heengaan in 1974 heb voortgezet. Hier volgt haar brief van 28 september 2002.

Lieve Wim,

In 1934 ben ik bij jullie op De Horst gekomen. Ik kan er inderdaad veel over vertellen, zoals je me vraagt. Juffrouw Cornelissen (de vrouw van de tuinman, die in de tuinmanswoning, die naast de garage aan de straat stond, woonde) was ingevallen, omdat iemand van het personeel ziek was geworden. Je moeder had echter meer hulp nodig. Een oudere vrouw verzorgde de keukens. Ik begon met drie middagen in de week. Toen kwam Marg uit Staphorst als inwonende dienstbode. Zij wilde dichter bij Zeist werken waar haar verloofde Joop woonde. Toch vond juffrouw Cornelissen het op den duur te zwaar, waarop ik hele dagen kwam. Joop was bij de Marine en Marg wilde trouwen. Er was oorlogsdreiging en iedereen was ongerust. Zij trouwden en vanaf dat moment werd ik bij jullie inwonend huishoudelijke hulp. Jullie hadden personeelskamers boven in het huis.

Jij en je twee broers waren die dagen nog op de lagere school, eerst in Den Dolder en later in Zeist. Daarna ging jij samen met Henk naar Baarn op school. Dat werd wel eens bonje, omdat in het boemeltje, de stoomtrein Den Dolder-Baarn, leerlingen van het lyceum allerlei kattenkwaad uithaalden. Op den duur was er zelfs

een aparte wagon met afzonderlijke coupés aangehaakt om problemen met andere reizigers te voorkomen. Er kwam een keer iemand van de NS aan de deur met een schriftelijke klacht over jullie. Ik heb die brief op het bureau van je vader gelegd in zijn werkkamer. Jullie hadden hoeden van dames passagiers afgewipt. Zij hadden boos een klacht bij de NS ingediend. Jullie kwamen mij in de keuken vragen om die brief niet aan je vader te geven. Maar dat kon niet, want ik had die tenslotte aangenomen. Het is allemaal met een sisser afgelopen. Maar zo gebeurde er altijd wat.

Op een dag voelde ik dat er iets aan de hand was, want het was veel te stil in huis. Ik dacht, er klopt iets niet. En ja hoor, de drie broertjes in de hal hadden een plannetje. Je jongste broertje Theo had zelfs in de haast een winterjas over zijn pyjama aan. Jij zei, 'We gaan auto rijden'. Jullie vader reed die dagen nog in een Cadillac en je moeder had toen een Oldsmobile. Broer Henk had de sleutels, die je moeder had laten liggen gepakt en had tegen jou gezegd, 'we gaan auto rijden'. Jullie hebben Theo toen wakker gemaakt. Maar het feest is uiteindelijk niet doorgegaan. Ik heb jullie gezegd, dat het te gevaarlijk was en dat er gedonder van zou komen en zei 'jullie zoeken het verder zelf maar uit'. Toen wilde jij niet meer mee naar de garage. Henk heeft toen de sleutels weer terug gelegd en jullie zijn gaan slapen.

Er gebeurden ook veel leuke dingen zoals de muziekmiddagen in de zitkamer. Jij speelde toen cello. Je grootmoeder, die viool speelde, tante Jetty (*de zuster van mijn moeder, die tot de Oktober-revolutie in 1917 op het conservatorium in Petrograd cello studeerde, en van wie ik sinds mijn vijfde jaar celloles had*), je moeder (*Mam speelde altviool, en had het conservatorium in Luik doorlopen*), en soms je moeders vriendin Jet Verrijn Stuart uit Zeist (*viool*) maakten regelmatig kamermuziek. Dan kwam ik thee brengen. Leuk hoor. En de Kerstdagen met de grote boom in de hoek van de hal waren altijd heel gezellig. Dan kwam de familie Poslavsky van De Vinkenhof en andere familieleden. Dan hielp mijn verloofde, Henk Oostenbrugge, die privé-chauffeur was van mijnheer Blom (van het verzekeringsbedrijf Blom & van der Aa) helpen met planten en stoelen. Of hij ging met de auto boodschappen doen voor de familie. Maar

hier kwam door de oorlogsdreiging een einde aan. Hij werd in dienst geroepen. Hij zat in bunkers bij Blauwkapel.

Jij spaarde als kleine jongen alles over het koningshuis. Alles wat je dubbel had gaf je aan mij. Maar toen we op 15 augustus 1944 uit ons huis werden gebombardeerd heb ik alles vernietigd om geen last met de Duitsers te krijgen. Bij de bombardementen op Soesterberg hebben we ook dikwijls met je moeder en jullie in de schuilkelder gezeten, die je vader had laten bouwen in de heuvel naast de fietsenshuur. Ook juffrouw Cornelissen kwam dan schuilen en soms tante Cor, de zuster van je grootmoeder die verderop aan de Baarnseweg woonde. Jij hebt nog een foto gemaakt waar we op een muurtje zitten. De glas-in-lood-ramen in het huis stonden na een bombardement bol ondanks dat we de luiken voor de ramen hadden gesloten. Het was een angstige tijd.

In 1942 ben ik met Henk getrouwd. Jullie hadden de gang en de voordeur versierd. Theo en jij hebben foto's van onze trouwdag gemaakt. Een week later kwam ik weer bij jullie terug, omdat Gé ziek was geworden. Ik ben altijd op De Horst blijven werken tot mijn eerste kind, Lydia werd geboren. We kregen van jullie een kinderwagen. Henk dook onder als landarbeider op de buitenplaats van mijnheer Blom in Lage Vuursche. Jullie zijn daarna allemaal naar het buitenland gegaan. In 1948 gingen Henk en Theo met de auto van Bosch en Duin, door de Sahara en heel Afrika naar Kaapstad. Je ouders hebben daar toen ook tien jaar gewoond. Jij ging naar Amerika. Toen je ouders in 1960 terugkwamen werd de band weer opgepakt. Eerst werd je moeder weduwe en later ik ook. Wij zochten elkaar altijd op. Toen jij nog in je huis in Amsterdam Noord woonde, leerde ik ook Peter kennen. Ik ben jullie nog wel eens komen helpen, vooral als je je boekenkasten wilde schoonmaken. En nu zien wij elkaar nog altijd als je naar het graf van je ouders op Den en Rust gaat. Mijn blaadje is vol. Er komt nog zoveel meer naar boven. Maar Wim, weet één ding zeker, ik heb met veel plezier op De Horst gewerkt. Jammer dat iedereen van toen is overleden. Jij en ik zijn nog de enigen over. Ik ben nu 86 jaar, maar leef met plezier en veel herinneringen.

Liefs van Marie.

Quirine Hille Ris Lambers-Hattink

Quirine Hattink was een vriendin van mijn jongste broer Theo. Evenals mijn familie had ook de hare een Indische achtergrond. De laatste oorlogsjaren was zij bij ons kind aan huis en de lieveling van mijn moeder, die drie zonen had en geen dochter. In 1948 waren wij er op 'De Horst' diep van overtuigd, dat West-Europa gevaar liep door de USSR onder de voet te worden gelopen. De NAVO werd opgericht. Ook de Russische achtergrond van grootvader Poslavsky, wiens drie broers, de graven Alexander, Vladimir en Yuri als Tsaristische officieren door het Stalin regime werden geëxecuteerd, speelde mee in onze gedeelde vrees voor de komst van communistische horden uit het oosten. Mijn broers Hendrik Alexander en Rudolf Theodoor vertrokken in september 1948 per auto dwars door Afrika naar Kaapstad, waar zij negen maanden later arriveerden. Mijn ouders verkochten 'De Horst' en zijn van 1950 tot 1960 bij hen gaan wonen. Ik reisde in oktober 1948 naar Yale University in de VS en zou daar van 1958 tot 1992 in New York ingezetene zijn. Quirine ging in Leiden Frans studeren en zij en Theo ontmoetten elkaar nog wel eens op reünies van het Bilthoven's Lyceum. Theo trouwde in Zuid-Afrika. Quirine met een arts uit Bilthoven. Voor mij is zij 'een zusje' uit onze jeugd gebleven, met wie ik altijd in contact ben gebleven. Zij is één der laatste levende getuigen van onze jaren in Bosch en Duin, samen met Marie van Oostenbrugge, Christine Roessingh en Toon Quarles. Daarom vind ik het heerlijk, dat zij als zo toen met ons verbonden, hier aanwezig is. Ook omdat ik de enige overlevende van 'De Horst' ben.

Over 'De Horst'

Volgens Willem zijn hij en ik nog de enigen die ons het huis De Horst herinneren zoals het was toen hij er met zijn ouders en zijn twee broers woonde. Of ik iets over De Horst zou willen schrijven? Natuurlijk.

Het moet eind 1942 of begin 1943 geweest zijn dat ik er voor het

eerst kwam als het vriendinnetje van Willems jongere broer. Het huis in Bosch en Duin, door architect K.P. de Bazel gebouwd in 1912, was - en is nog steeds - hoog gelegen ten opzichte van de weg. Het heeft een rieten dak met twee schoorstenen die je indertijd van een flinke afstand boven de dennenbomen zag uitsteken. De voorkant is opvallend door een topgevel in het midden, met een half rond balkon op de eerste verdieping. Daaronder bevindt zich een eveneens half rond zuilenterras met de vooringang. De ruimte tussen de zuilen en de voorgevel is aan beide zijden beglaasd waardoor de ronding geaccentueerd wordt. Een lange stenen trap met rozenperken erlangs gaat van de dieper gelegen voortuin recht naar boven. Symmetrisch ten opzichte van het terras zijn beneden driedelige ramen en in het dak halfronde dakkapellen gebouwd. Ik kan me niet herinneren ooit door die vooringang naar binnen te zijn gegaan. Willems broer zei dat ik me belachelijk zou maken als ik daar aanbelde. Je behoorde langs de tuinmanswoning, rechts van het huis, de bocht van de oprit naar boven te volgen tot bij het achterterras en daar door de glazen deuren naar binnen te gaan. Je kwam dan in de hoge hall die het hele middengedeelte van het huis besloeg. Rechts de studeerkamer en de muziekkamer, links de gang naar keuken, pantry enz., en tegenover de muziekkamer de eetkamer. Links begon ook de trap naar boven, met een passage langs de loggia boven het achterterras. Daarna ging je weer een aantal treden op naar de eerste verdieping met al zijn vertrekken; op de tweede verdieping waren nog meer kamers.

Een ongeteld aantal malen ben ik door die glazen deuren De Horst binnengegaan en in mijn herinnering heerste er altijd een plechtige stilte. Een enkele keer klonk vioolspel uit de muziekkamer, maar zelden het geluid van voetstappen of stemmen. Ieder verbleef op zijn eigen kamer; als zitkamer of huiskamer werd eigenlijk geen van de vertrekken gebruikt. Maar er was de studeerkamer van Willems vader, waar ook zijn moeder vaak zat en waar wij wel eens thee dronken.

Voor Willems vader had ik veel ontzag, maar hij was altijd vriendelijk en bijzonder hoffelijk, liet mij zijn schrijfmachine zien waarop je ook Griekse letters kon typen, vertelde over de geschiedenis

van het model van een ouderwetse locomotief - voorzien van een uurwerk - op de schoorsteenmantel, of over de Romeinse wetgeving. In die jaren werkte hij aan een vertaling van de geschriften van de rechtsgeleerde Gaius en kort daarvoor had hij de *Institutiones* van keizer Justinianus vertaald. Een exemplaar van dat werk, dat hij aan mijn vader (eveneens jurist en groot liefhebber van Latijnse en Griekse teksten) heeft geschonken, staat nu nog in mijn kast. Ook Willems moeder was meestal in de studeerkamer te vinden, waar ze zat te lezen en thee schonk. Zij was minder afstandelijk en ze lachte veel. Zeker, ze kon ook wel afkeurend kijken en kritische opmerkingen maken, maar nooit tegen mij. Vanaf het begin heb ik veel van haar gehouden. Het was overigens niet de bedoeling dat we lang in de studeerkamer bleven hangen: er moest weer gewerkt worden. De kamer van De Horst die ik het beste kende, was uiteraard die van Willems broer Theo, boven de studeerkamer. Het was een nogal donkere kamer met een groot bureau en houten leunstoelen met bruine kussens, in de stijl van die tijd. Maar er was tot mijn vreugde een open haard waarin wij, zelfs in die laatste oorlogsjaren, wel eens hout mochten branden. Later heb ik eens een paar weken in die kamer gelogeed, en nooit zal ik vergeten hoe het was om in te slapen bij het schijnsel van het haardvuur dat bezig was uit te gaan.

In Willems kamer, die in mijn herinnering lichter en ook minder streng gemeubileerd was, stond een piano. Willem was van de jongens degene die het meest van muziek hield en als hij thuis was ook veel speelde. Zijn broer Theo zat wel in een bandje als drummer, en hij bezat veel jazzplaten, maar Willem was echt muzikaal, speelde cello en piano en had jaren muzieklessen gehad. Ik herinner me een zomeravond op De Vinkenhof, het huis van zijn grootmoeder waarvan de tuin grensde aan die van De Horst. Ook daar was een grote muziekkamer, waar onder meer een schitterende harp stond. Op die avond speelde Willem mij op de vleugel Clair de lune van Debussy voor. Een openbaring, nooit vergeten.

Willems oudere broer Hendrik, vriendelijk maar zwijgzaam, was veel op zijn kamer boven de loggia en tekende of schilderde. Theo beweerde dat Hendrik nooit meer dan één lijn per dag op papier zette, maar daar geloofde ik niets van. Als we hem een enkele keer

gingen opzoeken in zijn kamer stond Hendrik achter zijn enorme tekentafel. Toch kan ik me van zijn tekeningen weinig meer voor de geest halen. Soms werd ik uitgenodigd te blijven eten. Bij het eerste luiden van de etensbel in de hall sprong ik altijd meteen op, zoals thuis geboden was, maar Theo hield me tegen: geen haast, de bel wordt nog eens geluid. Bedaard kwam men tevoorschijn, rustig nam men plaats om de grote tafel in de eetkamer die ik met zijn mahoniehouten lambrisering en buffetten nogal plechtig vond. Maar het aardige was dat het bij uitstek de plaats was waar de typische familiegrapjes te beluisteren waren, opzettelijke woordverbasteringen en uitspraakvarianten, anekdotes, gevleugelde woorden, bijnamen gegeven aan mensen, dieren en dingen, zoals aan Hendriks T-Ford uit de twintiger jaren, die ‘Hadjememaar’ heette. Ik genoot daarvan. Willem kon aan tafel plagerig zijn: ‘O jaaaa? Vind je dat?’, waarop ik niets terug durfde te zeggen. In die eerste jaren dat ik op De Horst kwam imponeerde Willem mij enorm. Ik bezit een foto van hem, uit '43 denk ik, met regenjas, hoed en pijp, sportief maar onberispelijk. Ikzelf droeg toen nog vlechten. Hij leidde een ondoorgrondelijk, naar ik vermoedde flamboyant leven met veel vrienden en vriendinnen en was zelden thuis. De twee andere jongens leken uiterlijk sterk op hun vader, maar Willem was in ieder opzicht anders. Knapper en eleganter dan zijn broers, maar ook veel rebelser. ‘Dat ik een geboren enfant terrible was, is een feit’, schrijft hij zelf in zijn Memoires. Van Willems conflicten met zijn ouders kwam weinig naar buiten, maar ik voelde de ondergrondse spanningen. Er was vaak wat aan de hand met Willem.

Bijna werd De Horst getroffen bij een bombardement op Soesterberg, in het voorjaar van 1944. Vanuit de tuin in Bilthoven waar wij woonden, hoorden en zagen wij de bommenwerpers laag overvliegen, er klonken bomexplosies, as en stofdeeltjes dwarrelden uit de donker geworden lucht. Met ontzetting dacht ik aan de mogelijkheid dat de geliefde Horst en zijn bewoners geraakt zouden worden. Inderdaad, er bleken bommen vlakbij, in de tuin zelfs, te zijn gevallen en de schade was enorm. Maar fietsend naar Bosch en Duin zag ik van ver de twee schoorstenen van het huis boven de bomen uitsteken. Gelukkig, geen voltreffer dus.

In januari van '45, de hongerwinter, ondernam Willem een tocht naar het oosten van het land om voedsel te bemachtigen. Hij ging verkleed als meisje, want als jongeman zou hij onmiddellijk door de Duitsers zijn opgepakt. De onderneming werd uiteraard geheimgehouden, maar broer Theo liet tegenover mij er iets van doorschemeren. 'Hij is gek', concludeerde hij. Ik vond het, jazeker, riskant - maar vooral bewonderenswaardig. Willems onderneming werd een succes. Dat een van de jongens ooit iets ernstigs zou overkomen geloofde ik overigens niet. Daarvoor had ik teveel vertrouwen in hun vader, die altijd en overal in staat was problemen op te lossen en gedaan te krijgen wat hij wilde. Hij was, zei Theo altijd, 'fort débrouillard'. De laatste oorlogsmaanden waren voor iedereen, ook op De Horst, moeizaam en somber. Ik kwam er ook minder vaak. Gelukkig waren we er van overtuigd dat we binnen niet al te lange tijd bevrijd zouden worden. We waren jong genoeg om te denken dat met de bevrijding alle moeilijkheden op slag verdwenen zouden zijn.

Na de oorlog werd het leven op De Horst anders en vooral levendiger. Een oom van Willem kwam na zijn repatriëring uit Indië met zijn vrouw en kleine dochtertje een tijdje op De Horst wonen. Ik herinner me hoe ik met het kindje speelde in, nota bene, de sacrosancte studeerkamer. Er werd gepraat en gelachen, veel gemusiceerd. Later kwam er een hond, een chow-chow, waarmee gestoeid werd. Iedereen was dol op hem, vooral Willems moeder. Toen Theo in september '47 naar een lyceum in Heemstede ging, bleef ik op De Horst komen. Overigens begon ik het op school ook drukker te krijgen en moest ik wat meer tijd aan huiswerk besteden. Willem was in '46 naar Nijenrode gegaan en begon aan een carrière die mij met ontzag vervulde. Hij was nu in mijn ogen definitief in de wereld van de volwassenen terechtgekomen, een heel verlies, vond ik. In de strenge winter van '47 logeerde ik een tijdje op De Horst en begon wat meer te begrijpen van de bewoners. Tot voor kort was het voor mijn gevoel zo: volwassenen leefden in hun eigen onbegrijpelijke wereld, van waaruit ze probeerden ons te sturen. Dat deden ze op nogal voorspelbare wijze en het beste was je te verbergen in je eigen wereld om je aan hun aandacht te onttrekken. Het waren welwillende maar verre wezens.

Willems ouders, meer nog dan de mijne, waren gereserveerd en toonden zelden rechtstreeks hun gevoelens. Ik had dat vanzelfsprekend gevonden. Nu ik ze van dichterbij meemaakte begon ik te vermoeden dat achter hun gereserveerdheid, hun vormelijkheid, wel degelijk gevoelens leefden. Gevoelens van genegenheid en warmte, van bezorgdheid, ook van teleurstelling, ergernis en boosheid. Later zou ik ervaren dat mijn vermoedens juist waren, zou ik beter begrijpen dat zij, om welke redenen dan ook, niet in staat waren die gevoelens te tonen. Eigenlijk was Willem de enige in het gezin die spontaan en soms impulsief was, hetgeen tot misverstanden kon leiden en hem in moeilijkheden zou brengen. Maar zijn hartelijkheid, zijn trouw en zijn generositeit hebben in mijn ogen altijd ruimschoots opgewogen tegen zijn onbezonnenheid.

De stralende zomer van 1948 was een hoogtepunt en tegelijkertijd een keerpunt. Willem was geslaagd voor het toelatingsexamen tot Yale University. Hij had een Frans meisje leren kennen en het beloofde wat goeds te worden. Er kon weer in het buitenland gereisd worden. Hendrik en Theo werkten aan een plan om dwars door de Sahara te rijden, in die tijd een avontuurlijke onderneming, en verder door te reizen naar Zuid Afrika. Ikzelf had eindexamen gedaan en zou in Leiden gaan studeren. De mogelijkheden voor de toekomst leken onbeperkt. Dat dit alles het einde van het gewone leven op De Horst zou betekenen beseften we allemaal, maar het waren in de eerste plaats Willems ouders, denk ik, die de herfst van '48 als het einde van een tijdperk beleefden. Voor ons was het vooral het begin van nieuwe en boeiende avonturen. Ik onderhield het contact met Willems ouders. De meest weekends kwam ik thuis uit Leiden en ging hen af en toe opzoeken op De Horst die leeg en somber was zonder de jongens. In het voorjaar van 1949 verkochten zij het huis en gingen wonen in De Lairessestraat in Amsterdam. De band bleef, ik zocht hen daar op. Zij begonnen plannen te maken om naar Zuid Afrika te vertrekken, waar Hendrik en Theo inmiddels woonden. Zij praatten niet veel over De Horst, maar ik ben er zeker van dat zij ook terugverlangd hebben naar de jaren doorgebracht in dat bijzondere en geliefde huis.

Toon Quarles

Jhr. A.A.A. Twiss Quarles van Ufford ken ik sinds zijn veertiende jaar. Hij woonde op een buitengoed in Groenekan en had een oudere broer en zuster, John en Louise, die we in de oorlogsjaren ook dikwijls zagen. Toon speelde op De Horst bridge met mijn grootmoeder als partner tegen mijn moeder en mij. Er bestaat geen twijfel over, dat de vriendschappen uit je jeugd ook zestig jaar later de waardevolste blijken te zijn. Onlangs vertelde hij een anekdote. In de jaren vijftig voerden hij en ik een gesprek met mijn grootmoeder Poslavsky in Zeist. Ik zocht weer eens een baan. Zowel mijn grootmoeder als Toon waren zeer anti Sukarno, zoals de meeste landgenoten, terwijl ik juist met hem bevriend was. Het onderwerp van gesprek belandde bij de vraag wie ik om een brief van aanbeveling kon vragen voor een nieuwe baan. Toon herinnerde zich vijftig jaar later dat mijn grootmoeder had gezegd, 'Wim, vraag een aanbeveling aan Sukarno.'

Toon huwde Marlene Stans en kreeg een buitengewoon charmante en intelligente dochter. Zij is inmiddels ook getrouwd. Hij is grootvader. Hij werkte als econoom in een managementfunctie bij Philips en hield zich jarenlang met Latijns Amerika bezig. Nadat mijn ouders waren overleden heb ik jarenlang oudejaarsavond bij Toon en Marlene doorgebracht, die zich erom bekommerden, dat ik alleen was. Ook Toon dacht dat mijn proces tegen de staat niet te winnen was. In dit opzicht was het inderdaad een eenzame strijd tegen de staat, omdat geen van mijn naaste vrienden in een gunstige afloop geloofden.

Hoe Willem Oltmans 50 jaar geleden journalist werd.

Toen ik Willem in 1944 in Bosch en Duin leerde kennen had hij zojuist zijn eindexamen HBS-A in zijn zak. Om vrijheidstelling voor de *Arbeitseinsatz* te krijgen werd hij prompt weer scholier. Het werd een bewogen nieuw schooljaar, waarin op De Horst veel werd gemusiceerd. Hij beleefde ook andere avonturen, zoals een voedseltocht naar Almelo op de fiets als 'dame' vermomd, wat hem klaarblijkelijk goed afging. *(Ik maakte die tocht deels samen met ons*

buurmeisje, freule Cila Schimmelpenninck, waarover de details staan in Memoires: 1925-1953, In den Toren, Baarn, 1985).

Het valt te begrijpen dat er voor het gewone schoolwerk in oorlogstijd weinig tijd over was. Maar alles liep op rolletjes. Toen de bevrijding kwam werd door rector J.A. Vor der Hake aan Willem het eindexamen HBS-B uitgereikt en met twee middelbare school diploma's op zak ging onze held de wijde wereld in. Zonder komische voorvallen zou Willem Willem niet zijn. Gedreven door vaderlandsliefde meldde hij zich aan als marinier. Al gauw bleek Willem de maarschalkstaf toch niet in zijn ransel te hebben. Hij stond weer op straat met een ruim uitgemeten soldij op zak, die hij zonder meer doorgaf aan een collega marinier (*Die het geld nodig had om te trouwen*). Na weer een jaar van veel muziek maken ging hij het nieuwe seizoen naar Nijenrode en daarna naar Yale.

Teruggekomen in Nederland vestigde hij zich te Amsterdam, waar hij ervaring opdeed in het opwaaien van veel stof mede dankzij zijn contacten met ene mevrouw R. geboren W. zaliger nagedachtenis, (*Dit was de moeder van mijn toenmalige vriendin, Inez Röell, zie voornoemd deel Memoires*). Het bleek allemaal, ook al speelde dit zich op lokaal niveau af, een uitstekende leerschool voor de journalistiek. Maar ook de dagelijkse kost moest verdiend worden. Hij trad in dienst bij Keerdijk Producten Maatschappij. Daarna was hij in opleiding voor inspecteur van verzekeringen. Het grote zakenleven was echter niet voor hem weggelegd. Hij solliciteerde zelfs als huisknecht-chauffeur bij de consul-generaal van Spanje. Hij werd niet aangenomen. Te beschaafd. Dan maar per boot naar zijn ouders en broers in Zuid-Afrika. Ik heb Willem mede uitgeleide gedaan op de kade. Maar alles is mogelijk bij Willem. De volgende ochtend ging de telefoon. Onze landverhuizer had het schip vijf minuten voor de afvaart van de Holland-Afrikalijn via het stokersgat weer verlaten.

Daarna trad hij in dienst bij het *Algemeen Handelsblad*. Het was het begin van een kleurrijke loopbaan, die thans de 50 jaar heeft bereikt, en waarin hij veel leven in de brouwerij heeft gebracht. Nu hij eindelijk genoegdoening van het Koninkrijk der Nederlanden heeft gekregen, wens ik hem een goede en royale oude dag toe, maar hoop wel, dat hij van tijd tot tijd nog voor nieuw leven in

de brouwerij zal zorgen, ook al ben ik het niet altijd met hem eens. Dat is het dan. Toon.

PS. Er schiet mij nog een komisch incident te binnen, dat niets met de journalistiek heeft te maken. In 1956 besloot Willem zich in de echt te verenigen. Uitgenodigd voor de plechtigheid in het stadhuis, kreeg ik aldaar te horen dat het huwelijk niet doorging, maar ik werd verwacht op de receptie. Het huwelijk is één jaar later in New York voltrokken. De echtelieden waren beiden in vrede uit elkaar gegaan, ware het niet dat de vrouwelijke helft ook nog de bezem had meegenomen. Toen heeft Willem haar een advocaat op haar dak gestuurd, (*De exacte details over de befaamde bezem en New Yorkse scheidingsperikelen zijn vermeld in de reeds verschenen Memoires*).

Christine Roessingh-Reijnders

Hans en Christine Roessingh

Tien jaar geleden werd ik door Christine opgebeld, die één van mijn Memoires te pakken had gekregen. Eind jaren dertig, toen ik op het Baarns Lyceum zat, was ik smoor verliefd op haar. Soms fietste zij naar De Horst en dan gingen we de tuin in, waar mijn jongere broer Theo ons eens vrijend op een heuveltje met een fotocamera betrapte. Zij trouwde met diplomaat Hans Roessingh. Sedert de wederkennismaking hebben we de banden weer aangehaald. Zij schreef me op 2 oktober 2002 als volgt.

Lieve Wim,

Mijn herinnering aan onze eerste grote tienerliefde dateert van 1938. We fietsten hand in hand, vaak richting Bosch en Duin, waar ik in jullie huis je moeder ontmoette, slank en knap. De foto, die toen eens door je broer Theo is gemaakt is uniek. Zoals het gaat in ons verdere leven beleefden we meer verliefdheden en later kwam het echte!

Onze wegen liepen uit elkaar. Jij ging een reuze interessant leven tegemoet, ik werd verpleegkundige en in die hoedanigheid ontmoette ik Hans uit het hoge noorden. We streken in Den Haag neer. Jou was ik uit het oog verloren tot er een uitstekend verhaal over jouw dagboeken verscheen geschreven voor *NRC Handelsblad* door professor Herman von der Dunk. Ik dacht nu of nooit en schreef je via de *NRC* in begin 1993. Enig dat je spontaan reageerde. Al gauw kwam je naar Den Haag om te kijken hoe het met Christine geworden was. Sindsdien zijn we goede vrienden gebleven. Dierbare Willem, het ga je goed in je verdere leven!

Omhelsd, Stineke.

Ir. Egbert Kunst

Egbert Kunst (77) was in de Tweede Wereldoorlog een klasgenoot op het Baarns Lyceum. Hij speelde cello, evenals Aart Repelaer van Driel. De naam van de vierde cellist ben ik vergeten. Mijn moeders zuster, mevrouw Henriette Meijer-van der Woude, van wie ik celloles kreeg, stelde voor dat we het Requiem voor vier cello's van Popper zouden uitvoeren. Ik weet dat we dit hebben opgevoerd, maar verdere details zijn vervaagd. Egberts vader, Jaap Kunst, was een vooraanstaande musicoloog, die grote bekendheid verwierf door zijn uitzonderlijke kennis van Javaanse muziek en kunst.

Ik hernieuwde de vriendschap met Egbert, toen we elkaar in de jaren 60 in Washington tegen kwamen, waar hij wetenschappelijk attaché was op de Nederlandse ambassade. Hij was zich meer dan bewust dat ik een rode kaart vanuit Den Haag was toebedeeld. Hij was er ooggetuige van hoe de ambassade onder leiding van ambassadeur J.H. van Roijen alles in het werk stelde niet alleen mijn werk als journalist te bemoeilijken, maar ook mij waar mogelijk in een kwaad daglicht te zetten. In de pauze van een concert van het Residentie Orkest in Washington, waarin mijn oom Ilya Ilyitsh Poslavsky als violist meespeelde, zag persattaché J.A. van Houten Egbert en mij samen spreken. Egbert werd onmiddellijk door deze mijnheer voor mij gewaarschuwd dat ik voor de overheid onacceptabel was en dat hij verondersteld werd niet met me om te gaan. Mijn vriendschap met Sukarno had op Nederlanders veelal het zelfde effect als Amerikanen vandaag tegen Osama bin Laden aankijken. Nederlanders zaten er inzake Sukarno faliekant naast. Zoals zeer wel mogelijk eens zal blijken, dat Amerikanen ten onrechte in de leugens van Bush (43ste president) over bin Laden zijn getrapt. Overigens kon mijn lyceumvriend niets voor mij doen toen, omdat ook voor hem het heilige dictum van de Haagse apenrots gold, 'right or wrong my country'.

Later werkte Egbert zeventien jaar als wetenschappelijk attaché in Japan,

waar ik hem eveneens meer dan eens heb bezocht. Ook daar constateerde hij hoe de ambassade mij op afstand hield. Kortom, we zijn ondanks alles een leven lang in contact gebleven. Uiteraard ook in de jaren na 1990 toen we beiden op vaderlandse bodem waren teruggekeerd.

60 jaren Willem.

Willem en ik kennen elkaar sinds 1942, toen wij op het Baarns Lyceum in dezelfde klas terecht kwamen.

Hij was een opmerkelijke klasgenoot. Door zijn speelse intelligentie en door karaktereigenschappen, zoals originaliteit en zelfverzekerdheid.

Zijn ideeën en gedrag brachten onze leraren zo nu en dan tot grote woede met als gevolg: klas uitsturen, naar de rector, de zeer bekende dr. J.A. Vor der Hake.

Desondanks bleef Willem bevriend met het (uitstekende) lerarencorps, dat begreep dat hij toch speciale talenten had en nooit gemene bedoelingen.

Willem kwam duidelijk uit een goed nest! Dat de leerlingen met plezier naar school gingen, ondanks de sombere ellende van de oorlog, kwam mede omdat Willem één van ons was.

Vele jaren later.

Willem is intussen gekneed en gevormd door Nijenrode en Yale, maar in wezen niet veranderd.

Na een periode van zeer on-Willemachtige baantjes komt hij in de journalistiek terecht.

Hij heeft zijn draai gevonden!

Door omstandigheden kruisen onze wegen weer regelmatig. De neiging om opschudding te veroorzaken en niet terug te deinzen voor de mogelijke gevolgen ervan is nog altijd een drijfveer.

In zijn journalistieke omgeving krijgt hij nu de volle laag te incasseren en te pareren van collegae, overheid, en soms de publieke opinie. Vaak dus problemen. Zijn meesterschap voor het leggen van persoonlijke contacten en arrangeren van interviews met hoofdfiguren van uiteenlopende richtingen tijdens moeilijke politieke crises werd door vaderlandse journalisten en politici dan zwaar bekritiseerd en veroordeeld. Misschien speelde jalousie wel een rol.

Luns-ban.

Toen kwam de ‘Luns-ban’, het ontnemen van correspondent-schappen en tegenhouden van accrediteringen bijvoorbeeld bij staatsbezoeken. Maatregelen bedoeld om hem het werk te bemoeilijken. Financieel werd hij hierdoor hard getroffen. Maar Willem ging toch door op zijn speciale manier. Niet klein te krijgen!

(Ter illustratie in de jaren 70).

Willem bezocht mij op mijn ambassadepost in Tokio. De Luns-ban was officieel niet meer van toepassing, maar ambassadepersoneel wereldwijd was nog steeds zeer terughoudend om iets voor hem te doen. Zo kon hij eigenlijk niet op hulp rekenen bij het leggen van contacten voor zijn eigen freelance journalistieke bezigheden.

Desondanks was het hem gelukt bij tussenstops op reis naar Japan zelf ontmoetingen te regelen. In New-Delhi met premier Indira Gandhi. In Singapore met premier Lee Kuan Yew. Foto's toonden hem in levendige discussie met deze belangrijke staatslieden. Ook in Tokio had hij zelf (*Via de voorzitter van de Club van Rome, dr. Aurelio Peccei*) een ontmoeting geregeld met premier Kakuei Tanaka. Als hij een en ander langs de geëigende BuZa kanalen zou hebben willen regelen zou dat op dit niveau nooit zijn gelukt.

Dagboeken.

Zonder twijfel is de - gelukkig - steeds groeiende verzameling dagboeken het belangrijkste product van Willems activiteiten.

Dit unieke monument zal voor historici de komende decennia een belangrijke bron worden voor informatie over politieke en andere gebeurtenissen uit de 20ste en een deel van de 21ste eeuw. Honderden dagboeken met minutieus opgetekend wat er in de wereld gebeurde en de aandacht trok van iemand als hij, met zijn brede belangstelling, op veel terreinen, en op tal van plaatsen in de wereld. Opgehangen en getoetst aan persoonlijke gesprekken met hoofd- en bijrolspelers op het wereldtoneel.

Doordat alles in Willems leven zo op schrift vast ligt is echter een discussie met hem hierover eigenlijk ontmoedigend. Een mogelijk argument om iets tegen te spreken wordt bijvoorbeeld afgedaan

met: ‘Nee, dat is niet juist - Sukarno heeft mij zelf gezegd, toen wij op 11 augustus 1957 gezeten op het achterdek van de torpedobootjager Gajah Mada langs Ambon voeren, dat... zus en zo...’ En zo was het dus.

Zijn wereldwijde contacten met belangrijke en minder belangrijke mensen zijn enorm. Hij vertelde niet zo lang geleden in Den Haag: ‘Volgende week ben ik uitgenodigd voor een lunch met Farah Diba, Imelda Marcos en Dewi Sukarno.’ Deze opmerkelijke mededeling deed mij twijfelen of ik het wel eigenlijk goed had gehoord, of misschien wel gedroomd. Hoe het ook zij: voor Willem zou dit een normale inspirerende werklunch zijn geweest en een bron van intieme historische informatie over heersers uit het recente verleden!

Ben dus benieuwd naar de dagboeknotities.

Slot.

De journalistieke gemeenschap kijkt nu terug op vijftig jaren Willem, met bewondering, verbazing, afgunst en misschien ook weerzin. Weer over - laten we zeggen - vijftig jaren zal hij opnieuw herdacht worden als bijzonder cultuur-historisch fenomeen. Zijn dagboeken zullen dan inmiddels veel geciteerd zijn in scripties, dissertaties en historische beschouwingen.

Egbert D. Kunst

Den Haag, augustus 2002.

Mevrouw N. Hazeu-Sloos

Deze foto is genomen op 16 oktober 2002

Mevrouw Nellie Hazeu-Sloos (92), echtgenote van Ir. H.A.G. Hazeu, lid van de Raad van Bestuur van Philips, was in 1946 gastvrouw voor Wim Outman en mijzelf, toen we als Nijenrode-studenten bij de Hazeu's werden ingekwartierd tijdens een driedaags werkbezoek aan Philips. Het klikte meteen tussen ons. Op het diner in Eindhoven ter gelegenheid van haar negentigste verjaardag ontdekte ik voor het eerst dat zij

vóór haar huwelijk zich voorbereidde op de pianostudie. Voor mij staat vast dat de belangrijkheid van muziek in ons beider leven toen de werkelijke oorzaak van de klik tussen ons is geweest. Wat ik altijd heb vermoed en nu pas zeker weet is dat haar man tegen mij was, zoals ze in haar recente bijdrage tot dit boek schrijft. De heer Hazeu geloofde Luns, en daar was hij niet alleen in. Zijn vrouw, met haar Indische achtergrond, gunde mij de eer van de twijfel. Zij werd een echte vriendin. Zij nodigde me te eten samen met mijn broer Theo en andere vrienden van haar; lang nadat Ir. Hazeu was overleden. Ook bezochten Theo, zijn vrouw en ik haar in haar lievelings tweede huis in Italië. Mevrouw Hazeu werd een familielid. Onlangs belde zij niet te lang te wachten met een bezoekje aan Waalre, 'want anders ben ik er niet meer'. Ik sta in de startblokken, want ik houd van haar.

Waalre, 10 juni 2002.

Lieve Wim,

Na 55 jaar ben ik nog niet onze kennismaking vergeten, en hoe ik toen al bij de voordeur in de lach schoot!

Herinner jij je nog waarom?

Je hoorde toen tot de eerste lichting van Nijenrode-studenten. Het werd door de Hoogmogenden van die opleiding nuttig bevonden, jullie eens in contact te brengen met het reilen en zeilen van een groot industrieel concern, in casu, Philips.

Aan de Philips-mensen op hun beurt, werd gevraagd deze jongelui voor een dag of drie te huisvesten, en zo gaven wij op dat we twee logeerbedden rijk waren.

We kregen bericht: ons werden twee gasten toebedeeld: Wim Outman en Wim Oltmans.

De eerste Wim - met een rieten koffertje en heel attent een doosje bonbons - we waren immers net bevrijd en er was nog zowat niets te krijgen - kwam binnen. We waren met een kopje 'echte' thee maar juist aan de praat, toen er voor de tweede maal werd gebeld: jij met een in cellofaan papier gehulde gebraden kip!

Ik sloot je al op de stoep direct in mijn hart, en dat is blijkbaar zo gebleven.

Wel heb ik vele malen mijn hoofd geschud, want met je vele goede eigenschappen ben je vaak zo heftig - en dan niet zuinig met veel te krasse bewoordingen - dat je mijn gepreek van de 'druppel honing' steevast aan je laars lapte!

Wim, je heette toen nog gewoon zo (*Het was Peter, die er na 1967 Willem van maakte*), en niet het deftige Willem L. zoals je jezelf later betitelde, mijn man - zelf echt 'rechts' - heeft je jarenlang niet willen zien: 'Die vent is een communist!'

Je had toen vrije toegang tot de Russische inderdaad communistische heersende klik in Moskou.

Ik wierp tegen: 'Ik heb het hem *pointblank* gevraagd. Hij zei "Nee", en ik geloof hem. Hij is eerlijk.'

Mijn man zei: 'Moet jij weten, maar ik wil hem niet meer zien.'

Ik heb je dat, meen ik, nog geschreven, maar het feit is dat onze vriendschap enkele jaren onderbroken is geweest, en eerst na zijn dood in 1973 weer 'tot bloei' kwam.

Wat ik in jou waardeer is je trouw. Al die jaren waarin je van hot naar her over de wereld reisde, kreeg ik een briefkaart, brief of telegram.

In de ellende waarbij Luns jou je beroep als persjournalist onmogelijk maakte, heb ik me dood geërgerd! En als een van je vrienden in spanning heeft gezeten tijdens je proces tegen de staat, dan was ik dat wel.

En hoe blij, toen je eindelijk - eindelijk schadeloos werd gesteld. Schadeloos?

Nee, dat was feitelijk onmogelijk. Je hebt er eigenlijk een nekslag voor je wezen door gekregen: steeds heftiger reageren, en soms in niet al te fatsoenlijk bewoordingen. Dat is noch goed noch verstandig, maar ik heb als oud mens allang geleerd, dat mijn mening er gewoon niet meer toe doet.

Je bent nu zelf aan het ouder worden, en ik hoop innig, dat je verder een gezegend leven zult meemaken, genietend van je prachtige vleugel! (*Iedere dag die God geeft*)

Ik weet nog van vroeger, dat je boven de middelmaat speelt. Houwen zo!

Zoen.

Vic Vernède

Vic en Margriet Vernède

Vic Vernède (77) was een klasgenoot op Nijenrode van 1946-1948. We hernieuwden onze vriendschap in 1986 toen ik in Zuid-Afrika ging werken, ook om dichterbij Peter te zijn. Vic was tijdens onze studie eigenlijk bijzonder bevriend met Frank van Lennep, die bij hem op de kamer sliep, zoals Henk Hofland mijn kamergenoot was. We waren beiden zeer gesteld op Franks moeder, mevrouw Cila van Lennep-van Rosmale Nepveu. Zij was tot haar overlijden een vriendin van ons beiden. Vic en zijn onlangs overleden vrouw Margriet de Kock van Leeuwen kenden ook een van mijn broers in Kaapstad, terwijl hij ook mijn vader bezocht, toen hij voor het Honig concern een fabriek in Port Elisabeth (Zuid-Afrika) runde. Jarenlang ben ik in Randburg allerhartelijkst door de Vernèdes ontvangen, waarbij ik een diepe genegenheid opvatte voor Margriet, die voor mij een der liefste en zeer toegewijde gastvrouwen zal blijven, die ik ooit heb gekend. Ik vind het dan ook heerlijk, dat zij beiden deel uit maken van dit gedenkboekje, ook al is Margriet vorig jaar overleden.

**Aan Willem Oltmans, jaargenoot N.O.I.B-Nijenrode-'46-'48 en vriend.
Een paar schetsjes voor zijn Gedenkboek 50 Jaren Journalistiek.**

Tijdens zijn laatste bezoek aan Johannesburg, verzocht Willem mij een klein stukje te schrijven voor zijn Gedenkboek dat hij volgend jaar van plan is uit te geven. Hier wil ik natuurlijk graag aan voldoen en het is ook een grote eer dat ik het mag doen. Op Nijenrode had ik niet zoveel contact met hem. Hij was een nogal flamboyante figuur, altijd goed gekleed met bonte truien en sjaals om zijn hals en een nogal luidruchtige stem. Zelf was ik nog een beetje timide. Na drie jaar in het Jappenkamp, moest ik nog wennen aan het Nederlandse studentenleven.

In Zuid-Afrika, ontmoette ik in de vijftiger jaren zijn jongere broer Theo op feestjes, die gehouden werden in De Bijenkorf, het huis van de familie Honig in Constantia, Kaapstad. Vanwege het Russische gevaar waren verschillende vooraanstaande Nederlandse industriëlen naar Zuid-Afrika uitgeweken, vlak na de Tweede Wereldoorlog. Ook mocht ik Willems vader een bezoek brengen in Port Elisabeth, waar hij bedrijfsleider was van Val Orange, een van de fabrieken van de Honig-familie. Ik herinner mij een rijzi-

ge statige figuur in een lange witte jas - hij was chemisch ingenieur. Vele jaren gaan voorbij totdat ik Willem weer ontmoette tijdens een reünie van ons jaar dat gehouden werd in de Internationale school, een klein kasteeltje in de buurt van Eerde-Overijsel. Hij klampte me aan om te zeggen dat hij een boekje had geschreven over Prins Claus. Mijn broer had me gewaarschuwd dat Willem niet zo'n goede pers had bij de Buitenlandse dienst. Ik reageerde toen misschien niet zo spontaan als het hoorde (niet aardig, mag niet oordelen!).

Nog meer jaren gaan voorbij totdat ik ineens word opgebeld in Randburg. Willem Oltmans! Hij kwam net terug uit de Kaap waar hij een zoon van onze goede vriend Frank van Lennep had ontmoet en mijn naam werd daar genoemd. Hoe het met me was. Ik wist niet goed wat ik moest doen maar mijn vrouw Margriet zei onmiddellijk: 'Vraag of hij hier morgen kan komen lunchen'. Zo gebeurde het. Wij zaten buiten in de tuin in de schaduw van een vruchtenboom en dit was het begin van talrijke bijeenkomsten die wij nadien met elkaar mochten hebben. Willem voelde Margriet meteen aan. Zij hadden een 'rapport' met elkaar. Margriet kon zo af en toe met een hele goede opmerking voor de dag komen, waar Willem toch wel even over moest denken en daar later heel veel plezier over had. Het belangrijkste was dat hij zichzelf kon zijn en hij voelde zich kennelijk thuis. Toen kwam de tijd dat hij naar Zuid-Afrika verhuisde want hij voelde dat Z.A. door de sancties onrechtvaardig werd bejegend. Verschillende keren hebben wij hem in zijn flat mogen bezoeken waar wij meestal interessante mensen ontmoetten en ook goede vrienden van hem. Bij ons was hij dikwijls te gast en sierde hij onze lunchtafel met zijn verhalen en grappen dat een goede vriendin van ons zei dat ze nog nooit zo gelachen had als die keer, bij de lunch. In 1992 liep zijn verblijfsvergunning af en moest hij het land verlaten op aandringen van de Nederlandse regering. In Nederland zocht ik hem op in zijn minuscule klein verblijfje in de Jordaan, op de vierde verdieping. Geen lift in dat gebouw. Maar nog altijd dezelfde Willem die bleef doorstrijden voor zijn rechtsverkrijging. In al die jaren werd ik trouw op de hoogte gehouden van belangrijke gebeurtenissen en kreeg ik exemplaren van de boekjes en snelschriften die hij had

uitgegeven. Ook reisde hij veel naar Amerika vanwaar ik ansichtkaarten ontving, o.a. van Miami waar hij bezig was om te lezen en op te tanken en na te denken. Toch aardig om steeds aan ons te denken!

Na zijn 'overwinning' was het goed om hem geïnstalleerd te zien in zijn mooie verblijf aan de Singel 111, weer op de 4e verdieping, maar dit keer wel met een lift. En weer een mooie 'Vleugel' waarop hij zijn muzikale hartstochten kon uitleven. Willem heeft genoeg over hem zelf geschreven. Hij staat bekend als een controversiële persoonlijkheid. Maar hij was nooit bang om contact op te nemen met diegenen die door de wereld gezien werden als tegenstanders waar je niet mee zou moeten omgaan. Dat spoorde hem juist aan om het wel te doen.

Drie karaktertrekken treden naar voren: lef, integriteit voor zijn beroep als journalist, en trouw aan diegenen die hij zijn vrienden kan noemen. Gelukgewenst Willem.

Vic (en Margriet) Vernède

Han André de la Porte

Han André de la Porte was een klasgenoot van de allereerste lichting van Nijenrode (1946-1948). Onze moeders dronken thee met elkaar. Als Han De Horst bezocht bracht hij 40 rozen voor mijn moeder mee. Zijn ouderlijk huis was in Aerdenhout waar we elkaars vrienden leren kennen. In 1948 maakten we in Han's jeep een autoreis naar Zuid-Frankrijk. Ik nodigde Wicher de Marees van Swinderen mee, mijn vriend en klasgenoot op het Baarns Lyceum. Han sloot hierbij een foto in, die in 1948 aan de Rivièra bij vrienden van zijn ouders, de van Dobben's werd genomen. (Han in het midden, Wicher rechts, zelf links). Hij huwde met Irthe van Pallandt, voor wie ik een uitzonderlijk zwak opvatte, evenals ik dit deed voor Margriet, de vrouw van mijn andere hier schrijvende Nijenrodevriend, Vic Vernède. Hetzelfde geldt trouwens voor Hofland's echtgenote, Mimi, met wie ik bevriend ben gebleven ondanks het feit, dat Henk en ik al jaren geen vrienden meer zijn. Han en Irthe kregen vier charmante dochters. Zij wonen al vele jaren op Eerde, waar ik ook heb gelogeed. In de jaren 80 heeft de reunie van ons Nijenrode-jaar op Eerde plaats gevonden. In de Kersttijd van 2001 waren Peter en ik uitgenodigd, maar door een rug-

probleem is het er niet van gekomen. Vriendschappen die terugvoeren naar wederzijdse ouderlijke huizen lijken soms eeuwigheidswaarde te behouden.

Willem.

Nijenrode registratienummer 0116: jaar 1946: kenteken, 'een éénmotorige mug', zoals Joseph Luns hem eens noemde. Ook door het NOIB studentenleven ging hij aldus.

Hij hield er dassentheorieën op na. Pianoconcerten met koptelefoon. Hij organiseerde een recital met de zangeres Desi Halban (madame Goudstikker) met aan de vleugel zijn vriend en leraar George van Renesse. Ik herinner me dat in de muziekkamer van zijn ouderlijk huis een perkamenten lampenkap met muzieknoten was gesierd.

Einde opleiding. Vlucht uit Nederland richting Parijs en Cannes in mijn omgebouwde jeep, via vrienden van Wicher en Willem, bij de familie de Ramaix op kasteel Bouillon ten zuiden van Brussel. Eiffeltoren. Wicher wilde springen. Willem's vriendin Micheline Vernier, stewardess bij de Air France, liet ons logeren in het appartement van haar ouders, industriële familie uit Lille.

Doorgereden naar Juan les Pins, waar we logeerden op villa Parc Angelus Ridet bij vrienden van mijn ouders. Ik mocht binnen slapen. Willem en Wicher sliepen in een tent.

Bezoekjes aan Hotel Negresco, waar Micheline Vernier overnachtte. Eden Roc. In Cannes was de vader van Alex Labouchère Nederlands consul. Cocktails bij de Labouchère's. Willem zond later uit dankbaarheid een eigen gehaakt kleedje. Schande!

In 1949, de USA. Willem was al op Yale en was president van de Yale International Club. Hij maakte mij meteen lid. Willem nodigde als eerste sprekers uit, F.C.A. baron van Pallandt, ambassadeur in Buenos Aires, en de jonge diplomaten Leopold Quarles van Ufford en Robert Fack. Ik ben zelf naar Trinity College gegaan. In 1953 ontmoetten we elkaar weer in de delegates lounge van de United-Nations, waar we menige Martini hebben gedronken.

Zo zou ik nog 50 pagina's met ups and downs kunnen vullen, maar altijd de moeite waard.

Ga zo door!

Han André de la Porte

John van Haagen

John van Haagen zag ik in 1953 op lijn 16 staan op weg naar mijn grootvader in de Hendrik Jacobszoonstraat te Amsterdam. Hij bleek een achttienjarige leerling-machinist op een onderzeeboot te zijn. Indische jongen ten voeten uit, met zijn matrozenpet schuin op zijn neus. Hij ging mee, omdat ik wist dat bij opa nassi werd geserveerd. Hij had een blond vriendinnetje, 17 jaar oud, Greet Koehler, dochter van een stratenmaker uit de Transvaalstraat. John werd één van mijn hartsvrienden. Hij vroeg, als hij met verlof uit Den Helder kwam, of ik zondagmiddag naar de bioscoop ging opdat hij en Greet in mijn bed van elkaar konden genieten. Zij raakte dan ook prompt in verwachting en baarde twee jongens. Er zijn vier jongens op gevolgd, waarvan er één de wiegendood zou sterven. Jarenlang zou John op onderzeeboten varen. Hij werd ook naar Nieuw-Guinea uit gezonden. Dit was voor Greet te zwaar met vijf jongens. Hij verliet daarom de Marine en werkte in de Rotterdamse haven als machinist, alwaar hij het tot voorzitter van de ondernemersraad van de Graan en Elevator Maatschappij (GEM) bracht. Zij hadden een gelukkig huwelijk dat vroegtijdig werd beëindigd omdat Greet als veertigjarige moeder kanker kreeg. Dit zou op een der meest dramatische momenten uitlopen, die ik ooit in mijn directe omgeving ervoer. In overleg met de behandelende arts werd tot euthanasie besloten. Na afscheid van de kinderen gaf hij haar de middelen waardoor zij voor altijd zou inslapen. Hij lag bij haar tot zij was overleden.

John kwam me na mijn uitwijzing uit Zuid-Afrika in 1992 onmiddellijk te hulp. Hij kwam uit Rotterdam om op de Westerkade tientallen boekenplanken voor me te timmeren. Hij was zeer geïnteresseerd in politiek en we voerden lange debatten. Altijd belde hij op om van gedachten te wisselen over politieke ontwikkelingen. Vele van deze gesprekken zijn in mijn Memoires straks terug te vinden. Eigenlijk waren zij beiden unieke mensen, van wie nooit iemand in dit land heeft gehoord, omdat zij geen zogenaamde bekende Nederlanders waren. Zij zetten vijf jongens in de wereld. En ik beschrijf ze in mijn dagboeken met grote affectie, omdat ik dankbaar ben hen gekend te hebben. John schreef deze bijdrage in 1993. Twee jaar later kreeg hij onverwachts een hartaanval.

Amsterdam, voorjaar 1953

Hij kwam naar mij toegelopen met een *smile* verbonden met een gezicht omgeven door een regenjas met een bontkraag. Mijn Indische reserve, verdedigend ingesteld, kwam niet in werking. Er

ging van die benadering een soort intimiteit uit welke mij deed beseffen dat ik was gewogen, en in een kader geplaatst van *basically good*. Tot mijn geluk, denk ik, want deze ontmoeting is voor mij de opening geweest naar een andere wereld, een wereld van denken over mezelf en de omgeving waarin ik verkeerde. Het heeft er toe geleid, dat ik uiteindelijk het kleed van schaamte aflegde dat de uit Indië gerepatrieerde meekrijgt van dankbaarheid voor het gebodene.

In plaats van ‘je moet niet zo Indische doen’ als terechtwijzing van ouders en andere familieleden, vertelde hij mij dat er een Indische beschavingspatroon bestond dat veel verder ging dan simpele gemanierdheid. In de nauwe stalen wereld, zoals ik die kende aan boord van onderzeeboten, wanneer geest en lichaam bezet zijn door automatisch handelen, werden mijn boeken een schild tegenover onverschilligheid jegens het bestaan als mens, als vader en als echtgenoot.

Als ons schip Norfolk, Virginia aandeed nam Willem de bus uit New York en zocht me op. Hij *tawarde* (prijs afdingen) bij het kopen van cellosnaren in een winkel in Norfolk. Ik zag hem de obers van het American Hotel op het terras de fooien tot in de promilles uitbetalen. Hij gaf me de sleutels van zijn flat aan de Leidsekade opdat ik daar mijn gang zou kunnen gaan. Willem verscheen op de kade van Willemstad, Curaçao om er één dag met mij te kunnen *omong-omong* (praten).

Ik denk dat Willem Oltmans het Christelijke dogma huldigt dat stelt dat zondigen pas mogelijk is als er sprake is van overtuiging en kennis van zaken toegepast bij het selecteren van zijn vriendenkring. Want een ieder, die dit niet doet wordt afgeschoven naar de kudde van personen waarvan de Bijbel zegt dat zij de hemel zullen verwerven, omdat zij eenvoudig van geest zijn. In zijn werk zijn degenen die zondigen met kennis van zaken en overtuiging zijn grootste vijanden, vooral omdat zij zich maar al te dikwijls proberen te verschuilen achter een kudde eenvoudigen van geest ten einde reeds hier op aarde een privé hemel te verwerven. Meedogenloos en met vasthoudendheid zal hij hen confronteren met zijn mening en overtuiging ten aanzien van hen, en tegelijkertijd onomwonden ook het verhaal van zijn eigen ik openbaren.

Willem was en is altijd een eenling geweest, een menselijke satelliet, een *Voyager* op zoek naar de uiterste grenzen van het menselijk kunnen. Zijn lichamelijk bestaan is zijn limiet. De beperktheid van dit werktuig is voor hem een kwelling. Hij is uniek. Hij is een wolkenjager op jacht naar een roze wolk.

J.H.P. van Haagen

Rotterdam, februari 1993.

Ambassadeur A.M. Hanafi

Ambassadeur en Ibu Hanafi

Hanafi was a friend and close associate of President Sukarno from the early days onwards in the Indonesian Revolution. In the fifties he became a cabinet minister. After the high treason of Suharto and his group of officers on October 1, 1965, Bung Karno asked him to serve as ambassador to Cuba. After President Sukarno lost power in 1967 through additional treacherous behavior of associates he trusted, Pak Hanafi was discharged as ambassador in Havana and initially remained on the island for a number of years, until he came to live with his family in Paris, where he remains till this day.

The first time I met him was in Rome in 1956, when he had traveled with the President to Italy for a state-visit to President Giovanni Gronchi. What I did not know was - and he wrote this for this book of friends - that he played a role in the fact, that President Sukarno choose to speak to me on Indonesian-Dutch relations during his Italian journey. I always remained hi contact with him, like with journalist Djawoto, later Sukarno's ambassador to Peking, with journalist Sukrisno, later Sukarno's ambassador to Hanoi, and many other friends I initially met in 1956 in Rome. Wim Lartumeten and his deputy Diarto stand out as lifetime friends. Wim died many years ago. Diarto, who was set to write for this book, died on September 4, 2002. I always stopped in Solo to see him, the last time in 2001. I visited Pak Hanafi last this summer of 2002 in Paris. He wrote part in Dutch, part in English. It seemed correct to let this mixture stand.

Op een dag... toen ik in Parijs droomde van het onvoltooid verleden in mijn leven - want de herinnering aan vroeger is het exclusieve paradijs van ouderen - kwam een bericht uit Holland dat mijn vriend Willem Oltmans, ook bekend als vriend van Sukarno, de President van Indonesië, vroeg of ik wilde deelnemen aan een boekje ter herinnering, dat hij 50 jaar journalist is.

Vanwege mijn sympathie voor hem geef ik er de voorkeur aan hem *wartawan belanda* te noemen, which means Dutch journalist. Why? Is it cynicism? No. Humiliation? Not at all! Just the opposite. It expresses in some aspect, the respect and pride of Indonesian nationalist sentiments for the courage of Willem Oltmans. He, who carefully would study the history of relations between the Netherlands and Indonesia, would clearly understand why Indonesians feel that way towards him.

Who is this *wartawan*?

In 1956, I was honored to be selected by President Sukarno to accompany him on state-visits to the United-States, Canada, Italy and West-Germany. The same year, I joined the presidential party on state-visits to Iran, the USSR, Yugoslavia and later China. The President was assisted by the then minister of Foreign Affairs, Ruslan Abdulgani, dr. Johannes Leimena, dr. Susanto Tirtoprodjo from the Indonesian Supreme Court, and many other important Indonesian personalities. Also the Chief of the presidential military household, general Suhardjo Hardjowardojo, and the aide-de-camps, Suganhi and Sabur. (*All three remained for many years close friends of mine*) were present in Rome, when Willem Oltmans entered our lives.

I remember the day President Sukarno had to pay a visit to a particular institution in the Italian capital. We were warned, that suspicion was raised because of the constant presence of a unknown Dutch journalist, who obviously was trying to meet president Sukarno, (*Omdat De Telegraaf me had verboden Sukarno te interviewen, slaagde ik er in een opdracht te krijgen van de Agence France Presse in Rome om een verslag van het Indonesische staatsbezoek te maken*). Adjudant Lt-colonel Sugandhi discussed the matter with vice-prime minister Leimena at a moment when I stood next to him.

Soon afterwards I happened to be next to President Sukarno and brought up the subject of the Dutch journalist with him directly, adding my opinion, that it would be a useful idea to give the Dutchman an interview. It was at the time, that the entire world was aware of the bad relations between Indonesia and Holland as a result of the dispute about Irian-Barat. Bung Karno agreed with my position as both secretary-general of the Peoples Congress for the Struggle for Irian-Barat and my connection with the Angkatan 45. I also reminded the president of a similar case, that happened in Jogjakarta in 1946, when an American student tried to meet him. He was the later famous US professor George McTurnan Kahin. He had become a great specialist on Indonesia and a loyal friend. Bung Karno agreed to my suggestion.

I told Pak Umargatab, in charge of presidential security, that the President was informed and agreed to the presence of this *wartawan*

belanda during the Italian state-visit. A few days later, during the presidential visit to Pompei Willem discussed for the first time the problem of Irian-Barat with Bung Karno. It would change his entire life, because after traveling to Indonesia later that year, he became convinced, that the sole solution to the Dutch-Indonesian conflict lay in the transfer of sovereignty of the last Dutch colony in the Far East to Indonesia. In 1957 Oltmans became branded a traitor in Holland. Five years later, in 1962, Holland did transfer sovereignty over Irian Barat to Indonesia. Wartawan belanda Willem Oltmans was proven to be right all along.

During my exile in Paris in 1995, I received a book written by professor George McTurnan Kahin and Audrey Kahin, titled, *Subversion as Foreign Policy, The Secret Eisenhower and Dulles debacle in Indonesia*, (University of Washington Press, New York, 1995). It was sad to me, that Bung Karno has never been able to read this extremely knowledgeable and informative book about one of the most important periods in my nation's history. The same sadness struck me when I read *Mijn vriend Sukarno* (Spectrum, Utrecht, 1995) when Willem showed a quarter century after Bung Karno's death, that he had become a true friend of the father of our nation, a foreigner who came to know him intimately well and understood him. Fortunately this book was published in 2001 in Jakarta as well, with the title, *Bung Karno Sahabatku*, by Pustaka Sinar Harapan.

Now, I have become 85 years old and I am a dreamer of a turbulent epoch in Indonesians history, a fading member of the Generation of 1945. Perhaps I have become during the Suharto years an outcast and a refugee in France, but I feel like Willem Oltmans as strong as a rock of steel. That's is why I am proud to say: 'Willem Oltmans should not receive a normal salute for his 50 years of devotion to his country and his profession, but he should celebrate a real jubilee, because he deserves it.'

Zie hier mijn onvoltooid verleden. Sukarno once said 'for a fighting nation there is no journey's end.'

Anak Marhaen Hanafi.

Parijs, 6 juni 2002.

Luchtmaarschalk Omar Dani

Luchtmaarschalk Omar Dani (met bril) geflankeerd door Guruh Sukarnoputra, en mijn lieveling onder de Sukarno kinderen, Sukmawati Sukarnoputri, de jongste zuster van de huidige president van Indonesië, Megawati Sukarnoputri. De foto werd in 2001 genomen bij de presentatie van mij boek over President Sukarno in Jakarta.

Air Chief Marshall Omar Dani was 39 years old, when he became in 1962 commander-in-chief of the Indonesian Air Force. He joined the AURI in 1950 when he was 26. He received his basic training in California. In 1956 he followed an additional course at the Royal Air Force Staff College in Andover, Hampshire, England. With other Indonesian students attending universities in the United-Kingdom, Omar Dani dispatched a

student delegation to West-Germany in May 1956, when president Sukarno paid a state-visit to that country under the leadership of Konrad Adenauer. I, too, had joined the Indonesian party during that visit and published May 30, 1956 a report about it in Elsevier.

Pak Omar Dani was imprisoned after the 1965 CIA coup in Jakarta that aimed at ousting Sukarno and replacing him with a fascist traitor, the mass murderer, general Suharto. He was accused by the Suharto clique of having betrayed his country through close ties with Communist China. He spent 29 years in prison and was finally freed by Suharto's successor, Habibie. After Prime Minister Ruud Lubbers acknowledged that perhaps I was not the person that Joseph Luns and all his successors had said I was, he took me in 1994 on state-visits to South Africa and Indonesia. After 1957, the Dutch had me blacklisted in Indonesia till 1994. They even succeeded to have me evicted in 1992 right under Lubbers' nose, from South Africa, like I was a common criminal, or as if I had done something wrong living in Johannesburg from 1986-1992.

Lubbers probably got a guilty conscience about these machinations by the Dutch government against me. He opened the doors to South-Africa and Indonesia for me again. Jakarta had been closed to me for 37 years. When Pak Omar Dani was released in the late nineties, I finally met and embraced him as a true Indonesian hero, a man, who never betrayed his loyalty to Indonesia and the father of the Indonesian nation. To me, he is one of the most honorable Indonesians alive today. He wrote me as follows for this booklet of friends.

When the student delegation returned in 1956 from West-Germany after meeting Bung Karno there on a state-visit, they told us full of emotion about President Sukarno's impromptu and emotional speech on the reunification of West- and East Germany. He delivered that talk in the German language at Heidelberg University. The students also mention the fact, that a certain Dutchman named Willem Oltmans, who had come to meet Bung Karno already on the earlier state-visit to Italy in Rome, and who had likewise joined him during his journey through West Germany. Oltmans worked in Italy for *De Telegraaf*. The editor-in-chief had ordered him not to interview the Indonesian President. So, when Oltmans did it anyway, he lost his job.

The conflict over the sovereignty over Irian Barat (West New Guinea) was poisoning relations between Jakarta and the Hague. This last territory of the former Dutch East Indies was excluded from being transferred to Indonesia during the Round Table Conference in Holland which led on December 30, 1949 to the final legal transfer of the former Dutch Asian empire to Indonesia. West New Guinea remained, however, part of the kingdom of the Netherlands. President Sukarno and the entire Indonesian nation were furious and so was Willem Oltmans!

When we, Indonesian Air Force officers training in the United Kingdom, heard about Wim's attitude as a Dutch citizen towards the policy of his own government at a weekend in London, where we assembled to hear the report of our delegation, we concluded that this Dutch journalist was either a lunatic or an intelligent and brilliant man with a remarkable high degree of courage, humanism and a properly developed sense of justice.

In the mid fifties, following his meeting President Sukarno in Rome and Bonn, Wim spent a year in Indonesia for the *NRC* newspaper and other publications. He joined president Sukarno on his trips, wherever he went in Indonesia. Later, when he was blocked from returning to Jakarta after 1957, he would meet Bung Karno in many countries including during two trips to the United-States in 1960 and 1961. Wim has written about these experiences in his book *Den Vaderland Getrouwe*, which I read in prison.

He learned a lot about the President and the way he used to speak directly to the people using the peoples language. One of the gifts Sukarno was provided with the ability to explain problems in simple and easily understandable terms, easily absorbed by both the so-called intellectuals as the man in the street. I am sure, that even Wim, who did not know or speak Bahasa Indonesia, could easily grasp the essence of Sukarno's speeches. In 1956-1957 I did not meet Wim as yet, because I was in the United Kingdom.

In 1999, Wim was in Jakarta and was invited by Air Force Marshall A.V.M. Wisnu Djajengminardo (*Also a close friend of Indro Noto Suroto and I did meet him and his wife already in 1957*) in his Jakarta home to celebrate Wim's 74th birthday. Wim arrived, surprising us all, with his close friend Sukmawati Sukarnoputri, the third daughter

of our first President. He has a very sharp memory. He was telling us in Wisnu's residence, sitting on the edge of a big sofa about the state-visit of Marshall Kliment Voroshilov, then President of the USSR to Indonesia in 1957. He recalled in great detail how elegantly President Sukarno had solved a problem of a near riot during a mass meeting in Surabaya.

After that story I suddenly said impromptu to him, 'Wim, as far as I know, you are the only journalist who knew and understood Sukarno from the outside as well as from the inside.' Hearing me say those words, Wim fell back on the sofa, with outstretched arms and his mouth wide open. After a few moments he regained his posture and looked around the room to his friends four former chiefs of staff of the Air Force and Sukmawati and other guests were present. It was as if he needed their complete attention to witness what he was going to say next.

He said, 'For all these years I have been waiting for these words. I have been waiting for somebody to make this statement directly to me. And, now, on my 74th birthday, one of my friends, Pak Omar Dani, is exactly saying the words, that I wanted to hear, because they are true. Thank you Pak Omar!

You deserve it, Wim!

(What I also said that evening in Pak and Ibu Wisnu's villa was directed to Bung Karno's daughter, Sukmawati. I asked her to please never to forget Pak Omar Dani's words. Already in the early seventies Sukma and her youngest brother Guruh, who also lived several months in my house in Amsterdam Noord, visited Peter and me, because they wanted to talk about their father. I had known him in many ways more intimately, since the children were still small and the father had not much time to spend time with them, when he was head of state. Later, when he was Suharto's prisoner, he was treated disrespectfully and inhumanely. He was rarely allowed to receive family members with the exception of his second wife, Mrs. Hartini).

Indro Noto Suroto

Indro Noto Suroto, de zoon van de markante Javaanse schrijver-dichter, werd in 1956 een vriend. Ik reisde op de Willem Ruys naar Jakarta en ontmoette op het schip de voormalige Nijenrode-student, Boes Suwandi Mangkudipuro, wiens zusje met Indro bevriend was. Indro werkte die dagen voor Standard Vacuum Oil in Indonesië. Toen ik problemen met huisvesting kreeg als direct gevolg van de door de ambassade georganiseerde sabotage van mijn aanwezigheid in het land, kwam Indro me te hulp en zorgde voor een kamer in het gastenverblijf van Stanvac. Toen ook daar problemen werden georganiseerd verkaste ik naar Wisma Nusantara, het gastenverblijf van de Indonesische regering voor bezoekende journalisten. Daar was ik veilig voor verdere Haagse pesterijen. We bleven altijd vrienden. Mijn ouders waren ook zeer op Indro gesteld. Hij schreef zijn bijdrage in 1993 in Cikoneng-Anyer, op Java Barat.

Beste Willem,

Het was ongeveer oktober 1954 toen Astid Soewandi mij vertelde dat haar broer Boes terug zou komen naar Indonesië. Boes was op Nijenrode geweest en zou een functie gaan vervullen bij Shell. Ik zelf werkte toen voor Standard Vacuüm, een dochter van wat thans Exxon is, dus bij de concurrent. Ik kende Boes niet, maar aangezien ik zeer vaak bij de familie Soewandi te vinden was, vanwege Astid, speelden er wel eens gedachten door mijn hoofd hoe het zou zijn als ik later een eventuele zwager bij de concurrent zou hebben. Zover is het echter nooit gekomen.

Toen Boes was gearriveerd maakte ik al gauw kennis met hem en hoorde zijn verhalen over zijn verblijf in Nederland en zijn terugreis met het m.s. Willem Ruys. Op de boot had hij Willem Oltmans ontmoet die hij een dag later zou meenemen naar huis om kennis te maken. En zo leerde ik je kennen, ten huize van Dr. Soewandi, Jalan Tandjong 6 in Jakarta.

Jakarta in de vijftiger jaren was voor mij nog een aantrekkelijke stad om te wonen en te werken met voldoende mogelijkheden om ook mijn vrije tijd te vullen. De sfeer van Jakarta was gemoedelijk. Ik kan geen vergelijkingen trekken tussen het oude Batavia van voor de oorlog en het Jakarta waar ik thans woonde omdat ik pas in 1951 in Indonesië arriveerde. Je kon overal binnenvallen en de mensen zaten in de namiddag nog op hun veranda's. Het verkeer, hoewel reeds druk vooral in de spitsuren, was redelijk en ik gebruikte voor mijn transport een zware motorfiets waarmee ik snel door het verkeer kon laveren. De kennismaking met jou verliep vlot. Ik ben iemand die zich niet snel bloot wil geven, maar je leek me open en je had iets te vertellen. Bovendien was je opinie over de politieke verhouding die toen tussen Indonesië en Nederland bestond een geheel nieuwe, die ik nog niet eerder (van Nederlandse kant) had gehoord. Je bezoeken aan de familie Soewandi werden al gauw vrij regelmatig en zo bleef ik op de hoogte van je doen en laten. Ik geloof dat je bij aankomst onderdak was aangeboden in een *guest-house* van de Nederlandse Handel Mij. en dat je van hen ook een auto ter beschikking had gekregen. Op zeker moment vernam ik dat jou zowel onderdak als transport was ontnomen omdat de Handel Mij. het niet eens was met de door jou ontplooiende activiteiten en openlijk geuite mening. Ik verzocht daarop mijn directie of ik je tijdelijk in een van onze *guest-houses* mocht laten logeren, hetgeen werd toegestaan. En zo kwam je in de Jalan Haji Agus Salim terecht, waar Pak Zaman als *mandoer* de scepter zwaaide samen met zijn vrouw Bibi, die vaak geplaagd werd omdat ze zo *lata* was. Je was evenwel vaak op reis en als je er was bracht ik je vaak (na mijn werk) achterop de motor naar je afspraken. Ik herinner me nog heel goed de keer dat je voor een audiëntie op het Istana Merdeka (Presidentieel Paleis) moest zijn en

dat ik je bij de paleiswacht afleverde. Iets wat vermoedelijk de enige keer is geweest dat een buitenlandse journalist achter op een motorfiets bij de President aankwam.

Toen je weer eens een keer in ons *guest-house* logeerde, vertelde je me dat je op een receptie een *bigshot* van Standard Vacuüm had ontmoet. Het bleek Bob Andersen te zijn geweest, de General Representative die jou tijdens die ontmoeting had uitgenodigd om als gast van Stanvac naar Sungei Gerong te gaan en een artikel te schrijven over het ‘Indonesianisatie’-programma dat door Stanvac was gelanceerd. Andersen's bedoeling was om een fraai journalistiek stukje propaganda in de pers in Jakarta te krijgen voor de maatschappij. Dit pakte echter anders uit. Je kritiek was vernietigend en Stanvac management was razend. Helaas herinnerde iemand zich dat ik degene was geweest die jou in het *guest-house* had binnen geloodst. Een dag later stond ik op het matje bij Andersen. Hij gaf mij opdracht ‘too get rid of that Oltmans within 24 hours’. Gelukkig heeft dit incident geen verdere gevolgen gehad voor mijn loopbaan bij Stanvac.

Dit voorval is echter wel typerend voor je. Je hebt, voorzover ik dat kan beoordelen, je mening nooit laten beïnvloeden door iets of iemand. Je bent altijd rechtstreeks voor je, soms shockerende, mening en overtuiging uitgekomen, ongeacht de gevolgen ervan en vaak tegen alle gangbare opinies in en volledig overtuigd van je gelijk. We hebben later, in de loop der jaren, tijdens onze *occasional* ontmoetingen vaak van mening verschild maar ondanks het grote verschil tussen onze eerste ontmoeting in 1954 (je was toen nog getrouwd met Frida Westerman) tot onze laatste ontmoeting in Amsterdam in 1992, apprecieer ik je levenstekens, ergens uit een hoek van de wereld met een groet en een éénregilverhaal, of onze af en toe ontmoetingen, omdat je altijd iets nieuws, *sometimes shocking*, te vertellen hebt.

Cikongen Anyer
April 1993

Ir. Harisanto

Ir. Harisanto en zijn vrouw Margaret. Rechts: Luchtmaarschalk Omar Dani

Ir. Harisanto ontmoette ik als student op 31 januari 1959 in New York (zie Memoires 1957-1959). Samen met Loet Kilian (KLM) en de Indiër Binu Saha (student design and promotion) was hij ook enige tijd 'roommate' in mijn studio te Kew Gardens, Long Island. Hij werkte al als architect op een bureau in Manhattan. Toch moest hij zijn studie nog afmaken. In overleg met mijn vader werd ook naar Delft gekeken. Uiteindelijk ging hij naar Stuttgart en hij huwde met een Duitse. Zij kregen twee zoons en een dochter. Santo richtte een architecten- en ingenieursbureau op in Bandung, wat tot één der grootste (met 150 ingenieurs) in Indonesië uitgroeide. Ook de 28 jaar dat het Suharto regime mij de toegang tot Indone-

sië ontzegde, ontmoetten we elkaar in het buitenland regelmatig. In 1994 namen premier Lubbers en minister Kooijmans mij mee op een officieel bezoek aan Jakarta en sedertdien zagen we elkaar steeds weer terug. Santo heeft zich ingezet om mijn boek over president Sukarno, dat in 1995 bij Spectrum verscheen, in Indonesië te doen verschijnen (Bung Karno Sahabakti, Sinar Harapan, 2001). Dit werd in hetzelfde jaar gevolgd door Di Balik Keterlibatan CIA, eveneens verschenen bij Pustaka Sinar Harapan. Het is altijd heerlijk om de exprestrein door de bergen naar het hoger gelegen Bandung te nemen en bij Santo en Margaret te logeren. Bij het ter perse gaan van dit boek wipte Santo vanuit Duitsland weer even binnen, nu op het Singel in wat ik noem 'Huize Kok van Aartsen', refererend aan de schadeloosstelling van de staat in 2000. 'Daar heeft Wim Kok eigenlijk niets mee te maken gehad', merkte oud-minister Van Aartsen van Buitenlandse Zaken langs de neus weg op, toen ik hem op dit eerbetoon attendeerde.

Dear Willem,

This time, like many other times before in my life, the urge to leave Indonesia came abrupt. I am travelling through Europe, via Amsterdam to my eldest son in Corpus Christi, Texas. Margaret's reaction was to act immediately and get a visa and ticket, both since 09-11 in New York a more complicated affair with foreign embassies in Jakarta. When I called Willem from Germany, he talked about this book and that someone was missing.

Thank you for this opportunity to still participate with a contribution to complete the publishing of your book of friends. Just think of the fact, that this is being written by an Indonesian friend in your Amsterdam apartment.

Forty three years ago we met in New York (1959). Being as a student in America at the time, was a turning point in my life, how to cope and be independent, really independent in decision making, to think, to plan, to do, to be responsible and then above all, to be accountable, to be a professional, to work, to contribute, to read and study continuously, to 'überlegen', to turn over thoughts, and above all to live, to be alive, to be thankful every day of going

through challenges, solving problems, be sad, be happy and feeling joy with friends. There are so very few friends throughout life, which is anyway too short. We have indeed only a few true-real-friends. How to identify them?

That happens when we meet, listen to and talk with each other. To feel the same closeness even if you have not seen each other for many, many years, the conversations with true longtime friends continue flawlessly. You realize how much you have gone through these years that were very intense, packed with events, with fast moving experiences to be retold in less time, sometimes even by using only few words. As a testimony of fast moving times there are books, writings, travels, sounds, music, food or preparing food together. There have been silences - days, evenings, long evenings and nights, long nights. Later even fewer words are needed. One has to know each other, to understand. This does not mean necessarily to agree, but comprehend how little we actually can know, but also how little we are different from each other.

Most important than what is said here, is the experience of getting to know Willem is to see through and to 'make', to establish trust, being trusted and still being able to maintain it the Indonesian way, or the Dutch way, or even Willem's way. To accept, then give, and execute everything one does professionally and on time!

These are just a few thoughts remembered, a sketch may be, which can hardly describe what is and what was fully, or what will be. Best is when things can exist without the time dimension: instant, direct and now.

Thank you Willem, Konco, kontjo (as we say it on Java).

Prosit and a still a longer life to you!

Harisanto, Amsterdam, 26 november 2002.

Dr. Bob Tapiheru

De eerste keer, dat ik Bob Tapiheru ontmoette, was tijdens het staatsbezoek van President Sukarno aan West-Duitsland in Mei 1956. Ik sprak hem onlangs nog telefonisch op 15 oktober 2002 ter gelegenheid van zijn 80ste verjaardag. Bob was in 1956 een nog jonge diplomaat en persoonlijk assistent van de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, dr. Ruslan Abdulgani. Eind vijftiger jaren zond President Sukarno dr. Zairin Zain, die in Leiden Economie had gestudeerd, als ambassadeur naar Bonn. Tapiheru kwam met hem mee. Omdat John F. Kennedy tot President werd gekozen en op 21 januari 1961 zijn intrek nam op het Witte Huis, verplaatste Bung Karno dr. Zain naar Washington, alwaar hij tegenspeler zou worden van dr. J.H. van Roijen, die eens de nog jonge Zain de beginselen van de diplomatie bijbracht. Bob ging mee naar de residentie van

de ambassadeur aan Tilden Street in Washington DC als diens bijzondere assistent en rechterhand. Het was in die jaren 60, dat Bob en ik vrienden werden. Het geschil over Nieuw-Guinea stond toen op het punt in een regelrechte conflictsfeer terecht te komen. Ik stond in die tijd al vijf jaar in direct contact met de groep Rijkens, onder voorzitterschap van Paul Rijkens, voormalig CEO van Unilever. Samen met dr. Emile van Konijnenburg, vice president van de KLM, en dr. Koos Scholtens, directeur van de SHELL, vormde dit driemanschap het politbureau van een gezelschap van zakenlieden en hoogleraren, dat een einde aan de conflictsfeer met Indonesië wilde maken. Ik had sinds 1956 als journalist deel uitgemaakt van deze groep en in overleg menige geheime missie uitgevoerd. Volgend op de komst van dr. Zain in Washington werd ook mijn indirecte lijn naar president Sukarno hersteld, door de absolute vertrouwenspositie, die de ambassadeur bij 'de oude heer' in nam.

De nieuwe minister van Buitenlandse Zaken, dr. Subandrio, die ook de touwtjes van de Indonesische CIA in handen had, verbood alle niet door hem gesanctioneerde contacten met het Indonesische staatshoofd. Laat staan met mij, die op verzoek van Den Haag in Indonesië op de zwarte lijst stond. Gelukkig was de Indonesische permanent vertegenwoordiger bij de United-Nations, Sukardjo Wirjopranoto, eveneens een persoonlijke vriend. Zo is het voorgekomen, dat de ambassadeurs Zain en Sukardjo mij in alle vroegte naar het appartement van President Sukarno in de Waldorf Astoria Towers smokkelden, om de waakhonden van Subandrio te ontwijken, opdat ik mijn oude vriend uit 1956 in Rome weer zou kunnen ontmoeten. In de reeds verschenen delen dagboeken van 1956 tot en met 1966 zijn alle details over mijn ontmoetingen en gesprekken met Bung Karno op datum en uur vermeld. Bob Tapiheru, die in 2002 nog altijd nabij Bonn in Duitsland woont schreef het volgende.

Willem Oltmans pakte de kwestie Nieuw-Guinea op radicale wijze aan. In 1957, toen de Nederlandse pers weigerde zijn artikelen over het geschil met Indonesië te publiceren, nam hij het driftige besluit om vanuit Jakarta een Adres aan de Staten Generaal in Den Haag te sturen. Hij en 400 medeondertekenaars bepleitten een andere aanpak van de betrekkingen met Indonesië en een overdracht van Nieuw-Guinea. Dit leidde tot de beschuldiging in Nederland, dat hij een landverrader was. Terugblikkend was de analyse van

Oltmans de juiste. De regering Kennedy eiste het vertrek van Nederland uit Irian-Barat. De overdracht geschiedde reeds in 1962 in de UN Veiligheidsraad.

Oltmans bewandelde soms kordate en directe wegen om zijn doelen te bereiken. Dit kwam hem op menige reprimande van de bij uitstek politiek denkende, en diplomatiek optredende, ambassadeur Zain te staan. Deze riep hem dan toe, 'bedenk maar mijnheertje, zolang ik nog boos op je word tel je nog mee.' Hij waardeerde Oltmans visie op de noodzaak van de verbetering van de betrekkingen tussen Den Haag en Jakarta. Maar Willem opereerde op eigen houtje, wat dikwijls ergernis aan Indonesische zijde veroorzaakte. Zo besloot hij Walt Rostov, de veiligheidsadviseur van JFK te bezoeken. Hij adviseerde hem vervolgens schriftelijk te rade te gaan bij de groep Rijkens teneinde de wortels van het Indonesisch Nederlandse conflict beter te begrijpen. Hij lichtte professor Rostov bovendien mondeling toe, dat prins Bernhard - en uiteraard koningin Juliana - van een en ander exact op de hoogte was als intieme vriend van Paul Rijkens. ZKH prins Bernhard werd inderdaad door het Witte Huis geraadpleegd. Toen president Sukarno 24 april 1961 een officieel bezoek aan President Kennedy bracht, bleek de weg vrij gemaakt voor een regeling van het Irian-Barat conflict tussen Indonesië en Nederland. Er was die dagen serieus sprake van een strikt geheime ontmoeting in Washington tussen President Sukarno en prins Bernhard.

Oltmans gaf die jaren lezingen in Amerika. Hij bracht met sommige uitspraken mijn ambassadeur soms in de grootste verlegenheid. Op 5 april 1961 had hij Walt Rostov op het Witte Huis bezocht om hem zijn memorandum inzake Irian te overhandigen. Rostov zei bij die gelegenheid tegen hem dat President Sukarno rekening moest houden met de aanwezigheid van de zevende vloot in zuidoost Azië. Oltmans gebruikte deze uitlating prompt als thema tijdens een lezing voor een Universiteit in Michigan. The Associated Press verspreidde de tekst van de lezing van Oltmans. In Jakarta werd er onmiddellijk door generaal Nasution op gereageerd. Ambassadeur Zain kwam onder krachtige druk te staan om de contacten met Oltmans te verbreken. Maar dr. Zain kende Willem voldoende om te weten dat hij de uitspraak van Rostov niet

had verzonnen. Hij was trouwens de eerste die ermee bij hem op de ambassade was gekomen. De ambassadeur lichtte hierover zijn regering in. Maar Willem was journalist en gebruikte de informatie in een lezing.

Willem is een vierde generatie Nederlander met een sterk Indonesische verleden. Zijn vader en grootvader waren te Semarang geboren. Zijn overgrootvader, Alexander Oltmans, was van 1864 tot 1889 te Semarang president comité Nederlands Indische Spoorwegen. Hij was grootgebracht in een typisch koloniale Indische familie. Hij had door deze achtergrond bij Indonesiërs veelal een streepje voor. Zijn afkomst heeft ongetwijfeld ten zijne gunste gewerkt in zijn vriendschap met Bung Karno. Willem heeft een rol gespeeld bij de oplossing van de kwestie Nieuw Guinea. Ik herinner mij, hoe ambassadeur Zain hem voor zijn inzet wel eens heeft bedankt. Hij waarschuwde hem echter tegelijkertijd om nooit te verwachten, dat Indonesië hem hiervoor ooit dankbaarheid zou betonen. Hij zou zelfs tot 1994 in Jakarta worden geweerd. De geschiedenis kan wreed zijn.

Dr. Bob Tapiheru.

Sukmawati Sukarnoputri

Jakarta Airport, 2001

Sukmawati Sukarnoputri is the fourth child from president Sukarno's first marriage to madame Fahmawati. Her eldest sister is presently president of Indonesia. The third child of Bung Karno, Rachmawati, is president of Bung Karno University in Jakarta. In 2001 I presented to her and the rector of this university, the first copy of the translation into Bahasa Indonesia of my book about her father. Many students attended the ceremony. The student chorus performed songs. Sukmawati and her younger brother Guruh Sukarnoputra came in 1972, two years after the death of their father, to Holland and were my guests in Amsterdam. Another guest at that time was American anthropologist dr. Margaret Mead, who had known their father as well. I also invited those days journalist Bibeb to meet the Sukarno children and Mrs. Margaret Mead. Ever since that visit, Sukmawati and I remained close. During the 1999 Indonesian presidential election, I traveled with the then chairman of the PNI, madame Supeni, and her deputy, Sukmawati to a number of cities throughout the Indonesian archipelago. In 2002 Sukma herself is chairman of the PNI. I travel to Jakarta regularly, when she always tries to meet my plane, as when she fetched me in 2001. We always talk politics. She read my brochures in English, that are also sold in Indonesia.

Jakarta, Indonesia September 2, 2002

Hi, Oom Wim,

Are you alright? I did not write for some time, because I was moving to another house in Kemang Selatan. But I am always thinking of you.

I have traveled lately to various places in the country on behalf of my party, PNI. But it is the deterioration of the international situation that concerns us all. There is a new Cold War developing between Arabs and Americans. I received your postcard from Baghdad. How is the situation in Iraq? Bush and the CIA want to change the leadership there and depose president Saddam Hussein. It is clear that Oil is the real objective of the Americans. Iraq has the second largest oil fields in the world. Washington wants to install its own puppet in Baghdad and control the riches of the Iraqi people. US intentions are so visible for the world's public.

If it were true, that the First World supposedly has the right to inspect Third World countries on weapons of mass destruction, why would we, in the Third World not have the right to inspect First World countries on weapons of mass destruction? We all know that the First World is loaded with weapons of mass destruction. Remember what happened in Hiroshima, Vietnam, Cambodia, Laos, Cuba, Afghanistan and many other places? Apparently Washington and the CIA are changing their style. They feel it is their right now to openly change any government in the world that they do not like. But they are no longer 'invisible' to us. What you wrote about 'the invisible government' can clearly be seen by everyone. In other words, the secret style of the US invisibles is not secret anymore. Their behaviour is visible for the public everywhere.

It is clear, the First World, and in any case the US and UK, do not allow Iraq to be one of the most prosperous and powerful nations among Arab countries. Is it not allowed, that Arab countries have a strong man as their leader?

It is truly disgusting to see what a man Americans have chosen as their leader. He is a super Ugly American. Americans themselves are the leading terrorists in the world. Bush called the fighters of Jihad on September 11th cowards. Sorry, but as I see it, they were freedom fighters acting courageously. If Bush wants to learn about courage, he could learn from those brave freedom fighters. They acted, as I see it, in the struggle of freedom from imperialism. Free from foreign occupation, free from US domination and unilateralism.

How are you? What are you writing now, aside from preparing your book of friends? Are you following the news from Indonesia? Are you now in South Africa for the world's Earth summit in Johannesburg? Industrial societies pollute us all with their plastics, tins, toxins and above all their dangerous weapons. We gained our freedom only half a century ago and are in the process of developing. The rich countries see us as aliens from another planet.

Aside from political and professional remarks, let me add for your Book of Friends a personal note. I was so happy to meet you again in 1994, when you returned to Indonesia for the first time since

1957 together with Prime Minister Lubbers and minister Kooijmans. You were a tall graying gentleman getting older. It reminded me so much of our first meetings in Amsterdam 23 years ago. Yes, you were older, but your thoughts, your voice, the glow of your blue eyes and especially your opinion about our beloved Bung Karno had not changed. Although you suffered in 1994 already 36 years as a consequence being a close friend of our Bapak, your valuable character remained in tact, oom Wim. I appreciated that. That's also why my father liked you. He had made the right choice. For him you were a special 'wartawan belanda.' (*Nederlandse journalist*). For me, Bung Karno was not only my dad; he was also my professor in social and political sciences. His teachings are very valuable for everyone. He was a man of pride and dignity. The world of science has honored him. The world of imperialists and capitalists did not respect him. They preferred the man who betrayed Bung Karno, that murderous crooked general Suharto, who is still living amongst us in the center of Jakarta.

During the 1999 general election, when you joined Mrs. Supeni and me, when we campaigned for the PNI, you were able to feel and see the revolutionary people in many places, where we traveled through the country. You saw yourself the joy of people feeling liberated from the fascist military dictatorship of Suharto.

Oom Wim, on behalf of Sukarno's children, I thank you once again for the book *Bung Karno Sahabaktu* (Pustaka Sinar Harapan, Jakarta, 2001) that you wrote for the Indonesian people and generations to come.

With affection,
Sukma.

William Bast

Bill Bast (met bril) met partner Paul Huson in Hollywood

On Februari 1957, I was en route from Jakarta, via Manilla and Hawai to New York to attend a forthcoming debate on the dispute between Indonesia and Holland over New-Guinea. In Manilla I bought a pocket biography about the actor James Dean written by a former roommate William Bast. (Ballentine Books, New York, 1956) I read the book on a stratocruiser flight with Pan American Airways to Honolulu. I was convinced that the real story about intimate relations between them had not been told. Once in Manhattan, I traced Mr. Bast and in the evening of March 3, 1957 we met in his apartment. I left at 04:45 in the morning. (Memoires: 1953-1957, In den Toren, Baarn, 1986, p.p. 232-233). Bill - and his partner for dozens of years, Paul Huson - became friends for life. That is to say, until my last visit early in 2001, like with my friends the Kelloggs

in California, till about six months prior to the 09-11 disaster. After I send Bill and Paul my brochure, Who are the no. 1 War Criminals? they, too, thought I had gone crazy. In 1993 Bill contributed already with this piece to my book of friends which I print here. Incidentally: my hunch, that Bill had told only part of the friendship with Dean proved correct. After all, in 1957 homosexual friendships were not discussed openly as they are now in the 21st century.

Reflections on a mad Dutchman

by William Bast

Nothing would surprise me about Wim Oltmans. Absolutely nothing. I've known him too long and too well to be amazed or shocked by anything he might do, say or write. Over the years, I've gone from referring to him as the Flying Dutchman to Wim the Wonderman to Mad Man Oltmans. But time and circumstance alter one's perspective, and I now refer to him simply as... my dear friend Wim. You see, we have grown old together, Wim and I. (I, not nearly as old as he, of course.)

I first heard the name Willem Oltmans in 1957. I had written a biography-cum-autobiography of my recently deceased friend James Dean, and my publisher phoned me to say that a rather aggressive Dutch journalist wanted to interview me... at once. It seems only moments later there burst into my life this tall, robust creature with hearty laugh, square jaw and booming voice, a loping giant who appeared to be in a state of perpetual motion, except to settle down from time to time to make entries in what he called his journal, or to laugh over-appreciatively (or so it seemed to me) at something moderately amusing I said. At first he struck me as rather dashing, boldly outspoken, yet surprisingly gentle, a sort of great, exuberant flower. A sunflower. An outrageous sunflower with a big heart. Eventually I was to learn how tough the sunflower can be, but for the moment I found him quite captivating. He said he had picked up a paperback copy of my book in Manila the night

before and read it on the flight to New York. He wanted to know all about James Dean.

By the end of the interview I realized I had a rare specimen on my hands, so when he invited me to lunch with him the following day at the United Nations, where he was a correspondent for the Dutch press, I quickly accepted. It was one of the wisest decisions of my life.

As I recall, the UN was electric with excitement at that time because Krushchev was in town to address the General Assembly. Sitting there in the bustling UN dining room amid high-powered diplomats from every corner of the world, I was very impressed with my new Dutch acquaintance. But not nearly as impressed as when he leaped up from the table, collared a member of the Soviet delegation and asked if it was true that Krushchev was flying to Ghana en route back to the USSR. The Russian confirmed his information. Whereupon this brazen Dutchman, without batting an eye, said, 'Good! Then you can take me along. There's plenty of room. Your Ilyushin has a couple hundred seats and there are only 21 in Krushchev's party.' To my utter amazement, the Russian laughed and said okay.

Wim flew off soon afterward, and I didn't see him for months, I suppose. But I got postcards. From Ghana, from Moscow, from Jakarta, from Tokyo, from Dallas. Short, illegible scrawls, presumably bringing me up to date on his activities and itinerary. I learned years later that this Global Gadfly kept all his friends abreast of his movements through the medium of the postcard. Over the years he'd come and go, but the postcards never stopped coming whenever he was on the wing. And he never stopped coming back, to touch base, to fill me in on his latest adventures and conquests, to reaffirm our friendship. For which I am eternally grateful.

My gratitude, however, has cost me some anxiety, apprehension even, at times, but never so much as the time Wim failed to show up in Los Angeles for a visit he had planned. I'm not particularly

good at dates, but it must've been sometime in the late '70s. Having made plans for his visit, I was anticipating his arrival with considerable pleasure, so it was a disappointment when he phoned and, in strangely hushed and guarded tones, said he was on his way back to the Netherlands due to an unexpected turn of events.

Years before, the Dutch clairvoyant Gerard Croiset had persuaded Wim that he would be the one to solve the mystery of the Kennedy assassination and urged him not to give up until he succeeded. Now, it transpired, there was finally a breakthrough in the story. After years of working on him, Wim had convinced one of the key players who had been close to Lee Harvey Oswald, George de Mohrenschildt, a Russian ex-patriot and purported former CIA operative in Dallas, to give him an exclusive on the 'true story' behind the assassination. De Mohrenschildt had been reticent with the FBI, the Warren Commission, the American press, but now he was ready to talk... to Wim. They were holed up in Dutch TV's suite at the Waldorf Astoria in New York. Wim had spirited the skittish informant there from Dallas en route to the Netherlands, where a formal interview was to be taped.

Speaking in whispers so that De Mohrenschildt would not overhear in the next room, Wim explained that, once in New York, his source was having second thoughts. What would the FBI, the House Committee on Assassinations do to him for withholding evidence? Would those involved in the assassination retaliate? Would he even live to tell the tale? Every time they started for the airport, De Mohrenschildt would get cold feet and make the taxi turn around and go back to the hotel. It was a ticklish situation, so Wim was sure I would understand. He apologized and promised to be in touch as soon as possible.

Some weeks later, when Wim finally did show up in L.A., I got the end of the story. As I recall it, De Mohrenschildt did a skip after they got to Amsterdam. On the eve of the television taping of his deposition, he had vanished when Wim's back was turned and hadn't been seen or heard from since. When questioned by the

lawyers for the House Committee on Assassinations months earlier, Wim had promised to keep them apprised of anything that might come of his relationship with De Mohrenschildt. Fearing that De Mohrenschildt might not have disappeared voluntarily, but have been kidnapped or worse by those who wanted to stop him from talking and that he, Wim, might somehow become implicated, Wim wisely notified the House lawyers that the man had vanished. Appreciative, they assured him that they would notify the proper authorities and asked him to let them know the minute he heard anything from or about De Mohrenschildt. He gave them his word.

At some point during his stay in L.A., Wim got a call from a young friend in Dallas, who informed him that De Mohrenschildt had just phoned him from his sister's home in Florida and offered to pay him to drive his car down for him. True to his word, Wim notified the lawyers for the House Committee on Assassinations that De Mohrenschildt had surfaced and told them where. Realizing there was no more he could do, Wim settled down to enjoy his stay in L.A. The rest was in the hands of the House Committee, he figured.

Wim left L.A. on a Friday, explaining that he was going to stop off in Minneapolis en route to Boston, where he was lecturing at Harvard on Monday. It was his intention, he confided, to spend the weekend with a particularly attractive young man he had met recently. He promised to phone from Boston on Monday, but left no phone contact in Minneapolis.

The first call came at about 3 AM Saturday morning. I think it was Dutch TV. They were desperately looking for Wim. Even half asleep, I had enough wits not to tell them he was off fucking some guy in Minneapolis, so I told them to try Harvard on Monday. The second call came a half hour later, from NBC News in New York. Where was Willem Oltmans? And so it went through the rest of the night - CBS News, ABC News, the New York Times, the Washington Post, etc. What the hell was going on?

Having finally got to sleep about daybreak, I was awakened by my alarm radio. On the news was the story of George de Mohrenschildt's murder. Initial reports told of how he had been found with his head blown off by a shotgun at his sister's home in Florida. Within an hour or two, it became a 'suicide,' with a rather complicated and contrived-sounding tale about how the maid discovered the body. To me at least, it appeared someone had gotten to De Mohrenschildt. It also appeared that it was someone who knew exactly where to find him.

The rest of the weekend was a nightmare. The phone never stopped ringing and people from the media were practically climbing over the fence. As my alarm and panic mounted, I could only imagine Wim, gayly romping in the bed of some hunk in Minneapolis, oblivious to it all.

I was having breakfast Monday morning when Wim called from Boston's Logan airport, sounding very chipper and refreshed by his weekend of love. He was oblivious to it all! Calmly, I asked if he'd seen the papers yet. He explained that he hadn't had time to pick them up at the airport in Minneapolis. 'Well, Scoop,' I said, 'welcome back to the real world. De Mohrenschildt's dead.'

Wim went to Washington immediately and volunteered to testify before the House Committee. The initial headlines and lead stories on national TV largely commended this little known (in the US) Dutch journalist who had so doggedly pursued the mystery of the Kennedy assassination for so many years and come so close to solving it. But within twenty-four hours, the jealous US press turned on him. Badgering him as he emerged from the committee hearings, they tried repeatedly to discredit him by referring to him as 'a known homosexual'. I was never more proud of my friend, the Don Quixote of the Dikes, as he stood up to them. With his killing smile, he wondered how - though possibly true - that was relevant. And when they questioned his motives for pursuing the story of the Kennedy assassination so persistently all this time, he simply smiled and pointed out that he felt it was the greatest story

of the century... and there wasn't one major American journalist actively following it. The attacks were relentless. Ultimately, even *Time* tried to discredit him as an agent for the KGB, a label that simply wouldn't stick to one as compulsively outspoken as Willem Oltmans. Through it all, however, he survived... and persisted.

It's been like that since I've known him, perhaps a bit less melodramatic, but certainly never dull. (Ask Oliver Stone!) He's been tilting at windmills all his career - and government corruption and injustice and hypocrisy and intolerance - and he's a bit battered for the wear. But he's still going strong, this great, this awkward, this big-hearted, this surprisingly tough sunflower I call my dear friend Wim.

Los Angeles
August 1993

Barbara Applegate

Barbara Applegate (86) was from 1958 to 1972 my US lecture manager. Also after I stopped lecturing in the United States we remained in close touch. I visited her with Peter in Washington, and she really became fond of him too. Her letters since then always ended with special greetings to him. When we first met, she was married to the prominent journalist Richard Applegate. During many overseas trips I recorded a number of radio programs for him too. I visited Barbara last in March 2002 in her home in Arlington, Virginia, after her only daughter, Judy Freshman had warned me that her mother had had an unfortunate accident, and had lost an eye. I asked Judy, when she stayed with me in August on her way home from Kenya, to assist in recording her mother's contribution to this book. I knew Barbara for almost half a century. I will never ever forget her. Her sharp views of US politics and her knowledgeable insights in the shady workings of Washington helped me gain a clearer view of our Big Brother at the other side of the Atlantic Ocean.

In the nineteen fifties Willem signed a lecture contract with W. Colston Leigh Inc., 521 Fifth Avenue in New York. On one of his speaking tours, he dropped in at our Chicago office. When I introduced myself, he asked, 'Are you related to Dick Applegate?'

It turned out, that he had worked with Dick in Singapore. Applegate had also done speaking engagements for W. Colston Leigh. That's how we met and I eventually married Dick. And, now, we were all here in Chicago!

And, so began a relationship with Willem, that spans nearly five decades. He often visited us in Chicago during his travels through the US. Always one for a free place to stay, we became dear friends. He also kept track of my daughter's boyfriends. When Patrice Lumumba was murdered in the Congo, he would play somber requiem music. He regaled us with tales of some of the ladies he met during his lecture tours, that would take him to far away places like Sheboygan, Wisconsin or Corpus Christi, Texas. Some of his experiences truly were hilarious. We always argued politics for hours. Willem has been and continues to be a cherished and loyal friend. His energy and enthusiasm are infectious, and his passion is legendary. Only Willem could play 'High Noon' with the Queen and win! Amazing - but classic Oltmans.

Love, Barbara.

Marjorie Kellogg

Marjorie Kellogg in Los Altos Hills

Op 17 november 1959 moest ik op contract voor W. Colston Leigh en Barbara Applegate The Morning Forum in Los Altos Hills, Californië toespreken. Marjorie Kellogg-van Rheeden was in het gehoor die dag. Haar man, Bill, had me opgehaald. Hij bleek een oorlogsheld gedecoreerd door Roosevelt, Churchill, Stalin en koningin Wilhelmina (militaire Willemsorde). De Kelloggs hadden na de oorlog in Den Haag gewoond, waar hij liaison officier voor SHAPE in Brussel was. Sederdien was hij verbonden aan de Lockheed fabrieken in Californië. Ze gaven een etentje voor me in hun heerlijke huis in de heuvels en we zaten die avond urenlang te praten bij een haardvuur. (Memoires 1959-1961, In den Toren, Baarn, 1988, p.p. 90-91). De Kellogg's werden vrienden voor het leven. Ik heb letterlijk tientallen malen bij hen gelogeerd. De laatste keer, dat ik hen bezocht was in 2001, een halfjaar voor de rampen van 11 September. Een meningsver-

schil over die lamentabele gebeurtenis zou tot een onherstelbare breuk leiden.

*Gebaseerd op tientallen jaren wonen en werken in de VS heb ik nolens volens een afweermecanisme ontwikkeld om nooit of te nimmer ooit mededelingen door Amerikaanse presidenten - en hun medewerkers - over het misdadige gedrag van anderen voor zoete koek te slikken. Het is absoluut noodzakelijk gebleken om, voor men zich een mening vormt, de bewijzen van hun beweringen meer dan grondig te onderzoeken. Junior Bush beweerde zonder enige vorm van juridisch onderbouwde of feitelijk steekhoudende bewijzen - en vrijwel de hele wereld nam dit klakkeloos van hem aan - dat Osama bin Laden en Al Queda de boosdoeners waren geweest. Ik schreef uit verontwaardiging over het internationale papegaaien circuit een met feiten en bronnen onderbouwde brochure, *Who are the no. 1 War Criminals?*, en noemde de Amerikanen zelf gediplomeerde oorlogsmisdadigers aan de hand van het internationale gedrag van de VS volgend op de Tweede Wereldoorlog. Het toezenden van dit vlugschrift aan de Kellogg's veroorzaakte na 42 jaar vriendschap een onherstelbare breuk. In 1993 zond Marjorie me reeds een bijdrage voor dit liber amicorum, welke ik in dierbare herinnering natuurlijk opneem.*

Our friend Willem

When you begin with two cynics, mix in a modicum of controversy, a sufficient amount of compromise to avert an all-out war, stir in a referee to keep the mixture from boiling, spice the combination with visits, phone calls and letters, then temper the concoction with a lot of laughter, you have a recipe for the longtime friendship of Willem Oltmans, Bill Kellogg, and Marjorie Kellogg-van Rheeden.

It began some 34 years ago after Marjorie, Bill, and the 9 year old twins, Phyllis and Fred, moved to Los Altos Hills, following Bill's assignment at the SHAPE Air Defense Technical Center in the Hague.

In 1959, Willem, billed as 'The Flying Dutchman', was on a lecture tour of the United States. The day he addressed the Los Altos Hills Forum, Marjorie, also from Dutch descent, was in the audience. Captivated by the spellbinder, she invited him to their home for dinner. He accepted. A friendship began.

Some time later, Marjorie became acquainted with the Los Altos Morning Forum board members and learned that after Willem had spoken they amended their constitution. Any male speaker thereafter was to have his fly checked before appearing on stage, because Willem had addressed the ladies with his open.

Bill was initially skeptical of the personable, opinionated newcomer. The two remarkably intelligent individuals are immediately pitted in verbal fencing that has not ceased through the years. But, a mutual respect developed, (*Very true*).

Willem's frequent correspondence and sporadic visits have kept Bill and Marjorie abreast of his travels, activities, trials, tribulations, and his associations with world figures who have made 20th century history.

During Willem's visits, Marjorie received candid criticism, plus invaluable encouragement for her painting, photography, and writing endeavors. First-hand observation of Willem's diary writing discipline was of immeasurable value. Daily he resolutely read leading newspapers, clipped pertinent articles, searched the bookstores, wrote his diary first thing in the morning, during the day, and the last thing at night, while he read, while he talked, while he watched television. His concentration was remarkable.

After many years of fond memories, Marjory and Bill are honored to salute their long-time special Dutch friend on his 70th birthday.

With love and affection.

Frits van Eeden

Mijn herinnering aan de ontmoeting met Frits op 30 juli 1963 (Memoires 1963-1964, Papieren Tijger, 2000) luidde aan de hand van mijn dagboek diezelfde dag opgetekend als volgt. George Kalenin, (verbonden aan het mijn lezingen management, W. Colston Leigh in New York) en zijn lover waren op zoek naar Hollandse jongens en logeerden in het Palace Hotel in Scheveningen. Ze hadden me gebeld, en we bevonden ons op het strand. Er kwam een klein zwart hondje kwispelend op me af. Ik nam het op mijn schoot en knuffelde het dier. Toen ik opkeek stond er een boom van een jongen voor me met een blik van ‘Wat doe je met mijn hond?’ Zo ontmoette ik een jongen, die sedertdien tot mijn dierbaarste vrienden behoort, ook al zie ik hem nog maar weinig, omdat hij deels in Florida en deels in een studio in Overijssel woont. Hij schreef me in september 2002 zijn eigen herinnering aan die eerste ontmoeting in 1963.

Ongeveer 40 jaar geleden.

Het gebeurde op het strand in Scheveningen. Ik ontmoette een niet onaantrekkelijke heer, bij toeval ook nog onder het toeziend oog van mijn vader. Ik hoopte hem zand in de ogen te strooien met een mooi meisje. Maar hij had mijn zwarte Amsterdamse etalage hondje, dat ik van mijn laatste 20 gulden had gekocht, dat zelfs nog zaagsel poepte, reeds opgetild en hij liep ermee naar de zee. Ik dacht, ‘Wat moet die onbekende arrogante vent met mijn hond?’ Omdat hij door bleef lopen sprong ik meteen op. ‘Wat een geraffineerde man, maar wel daadkrachtig.’

Mijn vaders belangstelling ging meer uit naar een jonge dame, waar hij meer van wilde weten. Mijn hond had hij al met een misprijzende blik hoofdschuddend afgekeurd. Toen ik Willem bij zee had ingehaald stelde hij zich meteen voor, maar hij liet mijn hond nog steeds niet los. Ik vond hem niet prettig. Ik had liefst de weg van de minste weerstand gekozen. Maar ik wilde mijn hond voor de komende jaren niet traumatiseren. Ook had hij een sterk verindiest accent. Het deed me aan de stem van mijn grootvader denken. Ik dacht eerst, ‘Die is zeker een paar dagen naar Indonesië geweest. Dat slijt wel weer.’

Willem vertelde, dat hij in New York woonde. Voor ik me het helemaal realiseerde raakten we intens in gesprek, waarbij ik de luisterende partij was. Inmiddels, bijna zeker dat ik er niet meer

vandoor zou gaan, liet hij mijn scharminkel hondje eindelijk los. Na het weekeinde kwam ik terug naar mijn vijf hoog kamertje in Amsterdam. Tot mijn schrik wachtte Willem me op. Dat was voor mij een te doortastende attitude. Ik voelde dat ik hem op een afstand moest houden, want anders zou het tussen ons wel eens uit de hand kunnen lopen. Hij vertelde me over New York en wat daar te beleven was. Ook sprak hij over de sauna's en de risico's die je er op liep onder *the boys of the band*. Deze verhalen waren weinig bevorderlijk voor een eerste kennismaking, al ervaarde ik het als prettig dat hij er zo eerlijk over was. Hij nodigde me uit bij een Chinees te gaan eten. Ik stierf van de honger, dus daar ging ik volgaarne op in. Bovendien wilde ik weg uit mijn kamertje met zijn vier beklemmende muren.

Maar Willem was te nadrukkelijk in het restaurant aanwezig. Ik kreeg het gevoel of iedereen ons aanstaarde. Wat overigens ook zo bleek te zijn. De Chinese ober kwam de bestelling opnemen. Willem zei tegen hem op mij wijzend, 'Vind U dit ook geen mooie jongen?' Ik beleefde het als een ramp en zou het liefste de deur uit zijn uitgelopen. Ik verborg deze gevoelens om de situatie niet te verergeren. De kwaliteit van de maaltijd kan ik me niet meer herinneren. En dit speelde zich af in de dagen dat het nog strafbaar was om seks met een minderjarige jongen te hebben. Ik was 20 jaar. Het was dus voor ons beiden levensgevaarlijk met deze gevoelens te koop te lopen. Ik had dan ook geen enkele behoefte om in het openbaar als homo gezien te worden.

Later hebben we jarenlang lange wandelingen langs het strand gemaakt, waar de ruimte was. Luisterde graag naar zijn verhalen en reiservaringen. Hij vertelde dikwijls over de mensen die hij ontmoette. Begreep niet altijd wie het allemaal waren, maar bewonderde bijvoorbeeld zijn woordkeuze, terwijl hij altijd zijn dagboekje bij de hand had. In die eerste jaren had ik vaak het gevoel dat ik moest oppassen wat ik zei, want dan dacht ik 'het komt vroeg of laat als een boemerang terug.'

Ik bewonderde Willems gedrevenheid. Of de rust die van hem uitging zodra hij zijn pen hanteerde op een terras in Scheveningen of Amsterdam. Hij spoorde mij aan om ook dagboekjes te schrijven. Later bleek het voor mij meer een vorm van agenda bij hou-

den te worden. Mijn verhaal kan ik nu eenmaal beter kwijt met verf en een kwast, dan met inkt en een pen. Toch was schrijven een nuttige oefening voor me, omdat ik woordblind ben.

Toch begreep ik al heel snel dat een vaste relatie met zo'n prettig gestoorde vrije vogel, die beroepshalve altijd onderweg moet zijn - met alle contacten, die hij en route ook nog op doet - in die vorm niets voor mij zou zijn. Ik ben immers juist atelier-gebonden. Ik had mede om die reden sterke behoefte aan standvastigheid. Ik zag mij niet met een pen en een dagboekje de wereld rondreizen, zoals Willem deed. Zeker waar ik meer wilde doen dan schetsjes maken. Ik wilde produceren en met grote doeken, steen en staal werken.

Gelukkig is het dankzij de vasthoudendheid van Willem gelukt een blijvende vriendschap op te bouwen en waar ik mij al jaren heel goed bij voel. Er zijn zoveel mensen, die je in je leven tegen komt en zij blijven voorbijgangers, maar Willem is één van mijn twee echte vrienden geworden deze afgelopen veertig jaar. Onbewust heeft hij voor mij als een voorbeeld gediend door zijn werklust, eerlijkheid en gedrevenheid. Nu voelt het zeer vertrouwd, alsof ik hem mijn hele leven heb gekend. Hij heeft ook de kiem geplant bij mij om me op Amerika te richten. Hij moedigde me in 1963 al aan naar een groene kaart van Amerikaans ingezetene toe te werken, die ik thans dan ook al jaren bezit. Ik heb ook een atelier in Florida en heb veel in de VS en ook andere landen geëxposeerd. Ik gebruik al enige jaren voor hem als bijnaam 'de witte tornado.'

Frits van Eeden.

Frits, 1999

Jonathan Raymond

I met Jonathan Raymond (59) during an overnight ride with a Greyhound bus from New York to Denver, Colorado, where I had to deliver a lecture. He was nineteen. He strongly reminded me of Frits van Eeden. He was studying philosophy in Boulder. His father was a Dean at Yale University. He played the cello. We became friends till now. In the 70's he stayed with me in Amsterdam. We visited my mother in Bilthoven. He was wearing a leatherband around his head. My mother called him 'the Indian'. We drove in my TR-6 to Switzerland, to stay with my brother Theo. He also met Peter, of course. He later married, and has a son, Adam, who serves in the US Army. He never took advantage of his education. He became a 'hardhat' construction worker in Chicago. For some years he is now retired and lives in Portland, Maine, where I recently visited him again. Jono is one of my dearest friends. He wrote this brief letter in July 2002.

Dear Willem,

Thank you for the request to include something of mine in your book of friends. I have known you for some 40 years, and have never ceased to be amazed at the breath and depth of your knowledge in world politics. You are a person who will say and write what you believe in, even if your views may be unpopular. It has often cost you favour in powerful places. You are tireless, both in your travels and your efforts to record the events, observations and personal reflections of each day in your life.

Although you live on one side of the Atlantic Ocean, and I on the other, you have been a faithful friend always, communicating by letter and making sure the time was not too long between visits, and some times going far out of your way to meet me again.

It seems so long ago that we met on the bus trip from New York to Denver. I was those days beginning my college career, and you were on your way to a speaking engagement. For the next 24 hours or so, in this rather unique context, we got to know each other quite well. Speaking about all manner of subjects. I realized then, that you were an intense and exceptional person from whom much could be learned. Over the intervening years, this has certainly proved to be the case. I am grateful for that quirk of fate which first caused our paths to cross. Willem, you are a man of sensitivity and compassion, and I am the richer for having known you, and having you as a friend. I hope all is well with you, and you are busy and happy.

Salut, Jonathan.

Bibeb

Jaren geleden belde de interviewster van Nederland, Bibeb, op. Dat was in de dagen, dat ik door vrijwel iedereen met de nek werd aangekeken. Vrij Nederland had onder Mathieu Smedts het langst stand gehouden tegen alle pogingen vanuit Den Haag om mij via ordinaire beschuldigingen en zwartmakerij voor het leven als journalist uit te schakelen. Ik was dus plezierig verrast, vooral nadat zij bijna dertig uur met me sprak. Er verscheen 1973 een schitterend interview in Vrij Nederland. Voor het eerst schreef een journaliste over me, zoals ik werkelijk was.

Nadien deed zich een gelegenheid voor haar uit te nodigen op een huiselijke ontvangst ter ere van de voorzitter van de Club van Rome, dr. Aurelio Peccei in mijn drive-in-huis in Amsterdam Noord. Mijn moeder en Peter waren er onder meer ook bij. Hierdoor werd zij nog meer een vriendin. Later waren twee kinderen van president Sukarno, Sukmawati en Guruh, op bezoek uit Jakarta. Toevallig was ook mijn vriendin, de antropologe dr.

Margaret Mead voor een conferentie in het land. Ze kwamen samen eten en we maakten in de avond een rondvaart. Ik legde voor Bibeb het contact met dr. Mead, waar eveneens een prachtig interview uit voort kwam. Ook regelde ik een lunch tussen de antropologe en mijn oom Poslavsky.

In 1985 verscheen het eerste deel van mijn Memoires wat voor Bibeb aanleiding was me een tweede maal voor VN te interviewen. Dit was op zichzelf een zeldzame gebeurtenis in haar lange loopbaan van opmerkelijke gesprekken voeren. We bleven een leven lang vrienden.

Voor Willem Oltmans.

Lieve Willem,

Je zei zeventien jaren geleden toen ik je interviewde voor *Vrij Nederland*, ‘Het eerste hoofdstuk van het eerste deel van mijn *Memoires* sluit met het hoofdstuk Redding’. Je vertelde dat je, nadat je vergeefs geprobeerd had een baan te krijgen op een verzekeringskantoor terecht kwam. Henk kon het niet langer aanzien. Ik vond dat kantoor verschrikkelijk. Henk heeft met (dr. Anton) Constandse gesproken en zo kwam ik op de redactie buitenland van het *Algemeen Handelsblad*.

Een jaar later werd je door de BVD ‘staatsgevaarlijk’ verklaard. Je raakte door Luns al je journalistieke werk kwijt. Alleen Smedts, toen hoofdredacteur van VN zei, ‘Jij blijft voor ons schrijven.’

Wij spraken vele uren, maar voor dit vriendenboek koos ik de mij nog steeds fascinerende notities over je toenmalige redder.

De vriendschap begon op Nijenrode. Na elke teleurstellende ervaring schreef je in je dagboek: ‘Toch zeg ik Henk steeds opnieuw, dat hij voor mij de meest waardevolle mens is die ik totnogtoe heb ontmoet.’ Hofland vergeleek jullie correspondentie met die van Ter Braak en Du Perron. ‘Wat eerlijkheid betreft, sta jij wel dichterbij hen. Maar ik herinner me, dat ik jou ook wel tegen de rector van Nijenrode heb horen zeggen, ‘ja mijnheer, goed mijnheer.’

Begin 1952 meldde jij je als oorlogsvrijwilliger voor het Nederlandse detachement van de Verenigde Naties in Korea. Citaat: ‘Noodsprong in de richting van de slagvelden van Azië was een duidelijk bewijs, dat ik aan het doldraaien was. Had met mijn jeugd

te maken. Mijn opvoeding, mijn ouders en familie en het gevoel, dat ik altijd anders was dan anderen.'

Henk Hofland schreef hierover, 'Beste lummel. Ik sta versteld. Maandag kom ik naar je toe. Waarom Korea en niet Amerika, Zuid-Afrika, Australië of een moordaanslag op Drees?' 'Was allemaal niet nodig. Ik werd meteen afgekeurd.'

Je familie besloot je naar Zuid-Afrika uit te nodigen, waar je ouders en broers reeds woonden. Je grootmoeder betaalde de reis. Je werd uitgezwaaid door familie, vrienden en kennissen, ook door Henk Hofland en Mimi. 'Maar toen de trossen werden los gegooid kon ik nog net met grote moeite op de begane grond springen. Om vier uur 's middags keek mijn grootvader op de klok en zei, "Wim vaart!" Prring ging de bel. Daar stond ik.'

Consternatie en kritiek. Maar weer koos Hofland jouw kant. Eerder had hij je tot executeur testamentair benoemd voor alles wat hij schreef en over de inhoud van zijn brievenkist. Hij schreef, 'Omdat jij de enige bent wiens illusies ik niet hoeft te sparen, omdat je geen illusies over mij hebt, omdat jij mij het beste kent! Onheilspellende blik. Ik heb echt een dood punt bereikt.'

En, nadat ik Hoflands fascinerende brieven noemde, waarin duidelijk werd gesteld, dat ze 'alléén voor jou bestemd zijn!' Jij schreef, 'Hij zei dat we in zijn huis in zuid Frankrijk mijn *Memoires* zouden doornemen. Ik was opgetogen. Alles werd afgesproken, de tijd, de treinen, alles. Hij kwam niet, heeft ook niet afgezegd. Vijf maanden heeft hij mijn manuscript gehad. Toen stuurde ik een aangetekende brief dat de tijd verlopen was. Weer niets. Ik ben dan zogenaamde een nicht, maar ik ben veel meer recht door zee. Als ze mijn dagboeken lezen, zullen ze weten wie ik ben. Ik ben Wim Hazeu heel dankbaar dat hij ze wil uitgeven. Toen ik aan het eerste deel werkte en al die brieven en notities herlas, kwam de affectie voor Henk totaal terug. Maar hij heeft die gevoelens definitief vertrapt. Een paar weken geleden liep ik door de Leidsestraat. In de tram, die op dat punt langzaam reed, zag ik Henk zitten. Hij zag mij ook. Weet je wat hij deed? Hij kuste de toppen van zijn vingers en strekte die roerloos naar me uit. In zijn ogen een glinsterend wit licht. Weet je wat ik dacht? 'The kiss of death.'

Na dit voor mij nog altijd beklemmende slot voeg ik nu een kort

vervolg toe. Je vertelde me eerder, dat je mooie briljante moeder over je vader een haast goenagoena-achtige macht had. Ik zei, 'Af en toe heb jij een goenagoena-achtige blik.' Waarop jij met de jou kenmerkende triomf antwoordde, 'Daar vang ik ze mee! Ik plant iets van mezelf in mensen, waardoor ze heel goed weten, dat ik ben geweest. Als mensen waardevol zijn, houd ik het contact vast'. Dit werd bevestigd door Margaret Mead, die ik dankzij jou uitvoerig kon interviewen. Ze zei: 'Willem bleef belangstellend ook lang na het interview. Dat is bijzonder.'

Dear Willem,

Ons interview blijft, al zou ik er nu wel uit schrappen, stevig overeind, net als onze vriendschap.

Bibeb.

Adèle Croiset

Gerard Croiset's zeventigste verjaardag

De Utrechtse paragnost Gerard Croiset heeft sinds de jaren 60 een bijzondere rol in mijn leven gespeeld. Carel Enkelaar, programma directeur van de NTS, later NOS televisie, was één van zijn oudste vrienden. Beiden Enschedenaren of de contreien ervan. Gerard leerde me kennen, toen hij in de VS een biografie over zijn werk en leven kwam promoten. Doubleday uitgevers verzocht mij als tolk op te willen treden. Dit werd, ook voor mij, een bijzondere ervaring, die in mijn dagboeken volledig en in detail tot zijn recht komt.

Bij de eerste ontmoeting met Peter in 1967 vroeg ik hem wat zijn indruk was. 'Die jongen heeft één van de zuiverste aura's die ik ooit heb gezien,' was zijn antwoord. Ook Croiset en ik zijn tot zijn dood in 1980 bevriend

gebleven. Hij was het, die Enkelaar overtuigde, dat ik een waardevolle bijdrage aan zijn programma's zou kunnen leveren. Carel ging op voorspraak van Gerard in 1966 met me in zee. Hij zond me met een NTS team naar Indonesië, waardoor ik nog bijna één maand lange gesprekken onder vier ogen met president Sukarno heb kunnen voeren. Ik heb deze beschreven in Mijn vriend Sukarno (Het Spectrum, Utrecht, 1995). Ook Carel en ik zijn vrienden tot zijn dood in 1980 gebleven. Nog één week tevoren zond hij een brief naar HP/de Tijd om mij tegen verdachtmakingen van een medewerker in bescherming te nemen. Ik wist niet dat hij dit had gedaan. Er was bovendien nog in zijn tekst geknipt, wat ik ontdekte toen de zoon van Enkelaar mij de complete tekst stuurde. Een al te gunstige beoordeling gebaseerd op 25 jaar samenwerking was geknipt. Om die reden heb ik Adèle Croiset gevraagd hier aanwezig te zijn ter herinnering aan haar man en mijn echte vriend, die veel voor me heeft betekend.

Houten, 5 november 2002

Lieve Willem,

Wat mij zo in jou aanspreekt, is je eerlijkheid, trouw en zorgzaamheid.

Ik heb mij gezien gevoeld in ons contact en daar dank ik je voor.

Je t'embrasse.

Adèle Croiset.

Klaas Jan Hindriks

Medio jaren zestig raakte ik bevriend met de Utrechtse paragnost, Gerard Croiset. Ik woonde al zes jaar permanent in New York en bij Double Day kwam een boek over zijn gaven uit. Hij zou over komen voor een promotie reis. Er was een tolk nodig. Mij werd verzocht met Croiset mee te reizen. Zo leerden we elkaar kennen en we werden vrienden, die bleef bestaan tot zijn heengaan. Het gevolg van de ontmoeting in Amerika was, dat Geard zijn oude vriend Carel Enkelaar van de NOS televisie over mij vertelde in termen van, 'met die man moet je samenwerken.' Zo kwam het, dat dankzij de paranormale gaven van Gerard het cordon sanitaire, dat de overheid om me heen had getrokken als 'veel te onafhankelijk opererende journalist', werd doorbroken. Zonder Gerards aanbeveling, vrees ik, dat Enkelaar nooit zijn oog op me zou hebben laten vallen. Ook met Enkelaar heb ik jarenlang samengewerkt. Zelfs één week voor zijn dood verdedigde hij mij buiten mijn weten om via een ingezonden brief in HP/De Tijd tegen aantijgingen, die hij wist dat onterecht en on-

waar waren. Klaas Jan Hindriks werkte vele jaren in leidende nationale en internationale posities nauw met Enkelaar samen. Ik werkte op mijn beurt onder leiding van Klaas Jan. Zijn bijdrage kan dan ook zeker gezien worden als van Carel en hem samen.

Willem Oltmans en enkele gedachten in 2002

Van: Klaas Jan Hindriks

Ze staan naast elkaar in een van mijn boekenkasten. De werken van Jan Frederik Oltmans. *Slot Loevestein* en *De Schaapherder*, en een serie van Willem Oltmans met het werk dat ik als een van de kenmerkendste beschouw: *Den Vaderland Getrouwe*.

In mijn ogen is het interessant dat 'J. F' in beide romans, die in 1834 en 1838 verschenen de zichzelf opofferende held in de figuur van een 'boodschapper' ten tonele voert (zie de inleiding van *Slot Loevestein* in een naoorlogse herdruk).

Frappant is dat mijn tijdgenoot in de internationale journalistiek Willem L., hoewel ik een tiental jaren in leeftijd achterloop, in *Den Vaderland Getrouwe* deze familietraditie van J.F. voortzet. Willem wijst in juli 1973 op een zelfde betekenis. Ook bij hem gaat het over 'Vaderlandsliefde'. Ook hij ziet in zijn eigen optreden als journalist een rol als 'boodschapper'. In zijn verantwoording van *Den Vaderland Getrouwe* haalt hij Voltaire aan. Mensen met een voorliefde voor het zichtbaar maken van hun intellectuele kennis verwijzen vaker naar befaamde denkers. Willem pakt maar eens de uitspraak van Voltaire waarin deze meent dat de 'geschiedenis slechts een verzameling fabeltjes is waar men het tevoren over eens is geworden'.

Hoewel we weten dat Willem niet altijd even gemakkelijk te volgen is in zijn snelle denken en daaraan verwante uitspraken, is het aanhalen van Voltaire ietwat merkwaardig. *Den Vaderland Getrouwe* is immers volgens de auteur een 'Dagboek van een Journalist'. Een verduidelijking en een bijdrage aan het 'levend houden van de geschiedenis'. En is het niet de kracht en de getuigenis van Willems befaamde, minutieus bijgehouden schrifturen dat hier, en in de Koninklijke Bibliotheek in 's-Gravenhage, geen sprake is van

‘fabeltjes’ maar van getuigende geschiedschrijving. Dat is, zoals wij allen weten een verantwoordelijke taak. Terecht verwijst Willem naar - de ook door mij gekende - Daniel Elsberg, (Pentagon Papers) omdat bij een verantwoorde journalistieke werkwijze en weergave het moet gaan om een ‘matter of conscience’. En daar ontmoeten Willem en ik elkaar op principiële grond. De journalist, de met kennis van zaken toegeruste boodschapper, heeft de mogelijkheid om het geweten van de samenleving wakker te schudden. Den Vaderland Getrouwe!

Sinds het begin van mijn werkrelatie met Willem in mijn NOS televisietijd (als hoofdredacteur actuele programma's en de buitenlandrubriek *Panoramiek*) heb ik aan de gedegenheid en betrokkenheid van Willem nooit hoeven twijfelen.

Was de aanpak die Willem voor ogen stond soms onderwerp tot heftige discussie, onder de bezielende leiding van ‘NOS-baas’ Carel Enkelaar die wij beiden koesterden, kwam het altijd tot bijzondere verrichtingen (De moord op Kennedy en de *conspiracy*-theorie). Dat was toen... Willem is nog steeds ‘dichtbij’. Ik heb hem niet alleen gelaten in zijn rechtvaardige strijd tegen onze overheid. (Vogelvrij). De ‘eenmotorige mug’ heeft het van de ‘Oltmans-Luns doctrine’ gewonnen. De getuigenis van de boodschapper was sterker dan de *apparatchiks*. Carel Enkelaar heeft het niet meer meegemaakt. Maar zou met ons verheugd zijn geweest. En de door Theo van Gogh gestarte documentaire over die ‘eenmotorige mug’ zeker ‘uitzendklaar’ hebben gemaakt.

Willem... nu. Nog steeds actief. Soms in de verkeerde *setting*. Carel zou er niet mee hebben ingestemd. En naar mij luister je niet. Maar ik wil Willem graag op dat voetstukje zien waar hij in onze journalistieke geschiedenis thuishoort. Als een vertegenwoordiger van de *matter of conscience* (Elsberg). Met een blijvende bijdrage aan onze samenleving. (*Den Vaderland Getrouwe*). Met een blijvende bijdrage aan de mensen die hem een warm hart toedragen en aan hen die van hem houden. Zoals hij werkelijk is. Daar, zo wens ik een ieder toe, mag hij wel iets meer van laten zien. Om de geschiedschrijving van Willem L. volledig te maken.

Joppe, 27 oktober 2002

Klaas Jan

Daan Dijksman

Daan Dijksman, voorheen HP/De Tijd en un de VARA gids, is me dierbaar, omdat hij tot de weinige collega's heeft behoord, die me altijd serieus tegemoet traden, ook in de tijd dat de rest van het journaille klakkeloos Luns en de zijnen nakletste. Boebie Brugsma schreef zelfs in de HP/De Tijd dat ik een homoseksuele verhouding zou hebben gehad met president Sukarno. Hij had deze 'kennis' uit de 'chronique scandaleuse', die Luns over me liet circuleren, klakkeloos overgenomen. Daan is wellicht minder bekend geworden dan bijvoorbeeld Brugsma, maar ik heb hem steeds als de betere journalist beschouwd. Ook Daan stond kritisch tegenover mijn handel en wandel in het verleden en misschien nog. Maar hij ging en gaat niet af op kletsverhalen van anderen en verifieert zelf. Menig uurtje heb ik in Amsterdamse cafeetjes gezeten, omdat hij van mij zelf wilde horen hoe de vork in de steel zat. Daarom ben ik blij en dankbaar dat aan de hand van vele positieve herinneringen huist hij in deze reeks mee doet. Zoals Bibeb en Arendo. De sleutel tussen ons als journalisten is wederzijds respect geweest.

Man met een missie

In geen jaren hadden we elkaar meer gezien. Zijn Zaak tegen 'die kloten in Den Haag' had ik (toen ik een jaar of acht geleden het kwijnende maar dynamische opinieblad aan de gracht in Amsterdam had verruild voor een blad met een meer dan tien maal zo grote oplage in het slome Hilversum) nog slechts van een afstand kunnen volgen.

Maar nu was het contact in zoverre hersteld dat hij me mondeling had verzocht bij te dragen aan de boekstaving van zijn vijftigjarig bestaan als journalist. Vereerd was ik geweest, maar tevens voorlopig verhinderd, omdat een gebroken arm tikken vooralsnog onmogelijk maakte. Dat laatste had langdurig getob voorkomen over de vraag waarover mijn bijdrage had moeten gaan.

Over onze contacten in de context van wijlen het weekblad de Haagse Post natuurlijk. Maar veel herinneringen waren, wat mij betreft althans - bij een dagboekenier als de jubilaris ligt dat anders - min of meer verdampt. Voor de kwestie Soekarno was ik natuurlijk te jong geweest (als pennelikker die pas in 1970 het slagveld had betreden). Maar vervolgens had ik een aantal malen gefigureerd in de marge van Willems oeuvre. Zo had ik verslag gedaan van de verwikkelingen rond zijn bijrol in de Oliver Stonefilm JFK. Hoewel, misschien was Willem ook wel opgetreden als correspondent op de set in Texas en had ik gefungeerd als redacteur-intikker. Omdat hij ter redactie door velen werd gezien als een fenomeen waarmee we ons als medium niet al te zeer moesten verbinden (en omdat we niet royaal van betalen waren) stond de samenwerking nogal eens onder druk. Als het Willem weer eens te machtig werd, al dat ignorante gekloot, wilde hij nog wel eens geagiteerd verwijzen ('Het komt er echt allemaal in!') naar zijn *diaries to come*: Het dreigement heeft me tot een (nog) getrouw(er) afnemer van de dagboeken in boekvorm gemaakt.

Behalve natuurlijk over 'die superkloot van een Luns' ging het óók over Kremlin-gezant Georgi Arbatov en over de Heemstedse koopman Ernst van Eeghen die op weer een andere manier tussen Oost en West dacht te kunnen bemiddelen. En óók over al die collegae die er geen flikker van snapten. En óók over Desi Bouterse en óók over Zuid-Afrika. En óók (en soms vooral) over royalty.

Verdomd, dat is hem onmiskenbaar, die herfst-ochtend voor de Atheneum Boekhandel op het Amsterdamse Spui. Dat niet zichtbaar aan sleet onderhevige lijf, die blauwe, soevereine, adelaarsblik, de gezonde lichaamsteint, de sportieve uitmonstering.

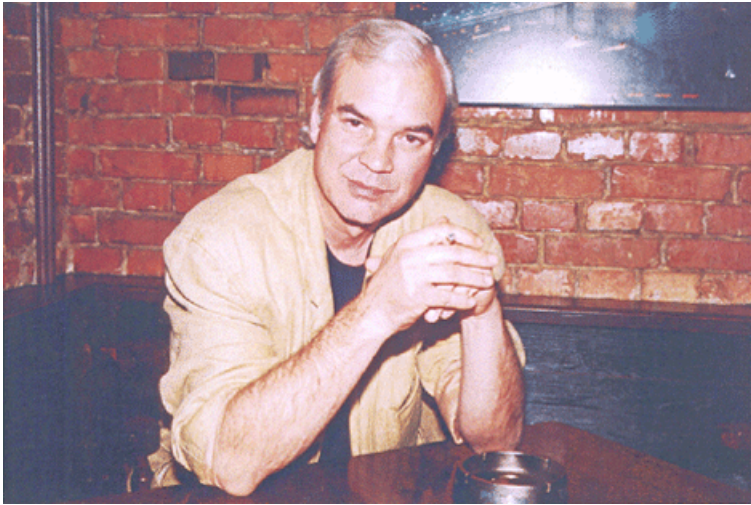
'DAANTJE, kerel!' En dan, zonder ook maar een een gat van een seconde te laten vallen: 'Dus dat was nog wáár ook van die arm in het gips!' Om onmiddellijk terzake te geraken over thema's van gans andere allure. Uit zijn Atheneum-tasje diept hij een nieuwe biografie over Richard Nixon op. Van Nixon ce n'est q'un pas naar het rampspoedige beleid van die andere kloot, Bush junior, inzake de terreur en inzake Irak. En passant kondigt hij een missie zijnerzijds naar het Bagdad van Saddam Hoessein aan. Hij

doet dat met de vanzelfsprekendheid waarmee zijn gesprekspartner een kwartiertje eerder tot aanschaf van een strippenkaart was overgegaan.

En dan is daar de dood van Claus, waaraan Zij natuurlijk meer dan medeplichtig is geweest, met het tegenhouden van therapie, waarin natuurlijk alle familie-rotzooi naar buiten zou zijn gekomen. Dat gaat hij vanavond op de televisie uitleggen, in de hoop dat niet een of andere kloot tot knippen overgaat.

De ontmoeting heeft een kleine minuut gevergd. We moeten beiden weer eens verder. Ik met de vertraagde stoptrein via Weesp naar station Hilversum Noord, om ter redactie van het omroeptijdschrift de vakantiestaatjes te paraferen. Hij op naar een zoveelste - never ending - missie.

Volodja Molchanov

Volodja Molchanov was mijn eerste vloeiend Nederlands sprekende tolk begin jaren zeventig in Moskou. Hij was 24, getrouwd, groot, atletisch, tenniskampioen van Moskou, en was werkzaam als journalist bij het persbureau APN Novosti. Ik ben in de USSR actief geweest van 1971 tot 1988, waarbij Volodja en ik constant samenwerkten. Hij woonde ook een jaar met vrouw en dochter Anja in Scheveningen, verbonden aan de persafdeling van de Sovjetambassade in Den Haag.

Sedert de val van de CPSU ben ik niet meer naar Moskou teruggekeerd. Time (15 juli 1996) publiceerde een omslagreportage over 'The secret story how American (CIA) advisors helped Yeltsin win'. Vier maanden lang bevonden zich in het Kremlin in de vertrekken naast die van Yeltsin's dochter Tatiane Dyachenko, een batterij Amerikaanse geheime agenten, die Boris & Co. moesten adviseren over Amerikaanse verkiezingsmethoden hoe de macht in pro-Amerikaanse handen te houden. Dezelfde soort smeerlap-

pen hebben George Bush junior geassisteerd om de presidentsverkiezingen in 2000 van de Demorcraten te jatten. Terwijl het westen de vlag uitstak over de val van de CPSU in Moskou ben ik tot de kleine minderheid blijven behoren, die de omwenteling in de USSR voor Rusland en de wereld als een ramp zijn blijven beschouwen. In mijn dagboeken kom ik hier in detail op terug.

Volodja en ik zijn ook na 1988 vrienden gebleven. Soms belt hij op vanuit een filmfestival in Saarbrücken en pak ik een trein om hem terug te zien en bij te praten. In 1999 kwam hij met een TVteam naar Amsterdam en maakte met mij een film van een half uur voor de Russische staatstelevisie. Hij is lange tijd de meest populaire 'talk-host' op de Russische televisie geweest met het avondprogramma, een uur voor middernacht. Overigens ontmoet ik bij het ter perse gaan van dit boek de Russische ambassadeur in Den Haag om te bespreken of de tijd niet is aangebroken naar Moskou terug te keren.

Het dorp Staraja Ruza, 100 kilometer van Moskou, waar Volodja een dacha heeft.
3 Augustus 2002.

Willem Oltmans is 50 jaar journalist. Dat geloof ik niet, omdat Oltmans zijn vak veel frisser, scherper en vooral veel eerlijker uitoefent dan duizenden van ons - zowel journalisten van het westen als van het oosten, die bovendien jonger zijn dan Willem. Daarbij komt dat hij zijn werk serieuzer en ook interessanter heeft gedaan dan wij.

In het jaar 2000 begon ik een nieuw project voor de RTR (de Russische staats televisie). Ik begon een reeks documentaires te filmen onder de naam (vertaald), 'Langer dan de 20ste eeuw'. De serie bestond uit gesprekken van 39 minuten, met mensen die ik in mijn journalistieke werk ontmoette, en voor wie ik veel respect heb gekregen. Onder hen was er één, die grote invloed om mijn wijze van denken heeft gehad. Dat was Willem. In het jaar 2001 filmde ik een serie van 25 conversaties, waarvoor ik de TEFFI-prijs heb gekregen. Dit is de Russische pendant van de Amerikaanse Oscar.

Ik kreeg de titel van Journalist van het Jaar, niet dankzij mijn eigen bijzondere talenten, maar dankzij de personen die ik had gefilmd. Zoals Maya Plisetskaya, Krishtof Penderecky, Andzey Waida, Luciano Paverotti, Imelda Marcos, Gore Vidal, Annie Girardo, Chingiz Aitmatov, Natalia Bechterova (de neurofysiologe, die Willem voor zijn boek *Over Intelligentie* interviewde), en anderen. Eén portret heb ik aan de Nederlandse journalist Willem Oltmans gewijd. Wij zijn al bijna dertig jaar bevriend. Ik beschouw hem als mijn hoofdleraar in de journalistiek.

Wij ontmoetten elkaar in 1974. Ik was toen een jonge redacteur van het persburo, APN Novosti. Willem was toen al meer dan twintig jaar in het vak en genoot bekendheid. Ik studeerde zijn taal aan de faculteit Nederlands van de Universiteit van Moskou. Ik werd toen zijn tolk bij de zeer talrijke, en dikwijls heel vervelende gesprekken met belangrijk personen in de voormalige Sovjet-Unie. Ik leerde van hem hoe je dit moest aanpakken. Het was verbluffend om te constateren hoe anders sombere en gesloten officiële personen soms werkelijk eerlijk met hem spraken.

Willem werd ook voor mij de eerste westerling met wie ik openhartig over het leven in de USSR kon spreken. Wij leefden die dagen in een land, dat absoluut hermetisch van de rest van de wereld was afgesloten. Wij werden gevraagd om in elke buitenlander een spion of een vijand te zien. Natuurlijk was niet iedereen bij ons zo idioot om het daarom ook te doen. Het bleef echter de grote vraag met wie je, afkomstig uit het westen, wél vrijuit zou kunnen praten.

In dit opzicht bracht Willem geluk. Wij hadden dezelfde belangstelling voor politiek, muziek en literatuur. We hadden ook parallel lopende familie-achtergronden. Ik vertelde hem veel over dingen, die wij als verschrikkelijk ervoeren in de Sovjet-Unie. Maar ik behoefde geen moment te vrezen dat hij me zou verraden. Hij heeft dit nooit gedaan. Tenslotte is een verspreking menselijk. Van zijn kant opende hij een hele nieuwe wereld voor mij, want hij vertelde veel over zijn eigen leven in Holland en vooral ook in Amerika. Dat waren voor mij hele nieuwe waarden, en ook nieuwe morele principes in de journalistiek. Hij informeerde mij over wat het westen verstond onder mensenrechten.

Hij werd ook een goede vriend van mijn familie. Hij zat 's avonds dikwijls bij ons thuis en vertelde ons heel veel. Mijn vader was componist en directeur van het beroemde Bolshoi theater. Willem ging er veel heen. Hij was bevriend met de componist Ahram Katchaturian en diens vrouw. Hij woonde met hen en mijn vrouw Consuela een uitvoering van Katchaturians ballet *Spartacus* bij, Willems lievelingsballet.

Ik weet niet meer hoeveel dagen en nachten wij met elkaar gesproken hebben. Honderden ontmoetingen. Honderden verhalen. En heel langzaam en nogal snel zijn, mede dankzij Willem, achterhaalde dogma's van de CPSU en het Leninisme uit mijn hoofd verdwenen. Ik zal Willem tot het einde van mijn leven voor zijn vriendschap en zijn wijze lessen dankbaar zijn. Hij - Willem Oltmans - maakte van mij een journalist.

Hier, in mijn *dacha* buiten Moskou, heb ik zijn boeken over Indonesië, Rusland, Amerika en zijn dagboeken. Ik heb hier nooit iemand ontmoet, die na een gesprek met hem zei, 'Ach, die vervelende Nederlandse journalist met zijn stomme vragen.' Dat hoorde je over buitenlandse journalisten heel dikwijls. Maar niet over hem. Hij was voor onze mensen interessant. Of hij nu de president van de USSR Academy of Sciences interviewde, of aartsbisschop Pitirim, zijn talent was zich waar hij ook kwam informeel, en toch gepast op te stellen, waardoor men voelde dat men iemand van niveau ontving om door geïnterviewd te worden. Dat is één der belangrijkste en noodzakelijke voorwaarden om ons beroep goed uit te voeren.

Ik noemde hem altijd 'mijn grote broer'. Ik feliciteer je met de eerste 50 jaar van je journalist zijn. Je mag tevreden zijn, want, die stomme, jonge Russische tolk is dankzij jouw lessen één der meest bekende Russische journalisten geworden. Dikwijls ben ik in de herfst of de winter hier op mijn *dacha* in de regen en de sneeuw. Dan neem ik een glas rode wijn en herlees sommige van je boeken, zoals je reportage over de Kennedy moordenaars, over Sukarno, over de Club van Rome, over Amerika en Jimmy Carter en over intelligentie. Ik ben zeker, dat zijn boeken over 50 of 100 jaar nog altijd zullen worden gelezen. Vele namen van journalisten

zullen in de geschiedenis verloren gaan, maar zijn werk zal in de historie haar waarde behouden.

Proost mijn hoofdleraar!

Vladimir Molchanov.

Casper van den Wall Bake

In 1970 reed ik van Amsterdam naar mijn moeder in Bilthoven, toen nabij Bussum een blonde jongen stond te liften. Het was Casper Bake (21). Hij moest na een feest in het Gooi naar zijn studentenkamer in Arnhem. Ik ben omgereden om hem naar de snelweg in die richting te brengen. Geleidelijk aan leerden we elkaar kennen. Evenals met Frank Heckman maakte ik ook met hem autoreizen naar Parijs, Zuid-Frankrijk en mijn jongste broer Theo in Zwitserland. Hij ontmoette mijn moeder en sommige van mijn beste vrienden, zoals Peter, maar ook een man als dr. Aurelio Peccei, voorzitter van de Club van Rome. Hij huwde en kreeg kinderen. Hij behoort sedert die dag in 1970 tot mijn intiemste vrienden. Ook hij geloofde niet, dat ik het gevecht met de staat ooit zou winnen.

Don Willem

Het leven van Willem staat in het teken van de rechtvaardigheid. Het is zijn levensfilosofie en zijn dogma. Zijn visie op rechtvaardigheid overheerst alles wat hij doet en iedereen die hij kent. Concessies aan de waarheid zijn op geen enkele manier bespreekbaar. Onrechtvaardigheid wordt met veel gevoel voor theater zonder onderscheid des persoons aan de kaak gesteld.

Deze opstelling verdient grote bewondering, ook omdat iedereen zo gewend is aan concessies doen. Immers schipperen met de waarheid wordt nauwelijks meer als een doodzonde gezien. Iemand die niet bereid is met wat waar is te schipperen, wordt door een enkeling bewonderd, maar door velen niet begrepen en daarom verguisd. Zij die dit niet begrijpen zien Willem als iemand, die altijd centraal wil staan in een conflict.

Ik ken hem zo'n 35 jaar. Ik weet, dat hij niet voor de lol conflicten opzoekt. Hij neemt ze voor lief ook als dit ten koste gaat van zijn eigen geluk. Met veel energie zwemt hij tegen de stroom van

tolerantie in. Velen zouden reeds lang hebben afgehaakt, maar Willem houdt het een heel leven vol. Het houdt hem jong.

De laatste jaren heb ik Willem regelmatig geadviseerd om 'het conflict' met de staat te settelen en door te gaan met leven. 'Settle and go on with life!' Op die momenten ben ik dan even vergeten, dat het bestrijden van onrecht juist zijn leven is. (*Vooral het bestrijden van onwaarheid is mijn leven*).

Gelukkig zijn er nog enkele mensen als hij, die niet alles *for granted* nemen. Als een ware Don Quichot voert hij strijd tegen onrecht en daarvan is er heel veel aanwezig.

Dank Willem, dat je mij regelmatig deze levensfilosofie met zoveel kleur voorhoudt.

Casper van den Wall Bake.

Frank Heckman

Frank Heckman (55), organisatie adviseur. Inderdaad zijn we sinds 1974 bevriend, toen ik, op weg in mijn TR6 naar Den Haag, hem als lifter zag staan bij het stadion in Amsterdam. Samen met Casper Bake en Tage Domela Nieuwenhuis vormden we een privé clubje van vier dat al vele jaren bijeenkomt om samen te eten en bij te praten. Vooral in de benarde tijd, toen ik tegen de staat knokte, waren zij me dikwijls tot troost, ook al gaven ze me geen van drieën ook maar enige kans van slagen tegen het Haagse bolwerk. Met Frank reed ik naar Zwitserland om bij mijn broer Theo te logeren. Als Indische jongen werd hij een broer van me. Later, toen hij trouwde in Chicago, en een zoon kreeg, heb ik hem ook daar opgezocht. We zijn alweer bijna 30 jaar regelmatig in contact, wat ze in het oude Indië 'sobat kras' noemden.

10 Mei 1974, een bos bloemen in de hand op weg naar de trouwdag van mijn ouders, met de duim omhoog in de miezerige motregen voor het Olympisch Stadion. De rode Triumph TR6 kwam tot een abrupte stop en spoot achteruit. Niet jij, of jij, andere *hitch-hikers* terugwijzend, maar hem! Een blik, *instant recognition*, onze verschillende geaardheid ten spijt, en zo gebleven nu ruim 27 jaar later.

Energie, heel veel energie, zinderende ontmoetingen. Gesprekken liepen van het absoluut meest basale, vulgaire naar de verste uithoeken van de wereld, naar het diepste en meest aspirerende in de mens, naar de raadselen van het brein tot de kloterigheid van de politiek... en dat alles in een tijdsbestek van een uur!

De ontmoeting in '74 had een bijzondere timing, het moment waarin ik het maatschappelijk leven (als beginnend sportleraar) instap met een aantal (niet zulke bewuste) verwachtingen. Dan krijg ik een aantal *shots* toegediend die het landschap aanzienlijk vergroten. Willem geeft mij de *exposure* met het elan dat *all things are possible*: ‘Kom woensdagavond langs dan speelt de winnaar van het Tchaikovski concours bij mij thuis’; ‘Hier is het boek *The Inner Game of Tennis* (primeur in Nederland)’; ‘Ga mee naar Parijs lunchen met Dewi Sukarno’; ‘Ik ken een bijzondere “meester” in de Indonesische martial arts, jullie moeten elkaar ontmoeten’; ‘Professor Delgado, dit is Frank Heckman, een goede vriend van mij die zeer geïnteresseerd is in uw werk’; en met grote regelmaat correspondentie uit de hele wereld, met altijd een persoonlijke noot. Dank voor jouw geloof in en vooral je niet aflatende blik op het verborgen talent.

Toen ik later in mijn Amerikaanse tijd onderzoek deed naar *flow* op de werkplek met de hulp van prof. Mihali Csikszentmihalyi, dacht ik vaak: we moeten Willem interviewen, die man is *flow*! (*flow* is een staat van bewustzijn zo gefocust dat het leidt tot een absoluut opgaan in de activiteit). Mensen die regelmatig in *flow* zijn, hebben, volgens Csikszentmihalyi, een ‘autotelic personality’. Dit zijn mensen die ondanks de sociale controles van de samenleving in staat zijn op hun eigen kompas te varen (auto = zelf; telos = doel). Willem Oltmans koerst op eigen kompas en houdt elke dag z’n logboek bij. Willem, als er iets is wat jou op koers houdt, en wat ik zo bewonder, is het jouw onwrikbare belofte om trouw te zijn aan jezelf.

Frank Heckman

Tage Domela Nieuwenhuis

Tage Domela Nieuwenhuis met dochter Astrid

Ik ontmoette Tage Domela Nieuwenhuis in de eetzaal van een hotel in Moskou, waar hij over een aardig flatje beschikte. Het merkwaardige is, dat de mysterieuze stille kracht zich een leven lang manifesteert, zonder dat je ooit ontdekt, wat de modus operandi van dit mysterie is. In de vriendschap met Tage heeft de muziek een belangrijke rol gespeeld. Casper Bake, Frank Heckman en Tage vormen een hechte vriendentroika, die unieke herinneringen met zich meebrengt. Casper studeerde water-management, Frank was aanvankelijk leraar lichamelijke oefening en Tage ging internationaal recht studeren in Leiden en aan de Columbia University in New York. Alle drie werden zij uiteindelijk organisatie adviseur. Ik bracht hen bij elkaar en sedertdien komen we op gezette tijden bij elkaar. Vooral tijdens de jaren van mijn proces tegen de staat riep ik hen bij elkaar om echter ook van hen te vernemen, dat ze me weinig kans van slagen gaven.

Enkele herinneringen aan ruim 25 jaar vriendschap

We zijn nu ruim 25 jaar bevriend. Moskou, Amerbos, New York, Amsterdam, we hielden altijd contact, kaartjes, krantenknipsels, brieven en briefjes van Willem, telefoontjes van mij om een afspraak te maken voor een visje met gebakken aardappeltjes, of een pianorecital in het Concertgebouw, of een etentje met de twee andere jonge heren, Casper en Frank.

Moskou

1975. Een saai zaaltje in een sovjet jeugd paleis, gevuld met Kom-

somol jongens en meisjes, geflankeerd door bewakers van het protocol en andere dienaren van de goede sovjet zeden: Willem hield een voordracht over het leven in het weten, uiteraard geheel in zijn eigen stijl. Ik denk niet dat de organisatoren dit bedoeld hadden, de jongens en meisjes genoten, de officials stonden er wat besmuikt bij. Ik was er bij toeval terecht gekomen, het werd een mooie middag, en het begin van een bijzondere vriendschap.

Ik had na mijn kandidaats rechten in Leiden een baantje geregeld als vertegenwoordiger van een Nederlands reisbureau in Moskou. Ik was twintig, en wilde wel eens wat meer zien dan alleen Leiden en de voorspelbaarheden van het studentenleven.

Willem nam me op sleeptouw naar interviews voor een van z'n boeken, we gingen naar het Bolshoi, uit eten en kletsten uren lang. Mijn vriendin voegde zich daar op een gegeven moment bij, wij hadden een paar gedenkwaardige *get togethers* daar in Moskou.

Het was voor mij bijzonder iemand te ontmoeten aanmerkelijk ouder dan ik, die zoveel interesse had in alles en iedereen, met wie altijd zoveel te bespreken was.

Amerbos en New York

In de jaren die daarop volgden kwam ik zo af en toe langs op Amerbos, waar Willem steevast het visje met gebakken aardappels en sla serveerde. En ook toen ik in 78-79 in New York studeerde zag ik Willem een paar keer. Ik kan me herinneren dat Willem me meenam naar een schoenenwinkel, er moesten cowboy laarzen komen, 'dit kon niet zo langer'. Hij begon zich al een beetje als Oom op te stellen.

Amsterdam

Ik ben maar een keer bij Willem op de Westerkade geweest. Het was er zo klein dat hij kon koken uit de enige leunstoel die er in de kamer stond. Het ging niet goed, het proces tegen de staat vrat aan hem.

In die periode kwam Willem een aantal keren bij ons eten. Ik was inmiddels getrouwd en had een dochter gekregen. Als altijd was hij geïnteresseerd, praatte honderduit met mijn dochtertje, en sprak veel en heftig over het proces, het getraïneer en de onwil. Ik heb

goede herinneringen aan de avonden, ook al lag er iets triests over, iets bitters en verbetens wat hij nooit had gehad. Hij verontschuldigde zich dat hij geen bloemen mee had kunnen nemen; hij zat echt aan de grond. Maar hij ging altijd door, optimistisch, een en al strijdlust. Bewonderenswaardig.

In die tijd nam ik Willem een paar keer mee naar pianorecitals in het Concertgebouw, liefde voor pianomuziek hebben we altijd gedeeld. We waren er een keer vlak nadat hij het proces had gewonnen, en talloze mensen feliciteerden hem, Willem was opgetogen, kletste met iedereen, een opgetogen enfant terrible, het was goed om te zien.

Laatst, toen ik bij hem kwam eten, had ik een cd met pianomuziek van Skriabin meegenomen. We luisterden aandachtig na het eten. Drie dagen later kwam er kaartje om me er nog eens voor te bedanken, hij vond Skriabin een 'ontdekking *of sorts*, ik luister er al dagen naar' - heel kenmerkend.

Binnenkort gaan we weer eten bij Willem, de drie jonge heren bij Oom, ik zie er naar uit.

Eduard Voorbach

Eduard Voorbach (42) leerde ik in 1980 kennen. Dit gebeurde dertien jaar na Peter. Ook van Eduard ben ik holderdebolder geweest. Het pijnlijke verschil op den duur is, dat Peters familie, en in het bijzonder zijn voor mij onvergetelijke moeder, mij als oudere vriend van hem volledig aanvaardde. Ed schrijft dat ik hem 'pas 20 jaren jong' op de plaats rust zou hebben ingepalmd. Mijn herinnering is dat Eduard exact wist wat hij deed. Ik was kennelijk ook allesbehalve de eerste ervaring met een man in zijn leven. Ed was beslist geen onbeschreven blad, die door een boze wolf werd verslonden. Voor de naaste familie van Eduard, en in het bijzonder zijn ouders, zou ik echter altijd een monster blijven. Ook al kan hij hier weinig aan veranderen, dit heeft - en ik geef de onredelijkheid er van toe - de afgelopen jaren van mijn kant een emotionele verwijdering tussen ons veroorzaakt. Eduard ben ik evenwel zeer veel dank verschuldigd, vooral na de misdadige uitzetting in 1992 uit Zuid Afrika door toedoen van de Nederlandse staat. Ik moet zelfs onderstrepen dat Eduard mij letterlijk heeft gered. Ik had dankzij hem na tien weken zwerven op mijn 65ste jaar door zijn hulp, en zijn opofferingsgezindheid, weer een dak boven mijn hoofd. Hij schreef als volgt.

Niet zo lang geleden vroeg Willem mij om een bijdrage te schrijven voor zijn liber amicorum, dat verschijnt omdat hij 50 jaar als journalist werkt. 'Ik doe mee,' zei ik meteen. Dit bleek gemakkelijker gezegd dan gedaan. Ik leerde Willem kennen in sauna Thermos. De ontmoeting vond plaats bij het aankleden, toen deze wel erg gedreven en interessante man mij aansprak en mij probeerde in te palmen. Nog jong en denkende de wereld in huis te hebben dacht ik dat ik dit wel aan kon. Dus ik belde hem een paar

weken later op en we maakten een afspraak. Ik reed naar Amerbos in Noord in mijn rode Renault 4, die Willem als een *bidet en roues* omschreef. Gewapend met een vaas met bloemen begon aldus een turbulente vriendschap, welke inmiddels 22 jaar heeft stand gehouden.

De vaas zou later nog dienst doen als *vase de nuit* toen Willem na een enerverende uitzending bij Sonja van een studio trap gevallen, zijn middenvoetsbeentje brak en zich niet kon bewegen. We hebben een zeer gepassioneerde relatie gehad met de nodige ups en downs. Willem met zijn zeer sterke persoonlijkheid, palmde mij in. Ik was pas twintig jaren jong met de natuurlijke neiging om een plaats voor mezelf te creëren. Ik kan nu stellen, dat ik me die dagen in de verste verten niet realiseerde wat deze ervaring mij voor wending in mijn leven op aarde zou brengen.

Tussen ons was mijnerzijds al snel duidelijk dat ik deze verhouding niet aan kon. Ik wist dat ik een tijd uit Willems leven moest verdwijnen om voor mezelf een leven te creëren, waar ik zelf de baas over was. Willem maakte daarentegen iets door in zijn leven waarvan ik nu begrijp dat hij halsoverkop verliefd werd en volledig voor mij ging. En Willem nu kennende is dat blijkbaar het parcours dat hij moet afleggen, wanneer hij voor iemand gaat. Hij probeerde op allerlei manieren in contact met mij te blijven. En dit heeft uiteindelijk geresulteerd in de vriendschap, die wij nu hebben. Dat heeft echter toch wel een paar jaar geduurd. Nu kunnen we er allebei soms om schaterlachen.

Willem ben ik enorm gaan waarderen om zijn vasthoudendheid en gedrevenheid waarmee hij als mens en journalist in het leven staat. De passie, die hij voor zijn beroep voelt is een gedrevenheid die men, denk ik, zelden in de journalistiek zal tegen komen. Willem begint al in de vroege ochtend te werken. Hij is uitstekend op de hoogte van wat er in de wereld gebeurt en mede door zijn vele boeken, interviews en studie van de Psychologie kan hij haarscherp over die politiek oordelen. Zolang als ik hem ken, bleek hij altijd gelijk te hebben, ook al werd dit soms jaren later duidelijk. Daardoor ben ik zelf ook heel anders naar de wereld om ons heen gaan kijken. Bericht men wel de waarheid en de feiten? Willem zal zich altijd afvragen wat de andere partij heeft te zeggen. De feiten

en waarheid achterhalen vormt bij hem een ware gedrevenheid en hij staat vervolgens pal voor zijn mening.

De manier waarop de Nederlandse overheid heeft geprobeerd hem zwart te maken en zijn werk onmogelijk te maken is kortom schandelijk geweest. Veel hiervan heb ik van nabij meegemaakt. Uiteindelijk heeft de staat dus bakzeil gehaald, mede door Willems onuitputtelijk energie verder te knokken. Hij won alleen, omdat uiteindelijk bleek dat hij gelijk had en de waarheid sprak over de schandelijke manier waarop Nederland, met minister Joseph Luns voorop, de kwestie Nieuw-Guinea in de wereldpolitiek behandelde. Jarenlang van treiteren, waar ieder ander al lang onder door zou zijn gegaan, hebben uiteindelijk dan toch geleid tot arbitrage, welke een schaderegeling mogelijk maakte, in mijn ogen was dit zeer terecht en nog veel te weinig, wanneer men zich namelijk realiseert wat de zaak Oltmans de Nederlandse belastingbetaler heeft gekost. Hoeveel miljoenen zijn er niet besteed om deze man het leven zuur te maken, omdat hij vijf jaar te vroeg voorspelde hoe het Nieuw-Guinea beleid van de regering in een fiasco zou eindigen. Onbegrijpelijk dat een staat zich tot dergelijke praktijken leent.

Voor mijzelf heeft het er toe geleid dat ik Nederland heb verlaten. Ik heb mij in Frankrijk gevestigd. Gebeuren daar dan geen ontoelaatbare zaken, wordt mij wel gevraagd. Zeker, maar ik ben geen Fransman en het doet dan ook minder pijn naar een overheid te kijken, die zich wellicht ook daar aan praktijken bezondigt, die onder de mantel der zogenaamde Franse vaderlandsliefde worden gedekt.

André Haakmat

Mr. drs. A.R. Haakmat is tussen 1980-1982 vice-premier, tevens minister van buitenlandse zaken, justitie, leger en politie geweest van de republiek Suriname. Hij is sinds 1983 advocaat en procureur te Amsterdam.

Oud vice-premier, minister van Buitenlandse Zaken en minister van Justitie van Suriname, André Haakmat, is tussen 1982 en 1987, toen ik me met Desi Bouterse bezig hield, een vriend geworden. Over zijn bijdrage, welke voor zichzelf spreekt, zou ik enkele aanvullende opmerkingen willen maken. Hij constateert dat ik gedurende de halve eeuw dat ik journalist ben, de grens van het zuiver journalistieke werk meer dan eens heb verlegd naar die van de arbeid van diplomaten. Dat is zonder meer waar. Daar waren een aantal legitieme redenen voor.

Op Nijenrode (1946-1948) volgde ik de toen nog bestaande opleiding voor de diplomatieke dienst. Mr. Willem Ridder van Rappard was voor de oorlog gezant in Washington. In die dagen hadden we nog geen ambassadeurs in het buitenland. Tijdens de Nazi-bezetting ontmoette ik hem regelmatig op de Baarnseweg aan de overkant van De Horst op het terras van de Schimmelpenninck's in Bosch en Duin. Toen al moedigde hij me aan om na het Baarns Lyceum een opleiding voor de diplomatieke dienst te volgen. Na de oorlog werd het Opleidings Instituut voor het Buitenland (NOIB) te Breukelen opgericht onder beschermheerschap van prins Bernhard. De heer Van Rappard vertegenwoordigde het ministerie van Buitenlandse Zaken in de Raad van Bestuur. Zijn aanzienlijke invloed zou mijn toelating tot Nijenrode verzekeren.

In mijn tienerjaren maakte ik meer vrienden in kringen, die toetreding tot het domein van de buitenlandse dienst vanzelfsprekend leken aan te moedigen, zoals in mijn Memoires op uur en datum is aangegeven. Reeds voor Nijenrode was ik bijvoorbeeld bevriend met Margaret Boetzelaer van Oosterhout, dochter van de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken. Ik ontmoette haar ouders op landgoed Oosterhout. Het was ook toen weer de muziek, die ons in belangrijke mate verbond. Minister van Boetzelaer speelde viool. Suzy van Boetzelaer speelde piano. Er waren twee vleugels op Oosterhout, waar ik ook op heb gespeeld. Haar moeder, een Ameri-

kaanse van geboorte (Litchfield), was reeds in de oorlog hofdame van Wilhelmina. Zij was ook een vriendin van koningin Juliana. In die tijd was ik absoluut overtuigd dat ik naar BuZa zou gaan.

Op advies en met behulp van William Fletcher, de Amerikaan, die in Breukelen Political Science doceerde, legde ik in 1948 op de Amerikaanse ambassade in Den Haag het toelatingsexamen tot de Yale University in New Haven, Connecticut af. Daar verbleef ik van 1948-1950. Het was echter in Amerika dat ik steeds duidelijker begon in te zien wat exact het *métier* van diplomaat inhield. In 1949 was ik president van de Yale International Club. Ik nodigde sommige van onze diplomaten, zoals F.C.A. baron van Pallandt, ambassadeur in Argentinië, Leopold Quarles van Ufford en Robert Pack uit om de politionele acties in Indonesië aan mijn Amerikaanse medestudenten te komen uitleggen. Ik had toen nog een blindelings vertrouwen in het Haagse buitenlandse beleid en de integriteit van de Nederlandse diplomatie. Gezant Van Rappard en minister Van Boetzelaer waren ook every inch gentlemen om dit vertrouwen te hebben. In New Haven begon ik in te zien dat het Nederlandse beleid jegens een onafhankelijk Indonesië in strijd was met nieuwe realiteiten in de internationale betrekkingen tussen het oude koloniale westen en een nieuw Azië onder Mao, Nehru, en Sukarno. Ik begon te twijfelen.

Bij terugkeer in Nederland aarzelde ik meer dan ooit over toetreding tot de diplomatieke dienst. De vaderlandse diplomatie stoelt op de bespottelijk slogan 'right or wrong my country'. Voor Luns en de zijnen was het right een oorlog over Nieuw-Guinea te voeren, wat ik als 'wrong' beschouwde. Ik beschikte over meer ingrediënten van informatie dan Luns of de heren van de apenrots, omdat ik naar Sukarno en de zijnen was gegaan. Dat is de vrijheid van de journalist welke de diplomaat niet heeft, die aan een Befehl ist Befehl discipline vast zit. Althans zo zou het behoren te zijn. Ik schreef dat we het gebiedsdeel Nieuw-Guinea onherroepelijk zouden verliezen indien het beleid van Luns zou worden voortgezet. Prompt ontnam Luns me die vrijheid, die hij zelf niet had. Via geheime oekazes deed hij me in de ban, een Berufsverbot, dat tot 15 mei 2000 zou duren. Eigenlijk heeft de schadevergoeding van de staat in de verbanning uit de vaderlandse pers nauwelijks of geen verbetering gebracht. Alleen via televisie optredens waar minder aan te vervalsen is breek ik nog wel eens door.

In 1961, vijf jaar nadat ik vanuit Jakarta had gewaarschuwd dat Den Haag op Nieuw Guinea bakzeil zou halen, kreeg ik gelijk. Mijn analyse bleek

'right' te zijn geweest. Die van Luns en de zijnen 'wrong'. De Telegraaf had mij inmiddels in een hoofdartikel op 2 februari 1957 neer gezet als landverrader en ik diende als vier eeuwen voordien met Johan van Oldenbarneveldt gebeurde, onthoofd te worden. Het zegt toch iets van die krant, dat sedert 1957 mijn naam niet meer genoemd mag worden, behalve wanneer zich een ideale gelegenheid zou voordoen, mij verder te beschadigen. Zoals in 1972 zou gebeuren, toen de man, die ik sedert Nijenrode het meest vertrouwde in het vak onder valse voorwendselen een Telegraaf-journalist mijn huis binnen smokkelde tijdens een ontvangst van Sovjet diplomaten. Wanneer dan het vakblad De Journalist, onder de bezielende leiding van Hans Verploeg en hoofdredacteur Piet Hagen Henk Hofland tot de journalist van de twintigste eeuw uitroept, is dat voor mij vergelijkbaar met de terugkeer van een burgemeester in oorlogstijd in het Catshuis. Mijn standpunt inzake Nieuw-Guinea is het meest exact verwoord via de uitspraak van Jean Christophe, die eens zei 'En attaquant les Francais corrompus, c'est la France que je défends'.

Mijn inzichten in het wereldgebeuren waren begin 1950 voldoende veramerikaniseerd om in te zien, dat het moeilijk zou worden in de uitvoerende arm van het Haagse apparaat der buitenlandse dienst te nemen, dat gericht was gebleven op oorlog voeren in Azië en blijkbaar niet kon accepteren dat Sukarno had gewonnen. Dit werd hem niet gegund. Hij was onze Osama bin Laden van de naoorlogse jaren. Men wist nul komma nul van de man af. Zelfs begin jaren 90 vroeg men nota bene Jan Blokker om een toneelstuk over de man te schrijven, wat resulteerde in een vernederend en walgelijk product, dat meer over Blokker en ons Nederlanders zei, dan over Bung Karno.

Minister Van Boetzelaer was na zijn aftreden in 1948 ambassadeur in Parijs geworden. Ik stelde hem voor een muziekavond in Parijs te organiseren, waarbij mijn vriend, pianist George van Renesse zou optreden, samen met het Concertgebouw kwartet. Aan de hand van deze suggestie werd op 26 mei 1951 op de ambassade in Parijs het pianoquintet van César Franck opgevoerd, dat we tijdens de oorlog menigmaal op De Horst speelden, waarbij ik de cellopartij voor mijn rekening nam. Een onvergetelijke avond, maar het versterkte mijn voornemen iets anders te gaan doen dan diplomaat worden.

Uiteindelijk ben ik in 1953 op initiatief van mijn toenmalige boezemvriend Henk Hofland in de journalistiek terecht gekomen. Hij begon zijn jour-

nalistieke loopbaan in februari 1953. Ik in augustus 1953. Beiden maakten we deel uit van de redactie buitenland van het Algemeen Handelsblad onder de onnavolgbare leiding van dr. Anton Constandse. En nu kom ik bij de stelling van de heer Haakmat dat ik een journalist ben, die het journalistieke en het diplomatieke bedrijf regelmatig door elkaar haspelt.

Om te beginnen liggen beiden beroepen minder ver van elkaar af dan men op het eerste gezicht aanneemt. Een diplomaat streeft er naar achter de schermen te werken en houdt geheimhouding aan bij het bereiken van zijn doel. De journalist zal zijn missie pas als geslaagd beschouwen, wanneer hij zijn onderzoek aan de openbaarheid heeft kunnen prijsgeven. Ik denk dat ik in Den Haag als gevaarlijk werd beschouwd, omdat ik mijn journalistieke onderzoeken als een diplomaat uitvoerde om zo diep en breed mogelijk naar achtergronden te zoeken en me op de eerste plaats grondig bij de tegenpartij te informeren.

Dan is er het tweede aspect dat geldt voor degene, die een Haagse rode kaart trekt. Wanneer je van hogerhand monddood gemaakt wordt, dienen minder journalistiek conventionele wegen bewandeld te worden, wanneer gevaar dreigt. In 1961 wist ik zeker, dat Indonesië had besloten Nieuw-Guinea desnoods met geweld te bezetten. Luns loog toen hij beweerde dat Washington ons in dat geval te hulp zou komen. Ik bracht 5 april 1961 een bezoek aan professor Walt Rostov, de veiligheidsadviseur van JFK. Het memorandum dat ik hem die dag overhandigde bevindt zich in de Kennedy Library in Boston. Mondeling, en ter bescherming van de positie van prins Bernhard als echtgenoot van het staatshoofd, lichtte ik toe, dat hij informeel een groep industriëlen voorzat onder leiding van zijn vriend en ex-topman van Unilever, dr. Paul Rijkens, welke heren zich beijerden een vreedzame oplossing voor de Nieuw-Guinea kwestie te vinden. Zelf onderhield ik van 1956-1961 zeer persoonlijke, geheime contacten met deze groep, wat ik op datum en uur in verschillende boeken heb vermeld. Het Witte Huis nam direct contact met prins Bernhard op en het staat vast als een paal boven water dat de informatie, die de prins rechtstreeks aan JFK en de zijnen verschaft, heeft geleid tot het voorkomen van een derde oorlog met Indonesië. Luns beleefde zijn Waterloo op Nieuw-Guinea.

Ik geef dit voorbeeld, wat er een van velen is, om te onderstrepen dat ik altijd eerst heb getracht via de resterende schaarse kanalen, die voor mij nog in de mediawereld beschikbaar waren, - zoals een 25 jaar durend medewerkerschap aan het Dagblad Zaanstreek Typhoon - informatie over te

dragen, welke dringend noodzakelijk was. Pas als die route voor de zoveelste keer werd afgesneden, heb ik inderdaad voor een journalist ongebruikelijke wegen bewandeld om mijn doel te bereiken. Zoals hier aangegeven met het open zetten van de deur naar het Witte Huis voor prins Bernhard. Het was dan ook hoge mate opmerkelijk dat collega Harry van Wijnen in 1992 beslag wist te leggen op het geheime telegram dat President Kennedy op 15 augustus 1962 aan Koningin Juliana zond ter gelegenheid van de ondertekening van de vrede met Indonesië inzake Nieuw-Guinea in de Veiligheidsraad van de UNO. (waar ik bij was). De laatste zin van JFK aan Juliana, 'en bijzondere dank aan prins Bernhard, die mij op het juiste moment, de juiste informatie gaf, waardoor ik de juiste beslissing kon nemen.'

Mijn demarche op het Witte Huis was één van die stappen, heer Haakmat, waarvan ik gewoon wist, dat ik die moest nemen om een bijdrage te leveren aan het normaliseren van de betrekkingen tussen Jakarta en Den Haag. Luns had me als journalist gecastreerd, maar ik had van mijn ouders geleerd om te knokken wanneer het moet en te volharden tot je het doel hebt bereikt. Ik was toen, en dat is altijd zo gebleven, niet van plan me door een idioot als Luns op de kop te laten zitten. Mijn overgrootvader, Alexander Oltmans, was van 1864 tot 1889 president comité Nederlands Indische Spoorwegen te Semarang. Mijn grootvader, naar wie ik ben genoemd, Ir. Willem Oltmans, werd te Semarang geboren en bouwde bruggen voor de Indische spoorwegen. Mijn vader, Mr. Ir. A.C. Oltmans, eveneens te Semarang geboren was, behalve advocaat en procureur te Amsterdam, jarenlang president-commissaris van het ACF kinine concern, waarvan mijn moeders vader, Ir. H. van der Woude één der oprichters was. Voortgekomen uit een Indische familie heb ik alles in het werk gesteld een bijdrage te leveren, opdat Nederland zich aan nieuwe realiteiten in de wereld zou aanpassen. Zoals u weet, heb ik een soortgelijke poging in Suriname ondernomen, maar onze vriend Desi Bouterse was geen Sukarno.

Het zout in de pap

Door André Haakmat

Wie is Willem Oltmans eigenlijk?

Wie deze vraag stelt aan wie dan ook zal verschillende antwoor-

den ontvangen. Willem Oltmans is zonder meer een ‘publieke figuur’. Van zulke figuren hebt je er twee soorten: figuren over wie ‘het publiek’ een positieve mening heeft en figuren over wie zeer verschillend wordt gedacht.

Een ieder met een beetje historische kennis zal kunnen bevestigen dat een samenleving als regel op de lange duur weinig heeft aan die publieke figuren over wie uitsluitend positief wordt gedacht. Dat positieve oordeel hebben de ‘publiekslievelingen’ als regel te danken aan het feit dat zij gebaande paden bewandelen en meningen verkondigen die bij het publiek in de smaak vallen. Zij praten dus eenvoudigweg het publiek naar de mond. Originele gedachten zal men nauwelijks bij hen aantreffen. Deze publieke figuren dragen dus niets bij aan het verleggen van grenzen binnen de samenleving. Nu is het soms te billijken dat men als publieke figuur bij nationale gebeurtenissen al dan niet voor korte tijd meehuilt met de wolven in het bos. Als heel een volk zich omgord om strijd te leveren tegen een ander volk of als heel een volk getroffen wordt door een grote ramp dan zal men weinig publieke figuren vinden die een afwijkend standpunt durven in te nemen, laat staan zo'n standpunt publiekelijk uit de dragen. Er is dan heel veel moed voor nodig een mening te verkondigen die slecht ligt bij ‘het publiek’ ondanks het geveugelde gezegde dat ‘when great issues are at stake, as a rule the majority is wrong’.

Wie toch durft een eigen afwijkende mening te verkondigen loopt kans om verketterd te worden hetgeen in dit land betekent: geïsoleerd te worden, buitengesloten te worden. De media vragen je dan niet meer om commentaar en zelfs als *talking head* word je bij de televisie niet meer gevraagd. Kranten en tijdschriften nemen je artikelen ook niet meer op. Vele publieke figuren is dit vooruitzicht een ‘schrikbeeld’ en dus blijven ze meningen verkondigen die goed liggen bij ‘het publiek’

Maar wat als je als publieke figuur toch ervan overtuigd bent dat de mening van het publiek niet de juiste is? ‘Collectiviteiten’ raken toch snel verblind en heeft de geschiedenis niet bewezen dat een collectiviteit gemakkelijk op te hitsen is en zelfs bereid is, een Grote Leider volgend zich als lemmingen in de afgrond te storten? Het zijn dan de werkelijk ‘sterken van geest’ die tegen de publie-

ke opinie durven in te gaan en hun eigen, afwijkende standpunt te verkondigen.
Zo iemand nu is Willem Oltmans.

In zijn zoektocht naar wat Waarheid is wantrouwt hij gevestigde meningen en wantrouwt hij ook vooral de ‘autoriteiten’.

Nu zeggen journalisten in Nederland, als je hen vraagt naar wat de kern van hun beroep is, vaak dat het hun taak is ‘de macht te controleren’, ‘te onthullen wat verborgen blijft’ en niets wat ‘de autoriteiten’ hen meedeelt voor zoete koek aan te nemen. Wie echter dagelijks het nieuws tot zich neemt staat versteld van de neiging van journalisten bij de machthebbers in het gevele te komen. Parlementaire journalisten bijvoorbeeld, een groep die oververtegenwoordigd is in dit land, houden zich grotendeels in het machtscentrum in Den Haag op, knopen vriendschapsrelaties met politici aan, laten zich door hen fêteren, krijgen af en toe wat informatie toegespeeld die ze dan klakkeloos publiceren. Ze zijn niet geïnteresseerd in wat er leeft binnen de politieke gemeenschap buiten het politieke machtscentrum. Zo kon het gebeuren dat voor velen, de politieke aardverschuiving die Pim Fortuyn heeft teweeggebracht ongemerkt aan hen was voorbij gegaan totdat die aardverschuiving bleek bij de Tweede kamerverkiezing van 15 mei 2002. Door de vele lezingen die Fortuyn in het land hield had hij beter dan de Haagse politieke klik (= politici en journalisten) aangevoeld dat het volk anders dacht en wilde dan ‘Den Haag’ dacht en decreteerde.

Ik wil hiermee natuurlijk niet zeggen dat Willem Oltmans in zijn 50-jarige journalistieke loopbaan het altijd bij het rechte eind heeft gehad. Maar zijn werkwijze lijkt me zonder meer de werkwijze die een journalist, die zijn vak serieus neemt, meer zou moeten toepassen en dat is: verifieer de feiten bij de bron ook al wordt die bron verketterd of gedemoniseerd. Toen Sukarno in Nederland geen goed meer kon doen want algemeen werd afgeschilderd als de verpersoonlijking van het kwaad op aarde is Oltmans op het vliegtuig naar Jakarta gestapt om persoonlijk met Sukarno te spreken. Dat heeft geleid tot zijn afwijkende standpunt met betrekking tot het Nederlands Nieuw-Guineabeleid. Oud-minister Luns was de

architect van dat beleid en ‘heel het Nederlandse volk’ stond ‘pal achter’ dat beleid. De leus: ‘we moeten Ons Indië houden’, wat al tot rampen had geleid werd versmald tot: ‘we moeten Nieuw Guinea behouden’. Klakkeloos riep men met Luns in koor dat ‘Sukarno een schurk en een collaborateur’ was (want hij had met de Japanners samengewerkt om Ons Indië los te maken van Nederland). Voor de rest van de wereld echter was Sukarno een vrijheidsstrijder, een van de leiders van de Nieuwe Wereld die aan het opkomen was. Met de presidenten Nasser van Egypte, Tito van Joegoslavië en premier Indira Ghandi van India behoort Sukarno tot een van de grondleggers van de Beweging der Niet-Gebonden Landen.

Wat Oltmans op grond met zijn contacten met Sukarno voorspelde kwam ook uit: het Nederlandse Nieuw-Guineabeleid van Luns is op een mislukking, een *disaster* uitgelopen. Zoals men weet liet Oltmans het niet bij het verkondigen van zijn mening alleen. Hij heeft als journalist ook getracht de werkelijkheid ‘te sturen’ in de richting waarin die zich volgens hem toch naar toe bewoog. Anderen poogden dat ook - denk bijvoorbeeld aan de activiteiten van de groep zakenlui onder leiding van Paul Rijkens. Toen deze groep een uitbrander kreeg van Luns kroop het weer in zijn schuld en ontbond het zichzelf. Niet aldus Oltmans. Hij zette zijn eenzame kruistocht voor zijn gelijk tegen Luns voort ondanks de massieve tegenwerking die hij van Luns kreeg. Alle middelen waarover een Staat beschikt heeft Luns ingezet om Oltmans klein te krijgen. Maar zelfs tot de bedelstaf gebracht, geboycot door de Staat en respectabele media is Oltmans door blijven strijden om de waarheid boven tafel te krijgen.

Iedereen weet toch noch hoe Luns en de hele Nederlandse regering toen en daarna glashard bleven ontkennen dat Oltmans in zijn beroepsuitoefening ook maar een strobreed in de weg is gelegd! We weten nu beter. Ook dat het drama Nieuw Guinea niet had behoeven plaats te vinden als maar een beetje naar Oltmans was geluisterd.

Behalve zijn activiteiten in de Oost (Oltmans rol in de Nieuw-Guineakwestie) heeft Oltmans een ook rol gespeeld in die andere kolonie in de West: Suriname.

Het patroon is weer hetzelfde. Oltmans stapte toen ook gewoon op het vliegtuig om met de man te spreken die, aanvankelijk (na zijn staatsgreep) zeer bejubeld door Nederland, in een onstuitbare metamorfose steeds meer tot ‘paria’ verwerd. Dat gebeurde vooral nadat onder zijn verantwoordelijkheid in de nacht van 7/8 december 1982, vijftien prominente politieke tegenstanders werden geliquideerd.

Oltmans contacten met de legerbevelhebber D.D. Bouterse hebben geresulteerd in een klein boekje waarin voor het eerst in het Nederlands taalgebied de ideeën en het karakter van de man uit de doeken werd gedaan. Dat ik op grond van eigen ervaringen op bepaalde punten een andere zienswijze over Bouterse op na houdt doet nu niet terzake.

Het was eigenlijk zijn bemoeienis met Suriname dat ik in contact kwam met Willem Oltmans. Na zijn uitvoerige gesprekken met Bouterse poogde hij toen een verzoening tot stand te brengen tussen mij en de bevelhebber. Als balling, levend in Nederland, heb ik toen bijna een eind gemaakt aan mijn ballingenbestaan om samen met Oltmans naar Suriname te vertrekken, maar op het laatste moment zag ik toch van de reis af. Van iemand die later wel afreisde is het ontzielde lichaam met uitgestoken ogen in de Commewijnerivier opgehaald.

Meer nog dan in het geval Indonesië zien we in het geval Suriname dat Oltmans een nogal brede visie heeft omtrent de uitoefening van het journalistieke metier. Met een parafrase op de bekende woorden van Marx (‘wat de filosofen tot nu toe gedaan hebben is de wereld te interpreteren; waar het echter op aankomt is de wereld te veranderen’), wil Oltmans als journalist niet alleen feiten verzamelen, interpreteren en publiceren, naar de bron toe gaan, etc. Hij wil ook de politieke werkelijkheid veranderen in een door hem gewenste richting. Zijn contacten met de vele ‘groten der aarde’ en zijn publicaties die daaruit voortvloeien hebben allemaal deze strekking. De grens tussen journalistiek en politiek heeft Oltmans duidelijk pogen te verleggen. Ik zie dat als een rode draad bij al zijn journalistieke activiteiten. Is zo'n ‘doorenmenging’ van politiek en journalistiek wenselijk? Moet men niet kiezen voor het ene of het andere metier als alleen de waarheid aan

het licht brengen niet meer bevredigd? Hoe dan ook: het is in ieder geval eerlijker om als journalist met open vizier politiek te opereren, dan - wat regel is binnen de Nederlandse journalistiek - naar buiten toe onafhankelijkheid en onpartijdigheid te belijden, terwijl men stiekem toch politieke belangen aan het dienen is. We kennen toch de gevallen van journalisten die bij naderende verkiezingen plotseling op de kandidatenlijsten van politieke partijen blijken te figureren. Het is dan toch niet vol te houden dat zij als journalist al die tijd ‘onbevangen’ achter het nieuws aan hebben gejaagd?

Behalve in mijn hoedanigheid als politicus heb ik Oltmans in zijn beroepsuitoefening als journalist in een andere hoedanigheid als advocaat ook als cliënt mogen bijstaan. Wat ik mij van de zaak herinner is dat het een kort geding betrof dat Oltmans tegen zijn medevakbroeder Sietse van der Zee, toen correspondent van *NRC Handelsblad* te Washington en (later hoofdredacteur van *Het Parool*) had aangespannen. Oltmans was de eiser in het kort geding en Sietse van der Zee/*NRC Handelsblad* werden bijgestaan door mr. E.J. Dommering, thans hoogleraar Informaticarecht aan de Universiteit van Amsterdam.

Het kort geding trok vele belangstellenden, uiteraard ook uit de wereld van de journalistiek. De zaak eindigde in een gelijkspel; de president van de Rotterdamse rechtbank wist een formule te bedenken waarop partijen zich konden vinden en een uitspraak achterwege kon blijven.

Uit al deze contacten groeit er natuurlijk een persoonlijke vriendschap voort. Die duurt tot op de huidige dag voort en zal, wat mij betreft, tot aan het eind mijner dagen blijven voortduren. Want Oltmans is een aimabel mens. Hij is oprecht als vriend, hij is erudiet en hij beschikt over een innerlijke beschaving die mij aanstaat. Er gaat bovendien ook warmte van hem uit. En de goede opvoeding die hij heeft gehad is aan alles aan en in hem te merken. Zonder hem zou de Nederlandse samenleving de afgelopen vijftig jaren toch wel saaier zijn dan het geweest is.

Oltmans was in die vijftig jaren toch wel op veel momenten het zout in de pap in die samenleving en daar mogen wij hem toch dankbaar voor zijn.

Roel Martens

Drs. Roel Martens, een jonge econoom uit Simpelveld, Limburg, ontmoette ik in Paramaribo. Ik moet hem hier nog eens bedanken voor de vele malen dat ik, uit geldgebrek, bij hem kon wonen in het oude huis aan het Kerkeplein. Je verging er van de muskieten en ik dacht soms met weemoed aan de air-conditioned kamers van hotel Torarica. Bij Roel leefden we op het grote balkon aan de voorzijde op de eerste etage. Het was er altijd een zoete inval. Allerlei kennissen en vrienden liepen bij hem binnen, tot minister Henk Herrenberg toe, als hij me nergens anders kon vinden. Ook mijn broer Theo maakte een reis naar Suriname op verzoek van de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken in een poging om een toestel van Surinam Airways geherfinancierd te krijgen. Hij vroeg Theo om met zijn vele financiële contacten te helpen. Theo slaagde hier in via contacten met banken in Londen, maar de Surinaamse partners ontpopten zich als onbetrouwbaar. Ik had er later spijt van mijn broer in dit Surinaamse wespennest betrokken te hebben.

In gesprek met de wereld

Zo'n negentien jaar geleden zag ik een heer zitten aan de bar van de *coffeeshop* van hotel Torarica in Paramaribo. Het was ongeveer een jaar na het moment dat de Surinaamse revolutie van Desi Bouterse was ontaard in de decembermoorden van 1982. Het regime van Bouterse was een paria geworden.

Samen met een kleine groep andere jonge Nederlanders en Belgen was ik in september 1983 in Suriname aangekomen. Een onplezierig vooruitzicht van werkloosheid in Nederland had me doen reageren op een advertentie om in Suriname leraar te worden. Ik wilde graag iets van de wereld zien, maar kon ik naar Suriname na de decembermoorden? Ik vroeg mijn Surinaamse vriend, Donald Eersteling, om raad. Donald zei: 'Roel, ga naar Suriname want leraren zijn daar echt nodig en als je gewoon je werk doet zal niemand gaan denken dat je gekomen bent om Bouterse te steunen. Bemoei je niet met de politiek dan zal er niets gebeuren'.

Zo was ik in Suriname terechtgekomen. Daar bleek niet alleen de hitte imponerend. Ik was terecht gekomen in de uitloper van Nederlands koloniaal verleden, en dat was een droeve aanblik. Ik zag een links bewind dat met slogans om zich heen sloeg en de bevolking van zich vervreemde. Gasten waren er toen niet veel in hotel Torarica. Suriname hield de wereld buiten de deur. Buitenlandse kranten waren verboden en de Surinaamse media bestookten ons met berichten dat het buitenland (en m.n. Nederland) Suriname bedreigde. Paramaribo was een benauwende stad. Ik kwam af en toe in het hotel want er was *air-conditioning* en er was nog een waas van de wereld op te snuiven. Ik had behoefte aan een praatje met iemand die van buiten Suriname kwam. Ik sprak de heer aan de bar aan en raakte in gesprek met de wereld.

Wat Willem toen in zijn leven allemaal al achter de rug had was mij nauwelijks bekend. Ik was geen oplettende student geweest van de Nederlandse geschiedenis in Indonesië. In Suriname drong langzaam tot me door dat internationale politiek een wirwar is en vragen oproept over goed en slecht. Maar hoe weeg je goed en slecht? Had Willem de antwoorden? Ik ontmoette een man met een zeldzame gedrevenheid en met een waakzaam oordeel. Willem gaat op zoek naar het standpunt van de ander. Waar de kudde voort-

raast, stapt Willem opzij, want hij wil eerst zelf uitzoeken of niet iedereen de verkeerde kant op gaat. Zo was Willem in Suriname terecht gekomen. Willem zag een *déjà vu* van de Nederlandse fouten ten aanzien van Soekarno. Hij zag venijn in de houding ten aanzien van het Surinaamse regime zoals hijzelf met de kleingeestige kant van de Nederlandse politiek was geconfronteerd. Willem wilde een betere afweging kunnen maken tussen het goede en het slechte van de Surinaamse politieke ontwikkelingen. Waar in de Nederlandse journalistiek de balans doorslaat, zoekt hij naar evenwicht.

In de *coffeeshop* van Torarica begon ons gesprek en al pratende nam Willem me mee naar de vele plaatsen op deze wereld waar hij stukjes van de wereldgeschiedenis aan den lijve heeft meegemaakt. De ontmoetingen met Willem waren voor mij in het dorpse Suriname een verkwikking. Ik was ondergedompeld in mijn leraarsbaantje. Door de inflatie begon mijn salaris in waarde achteruit te hollen. Ik draaide veel uren en begon een *business* in houtsnijwerk samen met mijn vriend, Henk Naarendorp. Met een kattenbel liet hij me meestal weten wanneer hij weer in Paramaribo langs zou komen. Dat was eigenlijk niet nodig want in Paramaribo was toen het bericht van de aankomst van een Nederlander nog onderwerp van gesprek in de *mofo koranti* (het gesproken nieuws). Ik zag uit naar de gesprekken met Willem.

Wie in Paramaribo is geweest, weet dat hotel Torarica een fenomeen in Suriname is. Willem was een fenomeen in Torarica. Het personeel was dol op deze heer van stand zonder kapsones. Ik heb door een tienjarig verblijf in Suriname de mensen leren kennen. Op mij kwam de waardering van het personeel voor Willem over als oprecht. Zittend op het terras, of op een ligstoel langs de rand van het zwembad of in de *coffeeshop* was Willem in gesprek met velen, op zoek naar een evenwichtige beoordeling van dat moeilijke tijdperk in de Surinaamse geschiedenis.

Eigenlijk is het verbazend dat ons gesprek niet ophield na de eerste ontmoeting. Ik was geen bron van informatie voor Willem. Hij leerde tijdens zijn korte bezoeken meer spannende *ins & outs* van de Surinaamse politiek dan ik die er woonde. De Surinaamse po-

litiek volgde ik met belangstelling, maar op afstand. Als jonge econoom brak ik mijn hoofd over de koers die het linkse bewind voer en die tegen de adviezen van IMF en Wereldbank inging. Wie had er gelijk? Werkt het IMF/Wereldbank recept? Zijn Wereldbank en IMF instituten die het rijke Westen heeft opgericht om de Derde Wereld, inclusief Suriname, opnieuw te knechten? Willem heeft zich nooit willen verdiepen in die algemene economische vraagstukken. Gelukkig maar, want dan zouden we veel briljante politieke verslaglegging gemist hebben.

Willem vertelde over zijn leven, zijn tijd in Indonesië, zijn reizen naar de Sovjetunie en zijn tijd in de VS. Aan de rand van het zwembad in Torarica ging de recente geschiedenis van de wereld voorbij. Ik luisterde naar een intens betrokken man die oprecht en gedisciplineerd naar evenwicht zocht, kleingeestigheid bestreed en met een ongelooflijke charme in het leven stond. Daarom was het personeel dol op hem. Daarom is het gesprek met hem voor velen zo'n inspiratie. Willem is - zo heb ik later ervaren - geneigd zich te overschreeuwen in groeps gesprekken, maar hij is een briljant verteller in het tweegesprek. In zo'n gesprek is de analyse van de rampzalige rol van domme politici en een even domme CIA in een zin verbonden met een of ander erotisch avontuur. Willems indrukwekkende rol in de wereldgeschiedenis is op een merkwaardige manier gekoppeld aan zijn viriliteit die overigens gepaard gaat met een immense trouw aan de paar relaties die de pijlers in zijn leven zijn. Voor de nieuwsgierige lezer kan ik nog toevoegen dat in de vriendschap tussen Willem en mij seksualiteit geen rol speelde. Wel humor. We hebben op het terras, in de *coffeeshop* en op zoveel andere plekken, waar we onze gesprekken hebben voortgezet, veel gelachen.

Willems financiële perikelen maakten dat hij op een gegeven moment niet meer in het hotel kon verblijven. Zo logeerde hij tijdens zijn bezoeken ook wel eens bij mij in de Heerenstraat in mijn oude monumentale houten bovenwoning. 's Avonds op het balkon, uitkijkend over het Kerkplein, ging het gesprek dan verder en overdag zorgde mijn huishoudster, de wijze Lise, voor ons. Nu na twintig jaar is Willems eerste vraag als we elkaar weer zien: 'hoe gaat het met Lise?' en dan pas gaan we weer verder in gesprek

over wat er allemaal mis gaat in de wereld. Willem heeft aan zijn Surinaamse avonturen nooit een cent verdiend. Hij heeft zijn contacten nooit gebruikt om iets te regelen, zoals er in zaken - en vooral in Suriname - altijd iets geregeld wordt. Hij heeft wel Henk Herrenberg aangesproken om voor Lise een volkswoning te regelen. Daar woont ze nu nog steeds en in iedere brief die ik van haar krijg vraagt Lise: 'En hoe gaat het met meneer Willem?'

Met het slechter worden van zijn financiële situatie probeerde Willem wel via de financiële contacten van zijn broer, die bankier was, iets meer met Suriname te doen dan het schrijven van artikelen. Zo raakte ik ook met zijn broer in gesprek op het terras van Torarica. Ik herinner me dat het geen financieel succes werd. Wat ik me ook herinner is dat zulke tegenslagen Willem nooit verbitterd hebben. Ik denk met eerbied aan zijn mentale veerkracht om na het verlies van zijn riante huis in Amsterdam-Noord, met evenveel strijdvaardige belangstelling de wereld tegemoet te treden vanuit zijn kamertje aan de Westerkade.

Een kleine twintig jaar later zijn we nog steeds in gesprek over internationale politiek en over het leven. Willems oordeel is het oordeel van de waarschuwer die door een ongelooflijk verantwoordelijkheidsbesef gedreven wordt. Ik heb inmiddels gereisd, gewerkt en geleefd in Latijns-America, Afrika, Oost-Europa, en in de voormalige Sovjet-Unie. Ons gesprek over de wereld gaat - met tussenpozen - door. We zijn het zelden eens, en dan zegt Willem: 'Wat wil je ook met zo'n Limburgse jongen uit Simpelveld'. Maar ik luister naar de waarschuwer.

Roel Martens

Rotterdam, oktober 2002

Eduardus Halim

Eduardus Halim (32) Indonesian pianist. Years ago, I read in The New York Times, that music critic, Harold Schönberg, was of the opinion that Eduardus should have received first prize, instead of coming in second, during an Australian piano competition. I wrote a letter to the Julliard School of Music in New York, and asked him to visit me in Amsterdam. On his way to the Tchaikovsky Piano Competition in Moscow, he stopped here. Nijenrode friend Han André de la Porte arranged in Amsterdam for a private recital for selected friends in a house on the grachtengordel. Later Vladimir Horowitz asked Schönberg to introduce him to one last pupil. The Times critic brought Eduardus to the Horowitzes. For two years, Eduardus would go to their town house on Sunday night and get several hours of private lessons from one of the greatest pianists of our time. Schönberg devoted chapter 24 of his biography on Horowitz to his Last Pupil. (Horowitz: His Life and Music, Simon & Schuster, New York, 1992, p.p. 202-302). In my diaries I relate several stories Eduardus told me regarding his unique experiences receiving guidance and advice of this extraordinarily gifted musician. Eduardus now plays often as a piano soloist with the major symphony orchestras in the United-States.

Oakhurst, New Jersey. September 29, 2002

Dear Willem,

How touching it was to receive your letter wishing to include me in your book of friends. I do consider myself extremely fortunate to have known you as my dear friend for some twenty years of my life. I know I have to thank Mr. Harold Schönberg to thank for

making the first meeting between us possible. Although I suspect it was really fate that it was simply fate that brought us together. Or even better yet, it was music that brought us so close.

I think of much fondness of my first trip to Amsterdam staying at your home at Amerbos 205 and playing on your lovely Yamaha conservatory your mother gave you. Also I recall your circle of intimate friends who came to the recital in that old mansion on one of Amsterdam's canals.

Last and may be the most important tribute to you is to mention how generous and kind spirited you have been to Judy and me, and lately to or two sons. Congratulations on your being for fifty years a *wartawan* (journalist in Bahasa Indonesia).

Much love and a big hug!

Minister Mangosuthu Gatsha Buthelezi

Mangosuthu Gatsha Buthelezi (78) is leader of the Inkatha Freedom Party which stands for a large degree of autonomy for the Zulu nation. He is Chief Minister of Kwa Zulu with its seat of government in Ulundi. Natal has an impressive modern full-fledged parliament building, which I already visited in 1987. It was during the first years of reporting from South Africa in the mid eighties, that I contacted Chief Buthelezi. I came to know him, presently minister of Internal Affairs in both the Mandela and Mbeki governments, through both a steady correspondence, as well as through a series of very private discussions on both national and international affairs. While Nelson Mandela and the ANC remained intertwined with the South African Communist Party (SACP), Gatsha Buthelezi stood all along firm on his long-time concept of a one man one vote democracy based on a free market economy.

I last visited him in September 2002. He suggested to dine together in Cape Town. Peter and I had just flown back to Johannesburg after a five day vacation there together. But I returned to the Cape for the meeting with this remarkable South African statesman, who will always be closely linked to the history of the struggle against apartheid. Mandela and Buthelezi followed different routes to achieve the same aim: freedom and equality for South Africans. They will go down into history as icons of South African liberation and resistance movement. We again spent three memorable hours at dinner in the Vendôme Hotel. He knows, that I consider our meetings as strictly confidential. But, of course, I do make notes in my dairy, that some day will be published. Some weeks later he sent me a letter and picture as his contribution to this book of friends for which I am in his case particularly grateful.

Kwaphindangene', P.O. Box I, Mahlabathini 3865, Kwa Zulu-Natal, South Africa Tel: 035-8742775/8 Fax: 035-87427

28 September 2002

Dear Mr Oltmans

Thanks for your letter of the 14th September.

Thanks for the beautiful picture of the two of us on which we both look so good.

It was something I would not have accepted to miss seeing you again on your recent visit to our Country.

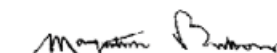
Thanks for the Newspaper clipping which you enclosed for me from "Business Day" Newspaper.

Thanks for the trouble that you have taken to contact the young researcher at Leiden University. We will take the matter further.

I enjoyed being in your company as always. You are such a unique individual who has such a wide experience in the World that it is a privilege to sit with you and listen to you.

Our warmest regards.

Yours sincerely

MANGOSUTHU BUTHELEZI

/s/

Mr Willem Oltmans
Singel 111
1012 VH AMSTERDAM
THE NETHERLANDS

Kwaphindangene', P.O. Box I, Mahlabathini 3865, Kwa Zulu-Natal, South Africa Tel: 035-8742775/8 Fax: 035-87427

28 September 2002

Dear Mr Oltmans

Thanks for your letter of the 14th September.

Thanks for the beautiful picture of the two of us on which we both look so good.

It was something I would not have accepted to miss seeing you again on your recent visit to our Country.

Thanks for the Newspaper clipping which you enclosed for me from 'Business Day' Newspaper.

Thanks for the trouble that you have taken to contact the young researcher at Leiden University. We will take the matter further.

I enjoyed being in your company as always. You are such a unique individual who has such a wide experience in the World that it is a privilege to sit with you and listen to you.

Our warmest regards.

Yours sincerely

MANGOSUTHU BUTHELEZI

lbs

Mr Willem Oltmans

Singel 111

1012 VH AMSTERDAM

THE NETHERLANDS

Elphra Erasmus

Peter en Elphra Erasmus

In 1987 vroeg generaal Hein de Villefort du Toit, hoogleraar Nationale Strategie aan de Rand Universiteit, Peter, zijn vriend en partner Edwin van Wijk, en mij om in Pretoria te komen dineren. Er was een tafel voor twaalf personen geprepareerd. Een vriendin van zijn dochter Katherine du Toit, Elphra Erasmus, was ook uitgenodigd. Er ontsponnen zich levendige discussies. Ik kruiste in het bijzonder de degen met mijn collega Elphra, journaliste bij de Afrikaner krant Beeld. Elphra, die later huwde met Fabio Alessandro en nu twee kinderen heeft, werd een dierbare vriendin. Zij vloog samen met Peter naar een optreden van Edwin in Sun City. We zijn sedertdien goed vrienden en uitstekende collega's gebleven. Elphra en Fabio hebben mij ook in Amsterdam opgezocht. Ieder jaar dineren we met elkaar als ik in Johannesburg ben. Zij was trouwens ooggetuige van het drama dat zich rond mijn Zuidafrikaanse episode van 1986 tot 1992 afspeelde. Heerlijk om haar in mijn liefste gezelschap aanwezig te zien.

Die Afrikaanse digteres Antjie Krog het een van haar digtbundels opgedra aan John 'wat 'n man is van sy woord'. As ek net een sin gegun word om hom te beskryf, zal dit wees: 'Willem Oltmans is 'n man van sy woord.'

Ek was 'n junior joernalis toe ek Willem in de laat jaren tagtig ontmoet het - toe apartheid nog hier die mooi en droeve land in sy greep gehad het. Getrou aan sy aard, onthou Willem meer dan daar die eerste ontmoeting as ek, maar wat mij wel bijgeblij het, is dat hij geluister het, aandagtig geluister het na wat ik te se had. Dit terwijl hij met meningsvormers en ingeligtes gepraat het en nie rede gehad het om hom aan 'n jong voortvarende verslaggewer te steur nie.

Ons vriendskap het met die jare hefter geraak, maar het in wese niks

verander ie. So ken en waardeer ek Willem steeds: hij luister en hoor, hij is een loyale vriend, hij doen wat hij belooft, hij denk goed voor hij hand op papier sit, hij maakt nooit uitsprake wat op vooroordeel of slordige navorsing gegrond is nie. Hij is een eiesoortige denker, en hij het 'n onblusbare humorsin wat kuiers saam hom altijd in 'n klein feest omskep.

Terwijl Suid-Afrika destijds - tereg - deur die wereld in die beskuldigde bank geplaas is weens sy onmenselike staatsbestel, het Willem een paar jaar in 'n woonbestel in Hillbrow, Johannesburg, hom woon. Hier het hij gelees en geluister... Maar niks vir oorsese publikasies geskryf nie.

‘Ek begryp die kompleksiteit van die land nog niet ten volle nie,’ het hij een keer gese. 'n Merkwaardige opmerking in teenstelling met al die Slimjanne van oorsee wat ‘parachute reporting’ hier kom doen het: strijk neer, kijk bietjie rond en gaan skryf dan lange (slappe?) verhale oor wat hier aan die gang is.

In 'n tijd wat dit allesbehalwe politiek korrek was om Suid-Afrika te verdedig, het Willem op Nederlandse TV met feitelijkhede die stommiteite beveg wat soms oor die land kwijtgeraak is.

Omdat hij immer optree met die moed van sij oortuiging, omdat hij 'n loyale vriend is en omdat hij die land wat ek in mij murg liefhet met respek behandel het en steeds doen, sal ek altijd vir hom 'n kers aansteek.

Elphra Erasmus.

Journalis en boekredakteur bij die Afrikaanse dagblad *Beeld* in Johannesburg.

Joa Calkoen

Jhr. J.P.B. Calkoen is een jonge zakenman, die al jaren succesvol opereert in Johannesburg. Hij is intens betrokken bij de wedstrijden van zijn twee zoontjes, die enthousiaste cart wedstrijdrijdertjes zijn. Kereltjes van 11 en 14 jaar, die 100 en meer kilometers sjezen. Je kunt met recht zeggen dat de tijden veranderd zijn. Wij kregen op die leeftijd vliegende hollanders of misschien een eerste fiets.

Joa en ik voeren alle vele jaren intense gesprekken over de internationale politiek. We wisselen gegevens en boeken uit. Als er een crisis ergens opstaat ben ik niet meer verbaasd om nog laat in de avond een telefoontje uit Zuid-Afrika te krijgen, en we onze inschatting van de ontwikkelingen uitwisselen. Hij ontmoette aan de dinertafel op het Singel al één lid van mijn Hollandse troika, Casper Bake. Ook maakte hij kennis met Arendo Joustra, die deel uit maakt van het bestuur van de Stichting Willem Oltmans, welke zorg draagt voor de publicatie van mijn Memoires. Joa is een zeer dierbare vriend geworden.

Ik heb Willem leren kennen tijdens een toespraak die hij gaf voor Nederlandse zakenlieden (VOC) in Johannesburg zo'n 15 jaar geleden. Nu ik Willem en zijn onorthodoxe denkwijze en communicatie begaafdheid in die 15 jaar beter heb leren kennen zal het een ieder, die hem ook zo kent, wellicht niet verbazen dat deze zakenbijeenkomst, gehouden in een prominente club in Johannesburg, het nodige stof deed opwerpen en ontaarde in een ordinaire schreeuwpartij vanuit de 'zakelijke' hoek.

De oorspronkelijke VOC-bazen van weleer zouden zich in hun graf hebben omgedraaid, want, ja, de waarheid à la Willem Oltmans doet onherroepelijk pijn en gaat veelal tegen het alledaagse denkpatroon in. Echter voor diegenen die open staan voor het 'niet voor de hand liggende' is Willem een bron van inspiratie voor het vormen van een eigen mening.

Beste Willem, gefeliciteerd met vijftig jaar journalistiek en ik verheug me op de vele boeken en brochures die nog gaan komen.

Joa Calkoen.

Roland van de Meerakker

In augustus 1992 zag ik op een platform in een treinstel tussen Schiphol en Den Haag een jongen met een smoorverliefde griet op schoot, die Roland van de Meerakker (21) bleek te heten. Ondanks de opgewonden jonge dame op zijn schoot sprak hij me bij mijn naam aan en vertelde zojuist een bedevaart naar het geboortestad van Elvis Presley in Memphis, Tennessee te hebben gemaakt. Ik gaf in die stad meer dan eens een lezing voor studenten. Daarbij was zelfs de naam van de beroemde ster nooit ter sprake gekomen. Ik vroeg me dus af: wat doet die jongen? Hij studeerde pedagogie. Hij wilde onderwijzer worden. Hierin is hij inmiddels prima geslaagd. We hebben elkaar sedertdien regelmatig ontmoet. Er volgen dan zeer intense gesprekken. Roland bleek eveneens sinds zijn tiende jaar een dagboekschrijver te zijn geweest. Hij is een vriend geworden.

In augustus 1992 ging ik voor de eerste keer naar de Verenigde Staten. Als hardnekkig Elvisfan had ik twee weken in en rond Memphis doorgebracht ter gelegenheid van Elvis' vijftiende sterfdag. Op de terugweg namen mijn vrienden en ik vanaf Schiphol de trein naar huis. Naast hen op het balkon zat Willem Oltmans. Ik herkende hem.

Van kinds af aan was ik geïnteresseerd in het mysterie van JFK. Mijn interesse werd aangewakkerd door het lezen van het boek van Willem Oltmans, *Reportage over de Kennedy moordenaars* (Bruna, Utrecht, 1977). Het hield me al jaren bezig wie in hemelsnaam allemaal betrokken waren geweest bij die vreselijke daad. Ook had ik toevallig die dagen op televisie een oud fragment teruggezien, waarbij hij te gast was bij Adriaan van Dis (30 juni 1985). Zijn optreden was zeer onderhoudend, vooral omdat Oltmans presentator van Dis fel bejegende. Ik herinner me dat ze het ook over de JFK-zaak hadden en dat Oltmans, via zijn vriendschap met George de Mohrenschildt, de Texaanse petroleum baron, dicht bij de oplossing van de moord zou hebben gezeten. De manier van inter-

vieren van Van Dis zinde Oltmans helemaal niet. Hij maakte Van Dis dan ook compleet met de grond gelijk. ‘Wat een afschuwelijke man!’, dacht ik. Nu begreep ik dat het heerschap op het balkon degene was, die de prachtige Kennedy-reportage had geschreven. In levende lijve leek hij bovendien een interessante man.

Ik sprak hem dus aan. We kwamen vrijwel direct op de moord in Dallas. Ik raketten namen, data en feiten op, alsof ik zelf onderzoek had gedaan. Willem was kennelijk onder de indruk van mijn gedetailleerde kennis. Ik vertelde hem ook over mijn opleiding aan de Pedagogische Hogeschool. Vanuit zijn werk wist ik dat Willem een nauwkeurige dagboekschrijver was. Dit schiep meteen ook een band, want ook ik heb sinds mijn tiende jaar al mijn belevenissen vastgelegd. Hij beloofde me zijn boekje *Het dagboek als camera obscura* te zullen opsturen.

We namen afscheid toen hij in Den Haag moest uitstappen. De volgende dag lag zijn boekje op de deurmat met een bijgaande brief. Hij zei me dat hij onder de indruk was van mijn kennis en ‘authentieke spontaneïteit’. ‘Keep in touch!’, voegde hij er aan toe. Dat hebben we sedertdien gewoon gedaan. In de loop der jaren stuurde Willem me bijvoorbeeld al vele Elvis artikelen uit buitenlandse tijdschriften. We zien elkaar nu tien jaar regelmatig. Het mooie is dat Willem altijd hetzelfde is. Of hij nu op een kamertje woont vier hoog voor van zes bij zes in de Jordaan, of in zijn huidige miljoenenpand, of dat hij op televisie zijn mening op eigenzinnig wijze verkondigt, Willem zal geen concessie doen aan zijn eigen persoonlijkheid. De mengelmoeis van zeer serieuze gesprekken en zijn nicherige en onbevangen manier van dingen relativeren, maken van hem een onvoorspelbare, soms harde, maar tegelijkertijd ook kwetsbare man.

Of je mag hem zeer of je hebt een hekel aan hem.

Willem roept met zijn hele houding de controverse nu eenmaal op. De genoegdoening na zo'n jarenlange strijd tegen zijn naam en faam bewijst dat hij een doorbijter is. Goede journalistiek bestaat bij de gratie van nieuwsgierigheid. En die heeft Willem op een gezonde manier. Als je zijn denk- en zienswijze gaat ontleden kom je uit op een woord waar het allemaal om draait. En dat is de *mind*.

In zijn zoektocht naar de werking en het waarom van wat ons tot onze daden drijft, dwarrelt hij de hele wereld over. Het heeft hem gebracht bij vele staatslieden en andere hoogwaardigheidsbekleders.

Een uniek mens viert hij zijn 50-jarig jubileum als journalist. Ik wens Willem heel veel geluk en hoop dat hij nog jaren in goede gezondheid zijn zo geliefde beroep kan uitoefenen.

Roland van de Meerakker, leerkracht basisonderwijs.

Edwin van Rooijen

In 1992 publiceerde Carel Enkelaar, voormalig programma-directeur bij de NOS-televisie, zijn boek 'Ooggetuige' (Holland Advertising). Er werd een presentatie geregeld in het oude Nieuwspoort bij het parlement. Sinds medio zestiger jaren had ik met Carel samengewerkt. De paragnost Gerard Croiset had hem verzekerd dat ik een aanwinst voor zijn team zou betekenen. Hij wijdde een hoofdstuk betreffende JFK en Dallas aan onze samenwerking. Ik ontmoette op die persconferentie bij toeval Edwin van Rooijen. Ik was bij de deur gaan zitten, om onopvallend te kunnen eclipsen als ik er genoeg van had. Hij kwam op de enige vrije stoel naast mij zitten. Hij zat in die tijd op een school voor de journalistiek. We hielden contact. Toen hij later een werkstuk voor die school moest schrijven kon ik helpen met contacten in Johannesburg om hem aldaar een stage te bezorgen. Nu werkt hij aan de universiteit van Leiden. Zo zijn we via het vak en de nodige lange gesprekken vrienden geworden. Hij is getrouwd en hij schijnt een schattig dochtertje te hebben dat ik hoop te ontmoeten wanneer het kan lopen en praten.

Een inspirerende vriend

De omstreden Willem Oltmans kon men maar beter mijden, heette onder aankomende journalisten wijsheid. Gelukkig heb ik mij daar niets van aangetrokken. Nog steeds ben ik blij dat ik hem tien jaar geleden toevallig ontmoette.

Op achttienjarige leeftijd haalde ik het in mijn hoofd om journalist te worden. Ik zat weliswaar op een school voor ondernemers, maar wilde absoluut niet in de detail- of groothandel verder. Het stond voor mij vast dat een kantoorbaan, het werken van negen uur 's

ochtends tot vijf uur 's avonds, dodelijk saai zou zijn. Elke dag zou er hetzelfde uitzien. Een bestaan als journalist stelde avontuur in het vooruitzicht: die gaat achter het nieuws aan, is altijd op pad, interviewt uiteenlopende mensen, bezoekt interessante en spannende gebeurtenissen, enzovoorts, enzovoorts. Toen ik mijn eerste stukjes voor lokale huis-aan-huisbladen had geschreven, bezorgde mijn zus me een zelfgemaakte, zeer professioneel ogende perskaart. Hiermee kon ik als ‘correspondent van de *Gazet van Antwerpen*’ af en toe voetbalwedstrijden van mijn geliefde club Ajax bijwonen. Ik zat dan met ‘collega's’ op de perstribune aantekeningen te maken voor een verslag dat nooit in welke krant dan ook zou verschijnen. Een paar jaar later verhuisde ik naar Tilburg, om daar een opleiding journalistiek te gaan volgen.

Het moet in november 1992 zijn geweest, ik zat in het tweede jaar van mijn opleiding, toen ik Willem Oltmans ontmoette. Onze school in Tilburg gaf wekelijks een eigen krant uit, *Argus* geheten, dat studenten in staat stelde enige journalistieke ervaring op te doen. Als ze dit praktijkgedeelte met succes hadden afgerond, mochten ze op stage bij een waar dagblad. *Argus* was voor de journalistiekstudenten wat de *Gazet van Antwerpen* voor mij was geweest: een ‘werkgever’ voor wie deuren geopend werden. De weekagenda van het ANP vermeldde een perspresentatie van Carel Enkelaar, oud-hoofdredacteur van het *NTS*-journaal, die een boek over zijn vijftigjarige journalistieke loopbaan had geschreven. De presentatie vond plaats in Den Haag, in Nieuwspoort. Het leek me een interessante bijeenkomst, dus ging ik erheen als ‘verslaggever’ van *Argus*.

Bij binnenkomst in het Nieuwspoortzaaltje kreeg ik direct een exemplaar van Enkelaars boek in handen gedrukt. Het was een dik werk met een dunne, oranjekleurige omslag waarop een grote portretfoto van de auteur prijkte. Enkelaar zat op dat moment nog niet achter de tafel met microfoon. Ik zag vele bezette stoelen in het zaaltje en besloot in een van de achterste rijen plaats te nemen. Links van mij, enkele lege stoelen verder, zat de oudere man die ik later zo goed zou leren kennen. Hij viel op vanwege zijn witte haren en zijn jongensachtige lach. Hij zocht contact met mij. Zijn generatiegenoot die direct rechts van mij zat, wierp hem een geïr-

riteerde blik toe. Beiden kende of herkende ik niet. Op een gegeven moment, tijdens de presentatie van Enkelaar, bood de man ter linkerzijde mij een boekje aan. ‘Dit is véél interessanter’, grinnikte hij. ‘Willem Oltmans - Vogelvrij’ stond in grote, rode letters op de zwarte kaft. De allerhartelijkste man schreef zijn adres en telefoonnummer op en nodigde me uit eens langs te komen.

Ik weet nog goed dat ik in de trein terug naar Tilburg in Oltmans' boekje zat te lezen. Het ging over hemzelf. Dat hij vijfendertig jaar lang door de staat ‘beroddeld, benadeeld en geterroriseerd’ was en dat hij dit nu eindelijk, na hulp van ‘Hare Majesteit Koningin Beatrix’, kon aantonen. Achterin het boekje stonden geheime codeberichten afgedrukt die in de jaren vijftig en zestig van en naar ambassades in de Verenigde Staten waren verzonden. Oltmans had daar via de Wet Openbaarheid van Bestuur de hand op weten te leggen. Ik wist niet wat ik las: die codeberichten hadden allemaal betrekking op hem persoonlijk! Het schokte en verbaasde me dat de overheid, nota bene in opdracht van de minister van Buitenlandse Zaken, zo ver ging om deze ‘renegade journalist’ uit te schakelen. Ik zocht in Enkelaars boek in het namenregister en belandde in een waanzinnig verhaal over Oltmans' pogingen om - met hulp van Enkelaar - het complot tegen de vermoorde Amerikaanse president John F. Kennedy te ontrafelen. Oltmans, ‘die niet naliet in Amerika overal achteraan te jagen’, verkeerde volgens Enkelaar destijds ‘in het grootste gevaar’. Het relaas maakte grote indruk op mij.

‘Wie is deze man, die Willem Oltmans?’, vroeg ik mij af. Een studiegenoot wist me dat precies te vertellen: een ‘gevaarlijke gek’, bij wie ik maar beter uit de buurt kon blijven. Oltmans was geen ‘echte’ journalist, hij lag uit de gratie bij de Nederlandse pers, en hij maakte overal en met iedereen ruzie. Met deze omschrijving nam ik geen genoegen. Ik besloot op zoek te gaan naar meer informatie over deze opmerkelijke persoon. In de Rotterdamse bibliotheek vond ik een knipselmap over hem. Ik kopieerde alle stukken en las ze. De interviews met hem en de recensies van zijn boeken riepen meer vragen op dan ze beantwoordden. De besprekingen van zijn eerder uitgebrachte *Memoires* waren vernietigend. ‘Dat Oltmans een unieke persoonlijkheid is en een geestig spre-

ker weet intussen elke televisiekijker. Dat daarom zijn persoonlijke herinneringen ook in geschrifte lezenswaard zouden zijn berust op een misverstand', had de een geschreven. 'Zijn dagboeknotities, voorzien van uitvoerige toelichtingen, zijn slechts te waarderen als de getuigenis van een zeer merkwaardige persoonlijkheid', had een ander gesteld. 'We zouden pagina's van deze krant kunnen vullen met de innerlijke tegenstrijdigheden en taalfouten waarin de *Memoires* van Oltmans uitblinken. Maar dat is bijna even oninteressant als het gebeuzel van Oltmans zelf', vond weer een ander. 'En toch', had nog een recensent geschreven. 'Toch is er in dit pakhuis van kromme zinnen genoeg materiaal voor een spannende roman. Een jongen die ondanks de beste connecties mislukt.'

Een van de dingen die mij duidelijk werden, was dat de schrijvers van deze stukken de gepubliceerde memoires van die Oltmans hadden aangegrepen om hem eens flink de les te lezen. Waaróm ze hem zo hard hadden aangevallen, dat begreep ik niet helemaal. Hij scheen een opschepper te zijn, iemand die zichzelf maar wat graag als kosmopoliet afschildert en neerkijkt op het kleinburgelijke Nederland. Hij werd een megalomaan genoemd. Hij zou zich gretig onder de groten der aarde begeven om zo zélf tot een beroemdheid uit te groeien. Hij lag in vete met Henk Hofland, die aan onze Tilburgse school bekend stond als een zéér gerespecteerd journalist. Dit waren allemaal negatieve indrukken. Tegelijkertijd echter, omschreef Carel Enkelaar hem in zijn boek als iemand die zijn afspraken 'steeds correct' nakwam en als een correspondent 'die uitstekend vakwerk leverde'. Zijn primeurs kwamen volgens Enkelaar, die Oltmans 'nog nooit op een journalistieke onjuistheid' had betrapt, veelal tien jaar 'te vroeg'. Ik realiseerde me dat deze veelbesproken journalist weliswaar als een 'fantast' gold, die zijn beweringen over complotten tegen hem nimmer kon bewijzen. Maar inmiddels kon hij deze beweringen dus wél hardmaken: de vrijgekomen documenten duiden ontegenzeggelijk op samenzweringen tegen zijn persoon, hoe onbegrijpelijk en ongelooflijk dit ook voorkwam.

Die Willem Oltmans, concludeerde ik, moest een boeiend persoon zijn. Hij was een omstreden, maar vakbekwame journalist die, zo

had ik ook gelezen, op de een of andere manier toegang had tot leidende kringen in landen als Zuid-Afrika, Amerika, de Sovjet Unie en Indonesië. De vroegere Indonesische president Soekarno, Desi Bouterse, Indira Ghandi, Fidel Castro, de Zuid-Afrikaanse president De Klerk waren mensen die hij persoonlijk kende of had gekend. Hoe was het hem gelukt met dergelijke figuren in contact te komen? Deze 67-of 68-jarige Oltmans had zijn leven lang, al vanaf zijn achtste jaar, dagboek aantekeningen bijgehouden. Wat bezielde hem om dat te doen? En als ik de kritische recensenten mocht geloven, zou hij buitengewoon eerlijk en oprecht zijn. (Een van hen had hem waarlijk een ‘onthutsende’ eerlijkheid toegeschreven.) Die eerlijkheid en oprechtheid pleitten natuurlijk vóór hem. Ik besloot Willem Oltmans te bezoeken. Uiteraard. Ik bedacht me dat ik een slechte journalist zou zijn wanneer ik niet op zijn uitnodiging zou ingaan. Oltmans mocht dan een omstreden figuur zijn, ik had geleerd dat journalisten in hun streven naar objectiviteit onbevooroordeeld moesten blijven. Journalisten dienden af te gaan op eigen oordelen, niet op die van anderen. De uitnodiging van Oltmans was zo bezien een zelftest. Moest ik hem negeren? Waarom? Omdat vele anderen dat deden? Moest ik niet op zijn uitnodiging ingaan, omdat hij ‘persona non grata’ was? De keuze was op zichzelf geen moeilijke: natuurlijk moest ik met hem gaan praten! Wat had ik te verliezen?

Inmiddels heb ik Willem Oltmans vele malen ontmoet en is tussen ons een vriendschap ontstaan. Vrijwel altijd spraken wij elkaar in zijn ‘studio’ aan de Westerkade in Amsterdam, die men bereikte na het lopen van drie of vier krakende, houten trappen. Gewoonlijk had hij na aanmelding beneden de voordeur van zijn portiekwoninkje al opengedaan; bij binnenkomst zat hij vaak in zijn leren fauteuil buitenlandse kranten te lezen of te knippen. Zijn kamer was op z’n Nederlands ‘knus’ te noemen. De ene kant ervan bood ruimte aan een bed, waarnaast planken hingen met vele groene ‘dagboekklappers’ erop, een kleine keuken en een toilet met douche. Op het tafeltje voor de muur tussen het bed en de keuken stond een ingelijste foto van Soekarno, die een aan Willem gerichte tekst droeg. Aan de andere kant van de kamer, rechts naast het raam, was plaats voor een antiek bureau waarop een oude

typemachine rustte. Dit houten meubel was een familiestuk. De zijmuur werd compleet in beslag genomen door lange planken, waarop behalve boeken ook foto's van familieleden en vrienden stonden. Een van de grotere portretfoto's bij de deuropening was die van Peter, zijn beste vriend.

De vele boeken nodigden uit ze één voor één langs te lopen, wat ik bijvoorbeeld deed als Willem werd opgebeld en enkele minuten in gesprek was. Ik bleef altijd op veilige afstand van de dagboekklappers, gewaarschuwd als ik was door het verhaal dat Willem eens over Ischa Meijer had verteld. Die had het lef gehad om stiekem in zijn dagboek aantekeningen te gaan lezen, iets wat Willem hem zéér kwalijk had genomen. 'Zoiets doe je niet, zomaar in iemands persoonlijke aantekeningen zitten.' Zijn verwijt verbaasde mij, weet ik nog. Uiteraard had Willem in zijn stelling gelijk. Maar was hijzelf niet juist iemand die, via zijn *Memoires*, zijn hele hebben en houden aan iedereen prijs gaf? Was hij niet iemand die voor niemand iets te verbergen had?

Wat we tijdens mijn eerste bezoek precies bespraken, tien jaar geleden, weet ik niet meer. In elk geval maakte Willem indruk op mij door zijn bevlogenheid, door de onbevangenheid waarmee hij sprak. Hij toonde geen reserves, vertelde zijn verhalen met graagte en vol overtuiging. En dat voor iemand van zijn leeftijd! Tegelijkertijd toonde hij zich geïnteresseerd in mij en nam hij mij serieus. Ik hield aan het gesprek een erg goed gevoel over. De gesprekken die daarna volgden, waren leerzaam én vermakelijk. Willem deed stellige beweringen over 'die stinkerds in Den Haag', vertelde over zijn ervaringen in Indonesië, legde zijn opvattingen uit over de Amerikaanse buitenlandse politiek, maakte gekscherend toespelingen op zijn homoseksuele geaardheid, gaf blijk van zijn kennis van Zuid-Afrika, sprak over de 'rode knop' waar veel macht van zou uitgaan, haalde herinneringen op aan zijn bezoeken aan de vroegere Sovjet Unie, hekelde de opstelling van menig Nederlandse journalist, sprak zijn zorgen uit over integratieproblemen in steden als Amsterdam, enzovoorts, enzovoorts.

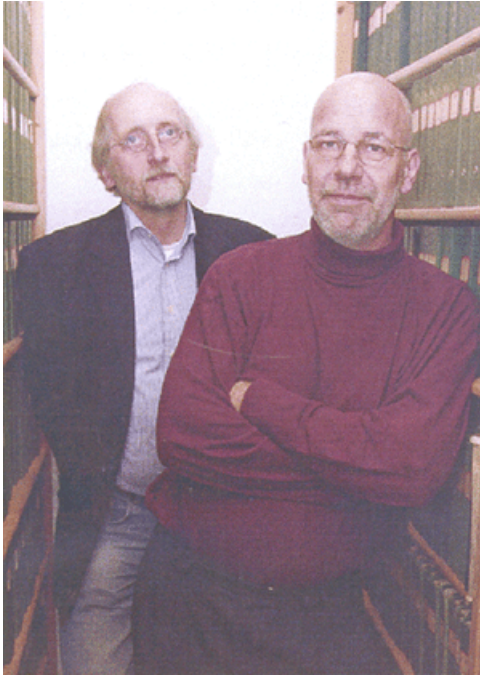
De gespreksonderwerpen liepen altijd zeer uiteen. De meningen die Willem verkondigde waren in de regel uitgesproken, origineel, tegendraads en - eerlijk is eerlijk - soms in tegenspraak met

elkaar. Ik vroeg hem wel eens waar hij zijn beweringen, bijvoorbeeld over journalisten, bewindslieden of leden van het koningshuis, op baseerde. Op welke bronnen ging hij af? Die gaf hij echter zelden of nooit prijs. Hij kon wijzen op het feit dat hij nimmer door de Raad voor de Journalistiek op zijn vingers was getikt wegens welk onzorgvuldig journalistiek handelen dan ook. Vragenstellers moesten erop vertrouwen dat hij de waarheid sprak. Een telkens terugkerend gespreksonderwerp was natuurlijk zijn procedure tegen de Staat der Nederlanden, die uiteindelijk negen jaar zou duren. Joris Ivens kreeg in 1985 naast een schadeloosstelling ook een koninklijke onderscheiding. In zo'n onderscheiding had Willem geen interesse. Meerdere keren zei hij niet uit te zijn op rehabilitatie. 'Hoe kan de staat mij nou rehabiliteren? Zij in Den Haag zijn in de fout gegaan, niet ik. Ik wil afrekenen, dat is alles.' Met grote interesse las ik altijd de artikelen, boeken of manuscripten die ik van hem kreeg. De meeste van zijn publicaties, van *Vogelvrij* tot en met zijn elfde vlugschrift *New Nazis*, heb ik gelezen. De verslagen van zijn gevecht tegen de Staat vond ik altijd zeer interessant, omdat deze inzicht gaven in het spel dat journalisten, politici, ambtenaren en leden van het koningshuis speelden. Voor de rechter verschenen prominente getuigen die onder ede logen of zeiden zich bepaalde dingen niet te kunnen herinneren. Tegelijkertijd groeide de publieke steun voor Willem, die immers het gelijk aan zijn zijde had. Hij bleef zich verzetten tegen de aanhoudende vertragingstactieken en pesterijen van de landsadvocaat. De zaak intrigeerde mij. Hoe was het toch mogelijk dat de 'treitercampagne' tegen Oltmans nog steeds voortduurde? Hoe kon dit machtsmisbruik zó uit de hand lopen? Op een gegeven moment had ik de analyse compleet en schreef ik een stuk, dat later in *De Groene Amsterdammer* (juli 1999) zou verschijnen.

In al die jaren, vanaf 1992 tot nu, zijn Willem en ik elkaar blijven volgen. Voor de toen moegestreden doorzetter brak in 2000, nadat de arbitragecommissie haar oordeel had gevelde, een nieuwe, gelukkigere periode aan. Hij verhuisde naar zijn royale appartement aan de Singel, waar genoeg ruimte is voor zijn zo geliefde vleugel. Ikzelf ontwikkelde in die jaren een steeds grotere belangstelling. Na mijn Tilburgse tijd ging ik in Amsterdam internationale be-

trekkingen studeren en daarna werd ik promovendus aan de Leidse universiteit. Willem heeft aan deze ontwikkeling zeker bijgedragen. Hij is een inspirerend persoon, wiens waarheidsdrang mij zeer aanspreekt. Bovendien is hij een goede vriend die altijd enthousiasme en oprechte interesse toont. Ik hoop nog vele jaren van deze vriendschap te mogen genieten. Een vriendschap waarvan ik eens te meer heb geleerd dat men altijd op eigen oordelen moet afgaan en niet op die van anderen!

**Kees Thomassen
Ad Leerintveld**

Kees Thomassen en Ad Leerintveld zijn mijn beschermheren bij de Koninklijke Bibliotheek, waar mijn handgeschreven dagboeken lopende tot 1993 zijn ondergebracht. Iedere keer, wanneer er nieuwe dozen naar de gevangenis van mijn geschreven leven gaan denk ik aan Paul Leautaud. Hij bracht eens een deel van zijn dagboek naar de uitgever, die later berichtte dat het zoek was geraakt. Leautaud noteerde bij de ontvangst van dit fatale bericht dat hij het gevoel kreeg dat hem een arm was afgezet. Ik herken deze gevoelens en nervositeit over het behoud van mijn levenswerk maar al te goed. Mijn dagboek heeft lang in New York en Johannesburg gestaan, maar is uiteindelijk ongeschonden in de Jordaan beland. Nu hebben Kees en Ad de sleutel van de kluis in de KB waarin zich meer dan 60 meter dagboeken bevinden. De foto van deze twee vrienden werd tussen de planken met mijn dagboeken opgenomen.

O, lives twice and forever.

Egodocumenten zijn in. Menig liefhebber is graag bereid in een antiquariaat of veilinghuis een behoorlijk bedrag neer te tellen voor een handgeschreven dagboek, een reisverslag of persoonlijke herinneringen. Dergelijke documenten leiden de bezitter en de lezer ervan direct naar de persoon van de schrijver. Als beheerders van de collectie moderne handschriften van de Koninklijke Bibliotheek met een groot aantal egodocumenten zijn we blij met deze belangstelling. We vinden het een goede zaak dat men voor historisch onderzoek teruggaat naar de bronnen en ook 'onze' hand-

schriften raadpleegt. De persoon van de schrijver, zijn persoonlijke en liefst direct neergeschreven ervaring van de werkelijkheid komt men het meest nabij in de eigenhandig geschreven documenten. Dit is een belangrijke reden om egodocumenten in de verzameling van de Koninklijke Bibliotheek op te nemen. We werken mee het verleden actueel te houden.

Oud-bibliothecaris Reedijk moet hier ook zo over gedacht hebben toen hij met Willem Oltmans afsprak dat te zijner tijd zijn dagboek bij de Koninklijke Bibliotheek ondergebracht zou kunnen worden. In 1991 was het zover. Op 23 april reutelde de KB-fax een bericht uit, gericht aan 'Mr. W. van Driemeien', directeur van de KB, ondertekend met 'Willem O.'. Een dag later arriveerde een tweede fax, waarin dezelfde Willem meldde dat hij in de haast vergeten was zijn volledige naam toe te voegen: Oltmans. Deze tweede fax was voorkomend, maar overbodig. We hadden al begrepen dat O. niemand anders kon zijn dan de journalist Oltmans, die op dat moment bij In den Toren in Baarn reeds vijf delen *Memoires* had gepubliceerd. De faxen werden beantwoord, een afspraak gemaakt en zo stapte op een zonnige dag een ietwat nerveuze Oltmans de Koninklijke Bibliotheek binnen. Toen hem duidelijk werd dat het ons ernst was zijn complete dagboek in de collectie op te nemen, ontspande hij iets. Konden wij hem garanderen dat luitjes na ons de hele boel niet zouden verkopen? Dat konden wij. Wat eenmaal in de collectie van de KB is opgenomen, blijft daar ook. Wij bespraken die middag de mogelijke vormen van overdracht, de voorwaarden aan de overdracht verbonden en nog zo het een en ander. Heel praktisch werd Oltmans over het transport van zijn dagboek. Hij wilde het op korte termijn uit zijn toenmalige onderkomen veilig gesteld hebben.

Spoedig daarna zaten wij ergens driehoog achter in Amsterdam. Vrienden waren al zo behulpzaam geweest de delen dagboek die niet meer direct nodig waren voor de redactie van de *Memoires* over de volgende jaren, in dozen te pakken en die dozen ook naar beneden te sjouwen. Toch stonden de planken rond het bed nog vol met groene en rode klappers met de meer recente dagboeken. Fascinerend om zo iemands verleden tastbaar aanwezig te zien. Na de eerste zending van 31 dozen, zouden er nog vele volgen. Zelfs

uit Zuid-Afrika zouden nog dozen komen, naar wij begrepen ‘per vriendelijke gelegenheid’. In antwoord op ons bericht dat zijn dagboek veilig was aangekomen, schreef Willem dat hij zich geamputeerd voelde. Een deel van zijn leven, van zijn verleden, was weg. Wij konden dat begrijpen en verzekerden hem dat wij goed voor zijn lichaamsdeel zouden zorgen.

Het lichaamsdeel beslaat inmiddels zo'n zestig meter boekenplank in een aparte kluis bij de afdeling Bijzondere Collecties. Het Dagboek Willem Oltmans bestaat namelijk uit klappers en ringbandjes met handgeschreven aantekeningen, foto's, krantenknipsels, ansichtkaarten, ontvangen brieven, doorslagen van verzonden brieven, circulaires, tickets, en wat een mens verder zoal aan papieren zaken onder handen kan krijgen. Een verzameling van 188 cassettebandjes met opnamen van toespraken, interviews en persconferenties, hoort daar nog bij. De vroegste aantekeningen zijn geschreven in 1934 en met een ijzeren discipline houdt Willem Oltmans tot op de dag van vandaag zijn dagboek bij. Begint het aanvankelijk nogal rustig met één tot vier bandjes per jaar, vanaf 1952 neemt de jaarlijkse productie met sprongen toe: topjaar is 1962 waarin maar liefst 71 delen worden gevuld. Deed de man in dat jaar nog wat anders, vraag je je bijna af?

Wat drijft iemand ertoe om op een dergelijke - bijna maniakale manier zijn leven vast te leggen te documenteren? Is dat met een variant op Descartes: ‘Scribo, ergo sum?’ ‘Ik schrijf, dus ik besta?’ Oltmans gaf zelf een antwoord op de eerste bladzijde van zijn boekje *Het dagboek als camera obscura* uit 1988: ‘Een dagboek stelt ons in staat om naar waarheid te onthouden. De schrijver kan ervaringen steeds toetsen aan de werkelijkheid van toen. Fantasie en realiteit zijn zonneklaar van elkaar te scheiden. Mensen ontleen namelijk een leven lang onware herinneringen aan een krakkemikkig functionerend geheugen. Intussen leven zij met de illusie absoluut zeker te weten hoe het werkelijk is geweest en denken en handelen op basis van valse premissen.’

Oltmans heeft recht van spreken. Zijn dagboek dat nu reeds een periode van bijna zeventig jaren beslaat, vormt namelijk de onweerlegbare bron voor het levensverhaal dat Oltmans schrijft in zijn *Memoires*. Het dagboek bevat de feiten, de bewijsstukken. Al-

les wat hij over zijn leven schrijft, is te staven met de bewaarde documenten. Met een bewonderenswaardig uithoudingsvermogen is Oltmans ook in de jaren dat het hem financieel tegen zat en hij een ongekend langdurige juridische strijd uitvocht met de Staat der Nederlanden, doorgedaan met schrijven. Alleen iemand als Oltmans, met een volstrekt onafhankelijke en vaak als tegendraads ervaren kijk op de ontwikkelingen om hem heen, met een onverwoestbaar vertrouwen in het eigen oordeel en een onvoorwaardelijk geloof in de zelfgekozen missie die het dagboek en de *Memoires* vormen, kan dit volhouden. Wij kennen niemand anders die op deze wijze als het ware tweemaal leeft: eenmaal met de pen in de hand in het alledaagse heden met de steeds terugkerende zorg voor de primaire levensbehoeften en eenmaal achter de schrijfmachine als schrijver van de *Memoires*. Een mededeling: 'Ik ben nu in 86' illustreert deze dubbele manier van leven.

Oltmans levenswerk is wel eens vergeleken met het werk van een andere dagboekenschrijver, Hans Warren en zijn *Geheime dagboeken*. Daar heeft Oltmans een uitgesproken mening over - zoals over bijna alles -: 'Dan praat je over het verschil tussen een Volkswagen en een Rolls Royce' en na een korte stilte: 'het spreekt voor zich dat ik de Rolls ben'. De combinatie van dagboek en memoires is volstrekt uniek, unieker nog dan een Rolls die soms in beperkte series vervaardigd schijnt te zijn. Wij stellen er een eer in deze feitenverzameling die het dagboek is, voor het nageslacht te bewaren. Tegelijkertijd vervult deze taak ons met zorg. Hoe kunnen wij deze vele meters materiaal adequaat beschrijven, zodat elke belangstellende kan vinden wat hij zoekt? Natuurlijk vormen de indices in de gepubliceerde delen van de *Memoires* een eerste ingang. Maar dit is slechts een globale ontsluiting van een rigide selectie uit het zeer overvloedige materiaal. En wat ons niet minder zorgen baart: hoe moet dit materiaal bewaard worden? Klappers vol heterogene zaken als krantenknipsels, handschriften in diverse soorten inkt, foto's en ander materiaal vragen om duurzame conservering. De Koninklijke Bibliotheek onderkent deze problemen en zal er oplossingen voor vinden. Het dagboek van Willem O. is die inspanningen meer dan waard. Als het aan ons ligt, leeft hij zo *forever*.

Uitgeverij Papieren Tijger

Paul, Jan en Lidewij van Uitgeverij Papieren Tijger hebben het onmogelijke gepresteerd. Wim Hazeu en de gigant Bosch & Keuning lieten me zakken, omdat men in Baarn na de genadeslag van Buitenlandse Zaken in Johannesburg in 1992 - en de verhuizing naar een kamer drie hoog voor in de Jordaan - niet dacht dat ik er ooit nog bovenop zou komen. Hazeu en In den Toren publiceerden tussen 1985 en 1989 vijf delen memoires. Papieren Tijger deed tussen 1997 en 2002 hetzelfde. Hazeu pro-

beerde aanvankelijk Papieren Tijger nog in de wielen te rijden door te dreigen met copyrights. Henk Hofland deed trouwens hetzelfde toen bij Hazeu mijn herinneringen over hem en Nijenrode uitkwamen. Zeg me wie Uw vrienden zijn! Hofland en Hazeu in ieder geval niet. Maar met Paul, Jan en Lidewij, die me in mijn meest benarde levensjaren (1990-2000) honderd procent zijn blijven steunen, wil ik thans proberen ook de komende 60 delen dagboek uit te brengen. We zijn midden in de onderhandelingen tussen de Stichting Willem Oltmans en Uitgeverij Papieren Tijger om de komende 60 delen door dit Bredaase driemanschap uit te laten brengen. Dan is mijn levenswerk vervuld. Intussen is Peter bezig de meer dan tienduizend brieven aan hem publicabel te maken. En wat de Rode Stormbal beterft: ze hebben gewoon gelijk. Ben altijd een kruidjeroermeniet geweest.

Hijs de Rode Stormbal!

Vanaf 1993 hebben wij te maken niet het fenomeen Willem Oltmans. Sindsdien waait het altijd. Is het niet via telefoon of op kantoor, dan is het wel in ons hoofd. Waar Willem komt, wordt het nooit meer windstil. Konden wij ons vroeger nog koesteren in de luwte na een boek over kraken, spionage of bajessen, dan was dat voorgoed voorbij. Het permanente innerlijke oproer is realiteit geworden nu de stormgod waait.

Toen wij Willem Oltmans voor het eerst ontmoetten, kenden wij hem van zijn optreden in het programma van Adriaan van Dis. Maar ook vanwege zijn bemoeienis met de Nederlandse naweeën rondom de dekolonisatie van Indonesië en Suriname. En er was iets met hem en Zuid-Afrika. Hoe die vork in de steel zat wisten we toen nog niet. Hoe de man in elkaar stak, daar hielden we ons nog helemaal niet mee bezig. Dat was niet aan de orde.

In 1993 was de toenmalige redactie van Papieren Tijger met uitgeverij EPO uit België een boek over leugens in de media aan het voorbereiden. Naast die van tientallen andere journalisten en mediadeskundigen kwam ook de naam Willem Oltmans op tafel. Wij wilden ze uitnodigen om een bijdrage te leveren aan het boek,

omdat we meenden dat ze met manipulaties in de media hadden te maken. Vrijwel niemand was bereid op ons verzoek in te gaan. Van Ginniken aarzelde nog, maar zag er uiteindelijk ook vanaf. Er was een uitzondering: Willem Oltmans. Hij stuurde per omgaande een bijdrage! Deze reactie is tekenend voor Willem: als hij ergens achter staat, dan aarzelt hij niet, dan gaat hij er in volle vaart tegenaan!

Na de publicatie van *De Medialeugen* belde Willem ons op om te vragen of wij een boek van hem zouden willen publiceren. Dat wilden we natuurlijk wel. Voor ons was Willem een gevestigde naam, en die hadden we niet onder onze auteurs. Willem kwam langs, zag ons en het werd hem duidelijk dat hij in het hol van de Bredase kraakbeweging zat. ‘Ha, dus nu zit ik bij de krakers!’ riep hij enthousiast uit. Een langdurige samenwerking was geboren.

Een samenwerking die overigens lang niet door iedereen begrepen werd. Willem stond in sommige kringen bekend als ‘rechts’, terwijl hij in andere kringen als ‘links’ betiteld werd. Voor de uitgeverij betekende het dat enkelen zich zelfs tegen ons kantten, omdat het volgens hen niet kon dat een linkse uitgeverij boeken uitgeeft van een dergelijk rechtse Zuidafrika-aanhanger. Willems verhaal vonden wij echter voor iedereen van belang, en zeker ook voor ‘links’.

Willem bleek een proces tegen de staat te starten, wat wij natuurlijk zeer graag wilden ondersteunen. Het maken van het eerste boek, *Persona non grata*, ging van start.

Al gauw bleek dat werken met Willem heel anders is dan met onze andere auteurs. De eerste jaren van ons contact stonden natuurlijk in het teken van het proces tegen de staat. Van de druk die Willem daarvan ondervond, ondergingen wij de neerslag. Soms in de vorm van plots aangekondigde boeken of pamfletten - die dan ook vervolgens in recordtempo uit het faxapparaat tuimelden - maar vaker in de vorm van veelvuldige stemmingswisselingen. Na zijn overwinning zou dat allebei blijven. Veelal kraakte het faxapparaat in al zijn voegen bij alweer een nieuw project, en dat terwijl het vorige nog niet afgerond was. Voordeel is dat iedereen sneller

de faxrol kan verwisselen dan dat de Ferrari-monteurs vier wielen vervangen.

Willem is zeer veeleisend en bepalend en het duurt even voordat tekstcorrecties geaccepteerd worden. Maar eerlijk is eerlijk, hij kan complimenteus zijn: dat zo'n boer uit de polder hem voor een ondraaglijke vergissing heeft behoed.

En natuurlijk leidt hij aan het idee waar veel auteurs last van hebben: dat een uitgever alleen voor hem werkt, dag en nacht.

Het plannen van het werk is moeilijk. Behalve bij de *Memoires*, levert Willem nooit een totale boektekst, hij schrijft een hoofdstuk en stuurt dat gelijk op. Voordat we een tekstscanner hadden, moest het door ons op de PC overgetikt worden, wat nog wel eens tot tandengeknars leidde. Om nog maar te zwijgen over de vele verwarrende correctierondes. Terwijl Willem dan zegt dat wij niet weten wat werken is, bezorgt hij ons door zijn werkwijze zoveel extra werk, en sticht hij soms zoveel verwarring, dat hij schijnbaar gelijk krijgt.

Ondanks dit soort aanpassingsproblemen is het steeds de moeite waard gebleken. De tomeloze energie, de humor en het gekat van Willem, maken dat we graag met hem werken. Hij heeft altijd een scherpe visie op politieke ontwikkelingen en weet ook altijd waar hij het over heeft. Hij komt nooit zomaar met een theorie, maar baseert die op gebeurtenissen uit het verleden. Een van de meest tekenende voorbeelden hiervan was de brochure *Who are the no. 1 war criminals?* Hij schreef deze in augustus/september 2001; op 11 september werd door ons de laatste hand gelegd aan het pamflet, om het diezelfde dag naar de drukker te kunnen sturen, toen Willem belde over het drama wat zich afspeelde in New York en Washington. (Uiteraard heeft Willem de volgende dag nog een paar regels toegevoegd.) Terwijl de ganse Westerse wereld zich op dat moment afvroeg waarom sommige mensen zo'n hekel aan Amerika hebben, had Willem daar al een perfecte analyse van gemaakt, die in de vervolgbrochures (*Not Guilty, Global Terrorist, New Nazis*) alleen nog maar werd geperfectioneerd. Geen wonder dat er in Azië zo'n grote belangstelling voor is.

Willem, je bent vaak lastige, je hebt geen flauw idee wat je geblaas van tijd tot tijd in onze burelen teweeeg brengt, maar we zouden niet graag zien dat de storm ging liggen!

November 2002

Paul de Ridder
Jan van Herp
Lidewij Snelders.

Bart Spring in 't Veld

Met Bart in de conferentiezaal in Bagdad

Bart (26), de eerste winnaar van het televisieprogramma Big Brother, zocht in 2002 contact. Hij wilde journalist worden. 'Teach me,' zei hij en dat meende hij, dat was me duidelijk. Ik vroeg hem dus in mei om als fotograaf mee naar Bagdad te gaan. Hij woonde mijn gesprek met vice-premier Tariq Azis bij en nam er uitstekende foto's van. Die reis werd één van de plezierigste journalistieke reizen ooit. Aanleiding een stap verder te gaan en voor september serieus met een privéstudie journalistiek te beginnen. Intussen stelde hij voor de 'Fortuijn van Oostenrijk', Jorg Haider, te gaan interviewen. We vlogen in augustus naar Karinthië. Maar deze reis werd een keerpunt. Hij had blijkbaar de nacht tevoren nauwelijks geslapen. Hij nam foto's maar viel voortdurend in slaap. Bij het overstap-

pen in Wenen bleek hij zijn paspoort en ticket verloren te hebben. Het was voor mij een ommekeer in de aanvankelijke overtuiging dat hij de tijd waard zou zijn met het aangeven van een richting in de journalistiek. Dat lukt niet met doorzakken in de kroeg, om 06:00 uur naar bed gaan en alleen na het roken van een stickie te kunnen slapen. Ik schortte om die reden het plan voor september voorlopig op. Dit kwam hem slecht uit. Hij had alle voorbereidingen getroffen naar Amsterdam te verhuizen. Vandaar dat hij me hier neerzet als onbetrouwbaar. Maar, na hem beter te hebben leren kennen, en vooral na een beangstigende botsing over een waarheid als een koe, waarbij ik dacht dat hij me zou aanvliegen - en daarin ben ik dus geen match voor hém - realiseerde ik me met mijn aanbod vergist te hebben. Dat spijt me, zoals ik ook zijn moeder liet weten.

Ik blijf er bij dat Bart een meer dan uitstekende journalist zou kunnen zijn. Maar ik vrees dat eerst vier jaar militaire dienst, gevolgd door de waanzin fall-out van Big Brother, een soort shake-up in zijn leven hebben veroorzaakt, die eigenlijk op psychoanalytische wijze bestreden zou moeten worden. Ik voel me onveranderd zeer bij zijn welzijn en lot betrokken. Zo zelfs, dat ik hem heb gevraagd tussen andere vrienden, die ik vele tientallen jaren ken mee te schrijven, ook al kennen wij elkaar pas negen maanden. Ik deel ook de mening van Guido den Aantrekker van Story, die me tenslotte aan Bart voorstelde dat hij 'een gouden knul' is. Ik blijf op beter tijden hopen. Hij is nog jong en de wereld ligt voor hem open.

Bird of Paradise

In 2002 was ik twee keer in Bagdad, met Willem Oltmans. De tweede keer was er ook een cameraploeg van het NOS-programma NOVA mee. Interviewer Tom Kleijn zei over Oltmans: hij is een *loose canon*, een *Bird of Paradise*.

Denk daar eens over na.

Paradise, een hemelse plaats. Zo moet *the Garden of Eden* eruit hebben gezien. Weelderige bomen, prachtige kleurrijke bloemen, vogels met bonte verenpakken. Een oase van groen en geur, en daar ergens tussenin, aan een tafeltje van witgelakt hout, zit Willem. In alle rust en eenvoud (jeans, grijs T-shirt, witte gympen) schrijft hij aan zijn dagboeken, of een brief aan een voormalig staatshoofd, of een korte reminder aan mijzelf. Ik zie hem helemaal zitten. Hoofd iets opzij, ganzenveer in de aanslag, blik op oneindig. Dan vloeit

de energie van anderhalve kilo grijze massa in een gecontroleerde move naar de rechterhand. Een mengeling van feit en fictie, van Engels en Nederlands vindt vorm op het papier. Terwijl de inkt in duidelijke patronen uit de veer vloeit, formuleert de oude meester reeds zijn volgende gedachten.

Een tijger landt op de stoel tegenover hem. Post.

Bijen zoemen langs de struiken, tussen de bomen loert een roze eenhoorn naar Willem's open plek in *paradise*.

Willem leest het kattenbelletje, zucht en vloekt zachtjes. Als de dagelijkse waarheid het magische moment verbreekt, wankelt en valt de surrealistische omgeving.

De bomen worden boekenkasten, de bijen zoemen samen en vormen samen de zoemende airco. De eenhoorn houdt lang stand, maar ook hij kan niet op tegen de werkelijkheid, zoals een sneeuwpop geen partij is voor de zomer. Een foto van Peter is wat er overblijft. Waar zojuist een tijger met een opgerold perkament zat, ligt nu slechts een enveloppe van de advocaat.

Geluiden uit de straat sijpelen door tot in de werkkamer van Willem. Het moment is voorbij, de paradijsvogel zucht nog maar eens. Gewoon, voor de lol, zoals hij meer dan eenmaal teleurgesteld kan zijn over hetzelfde voorval.

Willem Oltmans, een asielzoeker in eigen land - dwarsgezeten en doodgezwegen.

Ik heb alles mee gehad. Jong, sterk, financieel gevuld op m'n drieëntwintigste. Maar zelden serieus genomen, behalve door Willem (in de vaktechnische zin van het woord). Hij blijft voor mij een *bird of paradise*, een hartenaas tussen eenenvijftig schoppenboeren. Een aparte man, soms hard, soms achterdochtig en nooit te vertrouwen, maar altijd mijn vriend.

Bart Spring in 't Veld

Hans en Carla Tichelaar

In 1992 werd ik door toedoen van Den Haag uit Zuid-Afrika gesmeten. Ik kwam in de Jordaan terecht. Dit werd een geheel nieuwe ervaring. Bij het samenstellen van dit boekje wilde ik één keuze uit de Jordaan maken. In ons flatgebouw woonde gelijkvloers, mevrouw An Gödecke (87). Zij had in haar leven op grachtenkantoren schoongemaakt en genoot van haar oude dag. Donderdagavond, strijk en zet, gaat zij klaverjassen, waarvoor zij per auto wordt afgehaald. Iedere week naar de kapper. Of met haar duwkarretje naar Albert Heijn. Ik zend haar van overal nog altijd kaarten. Dan was er Wil Borgman, die mijn studio op orde hielp houden. Gelukkig is zij meeverhuisd naar het penthouse aan het Singel dat zij als super-interieur-verzorgster op orde houdt. Zij is honderd procent Jordaanse en gehuwd met een brandweerman-docent. Wanneer ik haar het mandje zie gebruiken dat eens van mijn moeder was, met borstels, dozen boen-

was, wrijfdoeken en wat dies meer zij, krijg ik wel eens tranen in mijn ogen. Zij weet dit niet, maar Mam kwam vroeger met haar twee honden bij mij in Amsterdam-Noord logeren, nadat mijn vader in 1966 was overleden. Ik haalde haar in de auto uit Bilthoven en dan nam zij dit mandje mee om mijn meubels in de was te zetten.

Zo zijn er allerlei mensen in de Jordaan of de Haarlemmerstraat, waar ik al jaren bij in de winkel kom - het meest bij Tabakshuis Strüwe. Velen werden meer dan goede kennissen. Ook bij de zaterdagmarkt aan de Lindengracht raakte ik zeer gesteld op een dame, die in de groentestaf van Henkie Koch werkte. Ook zij, Kitty Janisch-Dombroek (77) werd een vriendin. Zij is 7 september 2002 geheel onverwachts overleden, terwijl ik in Zuid-Afrika was. Toen in 2000 bekend werd, dat ik door de staat schadeloos was gesteld en ik als altijd op zaterdag groentes kwam halen voor mijn wekelijks pan soep, zei ze: 'Ik dacht dat u nu voortaan bij Dikker & Thijs zou gaan eten.'

Toch heb ik uiteindelijk Hans en Carla Tichelaar van de printshop in de Westerstraat gevraagd te schrijven opdat de Jordaansfeer hier niet zou ontbreken. Misschien heeft dit zijdelings ook te maken met het feit dat ik een speciale relatie heb gekregen met hun hond, Luna, die zij eens op een verlaten strand in Spanje vonden en die iedere dag braaf in zijn mand in de winkel ligt.

Willem Oltmans

Hij komt vrijwel iedere ochtend in onze winkel de hond een halve croissant brengen. Luna zit al te wachten en hoort hem aankomen, zonder dat hij Willem nog kan zien. De andere helft eet hij zelf op. Even met de hond spelen, een gezellig praatje met ons, dikwijls over de politiek, en onderhand maakt hij de kopieën die hij nodig heeft. Dan gaat hij weer, want Willem heeft het altijd erg druk. Hij doet alles op de fiets, die hij bij ons binnen mag zetten, want er werden er al een aantal gestolen. Hij raced door de stad als een jonge vent.

De mensen hier in de Jordaan kennen hem allemaal. Ze mogen hem erg graag. Persoonlijk kennen we Willem nu zo'n jaar of tien. Maar eigenlijk hebben we hem ons hele leven via kranten, radio en televisie gevolgd. Toen we nog jong waren werd er bij ons

thuis ook wel over hem gesproken als gevolg van de controverse over Sukarno. Het deed ons goed dat hij na zoveel jaren volhouden en vechten van de staat heeft gewonnen. Eindelijk gerechtigheid. Hij kwam hier dus alle jaren van zijn proces en bleef ondanks alles vrolijk en opgewekt. We namen ons petje voor hem af. Hij is eerlijk en recht door zee.

Laatst stond hij in de supermarkt af te rekenen, en een cassière riep: 'Meneer Oltmans, U moet de plaats van Pim Fortuijn innemen.' Volgens ons zou hij dat best leuk vinden. Hij geniet van alle aandacht, die hij van iedereen krijgt. Willem: we hopen je nog heel lang mee te mogen maken en vooral in goede gezondheid. Wij houden van je.

Hans en Carla Tichelaar.

Mijn vriendin Luna

Arendo Joustra

Ik ontmoette Arendo begin jaren 90. Hij is, na historicus professor Herman von der Dunk, die als enige ooit een positieve beoordeling van deel I van mijn Memoires (1925-1953) voor de NRC schreef, de eerste en enige journalist geweest, die hiervoor oprechte belangstelling heeft getoond en die mening ook in Elsevier verkondigde. Ik kon niet weten dat ik het gevecht met de staat op zodanige wijze zou winnen, dat ik de 28.000 A4-tjes, die ik in Johannesburg en aan de Westerkade te Amsterdam op vier portable Olivetti's heb afgerammeld, op eigen kosten op computerschijven zou kunnen laten zetten. Arendo kwam opnieuw te hulp. Hij legde contact met Uitgeverij Prometheus waar men bereid was de volgende 50 delen in Manilla te laten omzetten. Daarna worden de pagina's door bureau Jenny Spits persklaar gemaakt, om tenslotte door Papieren Tijger in Breda te worden uitgegeven. Arendo heeft bovendien reeds met Peter het bewerken van de 13.000 brieven besproken en zal hem in dit werk vooral uitgave-technisch begeleiden. Ik ben je zéér dankbaar, Arendo, voor je oprechte appreciatie van wat ik - ondanks nogal sterke tegenwind vanuit Den Haag - heb proberen te doen met mijn leven.

Oltmans, persvrijheid en het aanraken van de geschiedenis

Willem Oltmans krijgt doorgaans genoeg publiciteit, want omroepprogramma's hebben altijd behoefte aan welbespraakte gasten die geen blad voor de mond nemen. En door zijn contacten met journalisten vindt Oltmans ook makkelijk toegang tot de geschreven media. Maar al die aandacht van de media voor de persoon Willem Oltmans heeft velen op het verkeerde been gezet toen Oltmans' zaak tegen de staat nog speelde. Alle publiciteit destijds maskeerde eigenlijk dat de overheid er jarenlang alles aan heeft gedaan om Willem Oltmans monddood te maken. Om hem een publiek te ontnemen. Om hem af te snijden van alle publiciteit.

Het begon allemaal eind jaren vijftig toen Oltmans in Indonesië verbleef en in zijn artikelen pleitte voor een overdracht van Nieuw-Guinea, dat toen nog bij Nederland hoorde, aan Indonesië. Eerder dan de Nederlandse regering, eerder dan minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns, zag Oltmans in dat Nederland onmogelijk kon blijven vasthouden aan dit laatste restje kolonie in Azië.

Oltmans kreeg grandioos gelijk. In oktober 1962 werd Nederland gedwongen Nieuw-Guinea over te dragen aan de Verenigde Naties, die het een jaar later in handen gaven van Indonesië. Een enorme afgang voor het in zichzelf gekeerde Nederland en een van de grootste blunders van het Nederlandse buitenlands beleid na de oorlog.

Dat Oltmans voor dit debacle had gewaarschuwd, werd hem niet in dank afgenomen. Minister Luns en zijn ambtenaren hebben er nadien alles aan gedaan om Oltmans, destijds nog maar net begonnen als journalist, het werken onmogelijk te maken. Geen middel werd daarbij geschuwd, zoals blijkt uit de geheime documenten die de journalist in 1991 door toedoen van Ben Bot, destijds als secretaris-generaal de hoogste ambtenaar van Buitenlandse Zaken, eindelijk tot zijn beschikking kreeg.

Vanaf 1957 heeft Luns de media, die toen slaafser waren dan tegenwoordig, gewaarschuwd geen stukken van Oltmans af te drukken. Zelfs in de Verenigde Staten, waar Oltmans begin jaren zestig

lezingen hield op universiteiten, liet minister Luns actie tegen hem ondernemen. En op 26 november 1962 verbood Luns alle diplomaten ook maar 'enig officieel contact met hem te onderhouden'. Van de faciliteiten die ambassades normaal gesproken ter beschikking stellen van journalisten, mocht Oltmans als enige geen gebruik maken.

Deze tegenwerking van de overheid heeft de carrière van Oltmans geen goed gedaan. Slechts met eigen kapitaal - Oltmans komt uit een gefortuneerde familie - heeft hij lange tijd zijn journalistieke arbeid kunnen voortzetten. Maar toen hij begin jaren negentig uit Zuid-Afrika werd gezet, was het geld op. Sindsdien leefde hij van een bijstandsuitkering in een studio van zes bij zes in Amsterdam. Vandaar zijn proces tegen de Staat der Nederlanden.

Dat Oltmans een juridische strijd moest leveren is een grote blamage. De overheid heeft immers, in de persoon van Luns, een essentieel grondrecht van Oltmans overtreden, namelijk zijn vrijheid van meningsuiting. Dit in de grondwet verankerde recht moet het individu vrijwaren van censuur door de overheid. In het geval van Oltmans heeft de overheid (politici en ambtenaren) er alles aan gedaan om het individu de mond te snoeren.

Als de naam Oltmans valt, wordt al snel geroepen dat hij een lastpak is, zichzelf overschreeuwt en maatregelen tegen hem uitlokt omdat hij een ongeleid projectiel is. De critici van Oltmans vergeten dat de persvrijheid juist voor dit soort lastpakken is bedoeld. Niet voor de keurige commentaarschrijver van *NRC*, niet voor de nieuwslezer van *Het Journaal*, maar voor een 'dwarsligger' en 'querulant' als Oltmans.

Gek genoeg betwijfelen zelfs sommige journalisten of Oltmans persvrijheid verdient. In hun ogen is hij nauwelijks een journalist. Hij zou te veel partij kiezen, niet objectief zijn en zelfs meer lobbyist zijn dan journalist. De essentiële fout die zij maken, is dat de persvrijheid geen exclusief voorrecht is van journalisten. Persvrijheid is om de burger te beschermen tegen censuur van de overheid. En omdat journalisten burgers zijn, mogen zij net als ieder ander van dat recht gebruik maken. Journalisten hebben dus geen grotere vrijheid van meningsuiting dan andere burgers. Ook een

trambestuurder mag een beroep doen op artikel 7 van de Grondwet.

Terecht is toenmalig minister Jozias van Aartsen van Buitenlandse Zaken in 1999 akkoord gegaan met arbitrage, waarmee Oltmans' zaak tegen de staat gelukkig tot een goed einde kwam. Het was al bewezen dat de overheid Oltmans monddood heeft willen maken, een onvergeeflijke fout in een democratie, die alleen levend kan blijven door een open discussie die geen enkele opinie de mond snoert. De arbitrage zorgde ervoor dat Oltmans na veertig jaar strijd financiële genoegdoening kreeg voor deze fout van de staat. Oltmans' zaak is een voortreffelijke *case* om jonge mensen, jonge journalisten, de waarde van persvrijheid uit te leggen. Dat de overheid journalisten niet mag belemmeren in waarheidsvinding en niet mag sanctioneren als ze in de weg lopen. En dat persvrijheid niet een recht is waar uitsluitend journalisten gebruik van mogen maken.

Maar Oltmans kan ook anderszins als voorbeeld dienen voor jonge (en oude) journalisten. Anders dan zijn grote tegenstrever en kamergenoot op Nijenrode H.J.A. Hofland, beschrijft Oltmans de wereld niet gezeten achter zijn bureau. Oltmans haalt letterlijk 'wederhoor'. Hij gaat verhaal halen bij hoofdrolspelers die door andere journalisten worden gemeden. De lijst is gevarieerd en eindeloos, en de volgende drie namen dienen slechts ter illustratie: Soekarno, Bouterse, en Fortuyn, toen hij nog niet door alle media was ontdekt. Oltmans voelt zich nooit te klein voor een onderwerp van wereldformaat en doet niet aan journalistiek kluitjesvoetbal.

Als Oltmans al lang vergeten is als strijder voor de persvrijheid en als journalist die het halen van wederhoor op wereldschaal tot z'n specialisme heeft gemaakt, is er altijd nog het dagboek, waarvan het eerste deel in 1985 is gepubliceerd met de titel *Memoires 1925-1953*.

Het dagboek van Willem Oltmans is zijn *magnus opus*. Maar bovenal is het een tijdmachine. Door de dagboeken van Oltmans kunnen lezers de geschiedenis 'aanraken'. En dat is bijzonder, want geschiedenis is eigenlijk *what you cannot touch*, zoals de Amerikaanse dichter Robert Lowell schreef. Het is immers nooit de

geschiedenis zelf die we kunnen zien, aldus de historicus Jan Romein, maar slechts het beeld daarvan zoals tijdgenoten het zagen. Met zijn dagboeken maakt Oltmans het onmogelijke mogelijk. Hij brengt je terug in de tijd en laat je ervaren hoe het bijvoorbeeld is om in 1962 door New York te lopen. In zijn dagboek maakt Oltmans je tijdgenoot én deelgenoot. Maar wat een geluk dat de journalist Oltmans als zijn werkterrein de wereld heeft gekozen. En wat een geluk dat hij voor zijn gesprekken de hoofdrolspelers in wetenschap en politiek heeft genood.

Jazeker, zijn dagboek is ook een interne reis, een verslag van de werking van brein en hart. We lezen over zijn eenzaamheid, zijn verhouding met zijn vader, zijn seksuele escapades. Maar gelukkig voert de reis ook langs hoofdsteden, beroemdheden en laboratoria. Gelukkig is Oltmans meer een journalist met een koffer dan met een bureau. *Chapeau bas* voor deze meester.

Amsterdam, 4 november 2002

Arendo Joustra

Hoofdredacteur *Elsevier*